T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDİYATI BÖLÜMÜ

# BİTLİS YÖRESİNDEN DERLENEN ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN TEMATİK AÇIDAN SINIFLANDIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Gazel Gözde SARAÇ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

ANKARA, 2019

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

# BİTLİS YÖRESİNDEN DERLENEN ATASÖZÜ VE DEYİMLERİN TEMATİK AÇIDAN SINIFLANDIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Gazel Gözde SARAÇ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

**Tez Danışmanı**
**Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE**

ANKARA, 2019

## ONAY SAYFASI

Gazel Gözde SARAÇ tarafından hazırlanan "Bitlis Yöresinden Derlenen Atasözü ve Deyimlerin Tematik Açıdan Sınıflandırılması ~~oy çokluğu~~ ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

| Ünvan Adı Soyadı | Kurumu | İmza |
|---|---|---|
| Danışman Dr. Öğr. Üy. Hülya GÜRÇAĞ | AYBÜ/ İTBF | |
| Doç Dr. Akartürk KARAHAN Jüri Üyesi | AYBÜ /İTBF | |
| Dr. öğr. üy. Aziz Gökçe Jüri Üyesi | ABÜ / EEF | |
| Jüri Üyesi | | |
| Jüri Üyesi | | |

Tez Savunma Tarihi: 02/12/2019

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ..... Anabilim Dalı'nda Doktora/Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ünvan Ad Soyad

.....

## BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bub tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. Tarih (02.12.2019)

Gazel Gözde SARAÇ

# TEŞEKKÜR

Konu ile ilgili çalışmalarımda ve derlemelerimde yanımda bulununan ve desteklerini hiçbir şekilde esirgemeyen, başarabileceğime olan inançlarını asla kaybetmeyen, hayatım boyunca yaşadığım acı tatlı tüm anılarımın esas kahramanları olan çok değerli annem Gürsel SARAÇ'a, babam Veysi SARAÇ'a, biricik kardeşlerime, yardımcı olan tüm akrabalarıma; süreç boyunca bilgi alışverişinde bulunduğum sevgili arkadaşım Banu Damla ÇAĞLAYAN'a; en önemlisi tezimi bitirebilmem için süreç içerisinde bana olan inancını asla kaybetmeyen çok kıymetli danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Hülya GÖKÇE'ye teşekkürü borç bilirim.

# ÖZET

**Bitlis Yöresinden Derlenen Atasözleri ve Deyimlerin Tematik Açıdan Sınıflandırılması**

Bu çalışmada Bitlis yöresinde kullanılan atasözleri ve deyimler tematik açıdan incelenmiştir. Bu sözlü kültür unsurları halk ağzından derlendiği şekliyle yazıya geçirilmiştir. Çalışma, Giriş ve İnceleme olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Bitlis şehrinin tarihiyle ilgili bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde ise atasözleri ve deyimler ile ilgili kaynaklara da başvurularak genel bilgi verilip derlenen atasözleri ve deyimler anlamları ile birlikte aktarılmıştır. Bu malzemeler farklı kaynaklarda bulunma durumuna göre karşılaştırması yapılarak tablolaştırılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Bitlis Ağzı, Atasözleri ve Deyimler, tema, derleme

# ABSTRACT

**Classifying of The Proverbs and Idioms in Terms of Thematic Which Are Compiled from Bitlis Region**

In this study proverbs and idioms used in Bitlis region have been investigated in terms of thematic. These cultural components have been written down as they compiled from the local dialect. This study consists of two parts. In the first part, general information about the history of Bitlis has been given by using the sources related to proverbs and idioms. Compiled proverbs and idioms have been given with both transcripts and meanings. In the second part, proverbs and idioms have been classified in terms of thematic. Unknown words originated from phonetic differences and using foreign words have been given in this part by creating a dictionary.

**Key Words:** Bitlis Dialect, Proverbs and Idioms, Theme, Compilation

# İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... v
ÖZET ..... viii
ABSTRACT ..... ix
İÇİNDEKİLER ..... x
KISALTMALAR ..... xi
TABLOLAR DİZİNİ ..... xii
ÖN SÖZ ..... xiii
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ ..... xiv
1. GİRİŞ ..... 1
1.1. Tarihsel Süreçte Bitlis ..... 1
1.2. Bitlis'e Genel Bir Bakış ..... 4
2. İNCELEME ..... 6
2.1. Atasözleri ve Özellikleri ..... 6
2.2. Deyimler ve Özellikleri ..... 13
2.3. Açıklamalı Atasözleri ..... 18
2.4. Açıklamalı Deyimler ..... 101
SONUÇ ..... 275
SÖZLÜKÇE ..... 276
KAYNAKLAR ..... 286

# KISALTMALAR

**a.g.e.** **:** adı geçen eser

**b.** **:** baskı

**C.** **:** cilt

**Haz.** **:** yayına hazırlayan

**s.** **:** sayfa

**y. t. y.** **:** yayın tarihi yok

**TUCAUM** **:** Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi

**TDK** **:** Türk Dil Kurumu

**TKAE** **:** Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

**vb.** **:** ve benzeri

**y. y. y.** **:** yayın yeri yok

# TABLOLAR DİZİNİ

**Tablo 1.** Derlemeye Kaynak Kişiler ..... 17
**Tablo 2**. Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması. ..... 255
**Tablo 3.** Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması. ..... 264

# ÖN SÖZ

Çalışmanın amacı: Çalışmanın temel amacı sözlü kültür içerisinde yer alan atasözleri ve deyimleri halk ağzından derleyerek söz varlığı açısından zenginliğini ortaya koymaktır. Bununla birlikte atasözleri ve deyimleri tematik olarak sınıflandırmak, anlamları ile birlikte vererek hem daha kolay anlaşılmasını sağlamak hem de yazıya geçirerek kuşaklar boyunca unutulmasını engellemeye çalışmaktır. En önemli amacımız ise diğer kaynaklar içerisinde yer almayan atasözleri ve deyimleri tespit ederek Türkoloji dünyasına katkı sağlamaktır.

Çalışmanın Yöntemi: Çalışmaya başlanırken öncelikle Bitlis şehri ile ilgili kaynaklar taranıp bu şehrin tarihi ve coğrafi özellikleri ile bilgi verildi. Daha sonra atasözleri ve deyimler ile ilgili Vecihe Hatiboğlu, Ömer Asım Aksoy, Şükrü Elçin gibi araştırmacıların bu sözlü kültür ürünlerine dair verdikleri eserler esas alınarak bilgiler derlendi. Asıl yöntemimiz ise halk arasında kullanılan bu atasözleri ve deyimler ses kayıt yöntemi kullanılarak halk ağzından derlenmeye çalışıldı ve harfler transkript işaretleri de dikkate alınarak yazıya geçirildi. Daha sonra derlenen atasözleri ve deyimler tematik olarak başlıklara ayrılıp sınıflandırılarak tekrar incelendi.

Çalışmanın sınırlılıkları: Çalışma yapılırken Bitlis yöresinin yalnızca Merkez ağzı dikkate alınmıştır. Sözlü kültür ürünlerinden de yalnızca kaynak kişilerden derlenen atasözleri ve deyimler incelenmiştir.

# TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

é : Kapalı e ünlüsü.

‘e : Dilimize Arapçadan geçmiş kelimeler için kullanılan bir ses.

ĭ : Açık i ünlüsü, ı ile e arası bir ses.

Ŭ : Açık u, ü sesine yakın bir ses.

ḫ : Gırtlak titreme ünsüzü.

ḳ : Katı, patlayıcı, tonsuz art damak ünsüzüdür.

yh : ḳ ünsüzünden dönüşmüş y ve h sesinin bir arada kullanımı.

ñ : Zayıf, genizsi, ön damak ünsüzü.

t̲ : t ile d arasında patlayıcı, tonsuz bir ünsüz.

# 1. GİRİŞ

## 1.1. Tarihsel Süreçte Bitlis

Evliya Çelebi'nin Sultan Şerafeddin'den naklettiği rivayete göre Makedon kralı İskender alnında çıkan iki boynuzu iyileştirmek için çareler arar. Hekimler derdinin devasının sularda olduğunu söyler. Karargâhını Dicle Nehri'ne dökülen Kösür Çayı'na konuşlandırdığı bir vakit buranın suyunu yedi gün boyunca kullandıktan sonra kafasındaki boynuzların iyileştiğini görür. Daha sonra komutanlarından Liz'i yanına çağırarak bu noktaya kendisinin bile kuşatamayacağı bir kale yapmasını ister. Emri yerine getirilir fakat daha sonra kaleyi kuşatamayınca buraya kaleyi inşa eden komutanın adını verir.[1]

Sonraki süreçte bölge 450 yıl boyunca Urartuların hâkimiyeti altında kaldı. Urartuların bölgede hâkimiyet kurmaları Asurluların buraya yerleşmelerini engelledi. Ardından 230 yıl Persler bölgede hüküm sürdü. Perslerin bölgeyi kontrol altına alması ile bölgede irili ufaklı beyliklerin iktidar mücadeleleri yaşandı.[2]

Şehir, Ermeni kaynaklarında Paugesh (Pagiş)[3], Arap kaynaklarında Bedlis, Kürtlerde Bilis ya da Bidlis[4] olarak adlandırılır. Asur dilinde "bit" yurt manasına gelirken Bitlis "Liz'in yurdu" anlamında kullanılmıştır.[5]

Şerefhan ve Evliya Çelebi başta olmak üzere birçok tarihçinin isim konusunda ortak görüşleri ismin Makedon kralı İskender'in komutanı Liz'den geldiğidir.[6]

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Bitlis'in geçmişini çok eskilere dayandırmamız mümkündür. Kimi araştırmacılar bu tarihi beş bin yıl öncesine

---

[1] **Çelebi, Evliya** (1986). Seyahatname, İstanbul, Üçdal Neşriyat. s.480-481.
[2] **Azap, E. Yaşar** (2015). Osmanlı Belgelerinde Bitlis, İstanbul, BETAV Yayınları, s.12.
[3] **Mangaltepe, İsmail** (2007). '19.yy Seyahatnameleri'nde Bitlis', Belli, Oktay, 2. Van Gölü Havzası Sempozyumu, Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, s.285.
[4] **Azap**, a.g.e., s.12.
[5] **Serdar, M. Törehan** (2013). 'Şehr-i Bitlis', Bitlis, Bitlis Belediyesi Kültür Yayınları, s.12.
[6] **Çelebi,** a.g.e., s.481.

götürürken kimileri ise yedi bin yıllık bir geçmişten söz eder. Ancak üzerinde anlaşmaya varılan esas görüş, şehrin Neolitik Çağ dönemine ait olduğudur.[7]

Bölgenin İslamiyet ile ilk tanışması Hz. Ömer zamanında İyaz Bin Ganem'in burayı fethetmesiyle gerçekleşti.[8] Ancak daha sonra Bizanslar ile Müslüman devletler arasında sürekli el değiştiren Bitlis, Kürt-Arap hanedanı Mervanilerin eline geçti[9] ve bu hanlık tarafından uzun süre egemenlik altında tutuldu.

Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapısı Türklere açıldığında bölgenin asıl Türkleşme süreci de başlamış oldu. Bölgenin Selçuklu hâkimiyetine kesin girişi 1085 Melikşah dönemine rastlar.[10] Şehir Alpaslan döneminde kılıç hakkı olarak Dilmaç Mehmet Bey tarafından kurulan Dilmaçoğulları Beyliği'ne verilir.[11] Günümüzde Bitlis'in en önemli tarihi eserlerinden olan Bitlis Ulu Cami de bu beylik döneminde yapılmıştır.

Kösedağ Savaşı ile birlikte Moğol istilasına açık hale gelen tüm coğrafyalar gibi Bitlis de 1231'de Moğol istilasına uğramış ve tahrip olmuştur.[12] Bunu takip eden süreçte şehri en çok Karakoyunlu Yusuf Celali ile Akkoyunlu Uzun Hasan denetim altında tutmuştur. [13]

Osmanlı-İran savaşına sıklıkla tanık olan şehrin Osmanlı hâkimiyetine ilk girişi Yavuz Sultan Selim döneminde olmuştur. Ancak kesin olarak Osmanlı topraklarına katılması Kanuni dönemine rastlar.[14] Azap, araştırmasında şehrin Osmanlı döneminde uzun bir süre Şerefhanlarda kaldığını, 17. Yy. ortalarından itibaren taşra ve ya merkezden atanan kişilerin yönetimine teslim edildiğini belirtir ve 1800'lü yılların başına kadar da savaşlardan uzak kaldığını ekler.[15]

---

[7] Bitlis Belediyesi Kent Yıllığı (2013). 'Yedi Bin Yıllık Tarih' s.16.
[8] **Tuncel, Metin**, 'Bitlis Şehri (Tarihî Coğrafya Açısından Yaklaşım)' TUCAUM, <http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/cadata4_7.pdf>
[9] **Tuncel,** a.g.e., s.109.
[10] **Tuncel**, a.g.e., s.103.
[11] **Tuncel**, a.g.e., s.109.
[12] **Turan, Osman** (2018). Selçuklular Zamanında Türkiye, 16. b. Ankara, Ötüken Neşriyat, s.395.
[13] **Çelebi**, a.g.e., s.482.
[14] **Tuncel**, a.g.e., s.105.
[15] **Azap**, a.g.e., s.13.

1519'daki tahrir kayıtlarına göre Bitlis'te o dönem yirmi altı mahalle mevcuttu ve bunların 10'u müslim, 26'sı gayrimüslimdi.[16] Bölgede etnik nüfus olarak birçok Müslüman topluluk bulunmasına karşın gayrimüslim halkın neredeyse tamamını Ermeniler oluşturuyordu. 1538 İcmal defterinde Bitlis, vilayet olarak geçer. Bu tarihte vilayete, Tatik, Kefenduz, Koltuk, Çukur, Tatvan, Suy, Gevar, Karçıkan, Poğnar, Ahlat, Muş, Bulanık, Avckan, Handeros ve Hınıs vilayetleri bağlıydı.[17]

II. Abdülhamit dönemi Bitlis'i, siyasi ve sosyal anlamda birçok sıkıntıların baş gösterdiği bir dönem olmuştur. Özellikle 1895'te Sason bölgesinde başlayan Ermeni hareketliliği ve olayların sert tedbirlerle bastırılması, Müslüman Kürt ve Türk ile beraber birçok Ermeni'nin hayatını kaybetmesi ile neticelenmiştir. Hayatını kaybeden insanların kimlikleri ve sayıları konusunda net sayılar günümüzde bile verilememektedir. Sason olaylarının sebebi olan kişilerin yakalanması ile de barış ortamı oluşturulamamış ve Bitlis'teki birçok Ermeni, 1900-1907 yılları arasında Amerika'ya göç etmiştir.[18] Böylelikle bölgede yaşayan Ermeni nüfusu büyük ölçüde azalmıştır. İkinci bir sürgün ise 20. yy.ın ilk dönemlerinde 1914'te bölgede İttihat Terakki yönetimine karşı başlatılan ve Osmanlı'nın "Bitlis Vukuatı" olarak tabir ettiği Kürt ileri gelen ve din adamlarının örgütlenmesiyle baş göstermiştir. Yaşanan olaylar sonucunda birçok kişi idama mahkûm edilmiş bir kısmı ise sürgüne gönderilmiştir.[19]

1. Dünya Savaşı sürerken şehir 1 Mart 1916'da Rus işgali ile tekrar sarsıldı. Bu işgal ile tamamen hayalet şehre dönen Bitlis gerek mimari gerek nüfus açısından çok ağır bir darbe aldı. Bölge Mustafa Kemal'in 8 Mart 1916 yılında düzenlediği bir harekâtla işgalden kurtuldu. Böylelikle Milli Mücadele Dönemi'nde düşmanı püskürten ilk şehir olarak tarihteki yerini aldı. Her ne kadar düşman püskürtülse de şehir işgal döneminde aldığı yaraları hala saramamıştır. Ancak bütün viraneliğine rağmen korunaklı ve heybetli kalesi ile yüzyıllara meydan okumaya devam etmektedir.

[16] **Azap**, a.g.e., s.13.
[17] "**Bitlis"**, Yurt Ansiklopedisi (1982). C. 2, İstanbul, Anadolu Yayıncılık, s.1392.
[18] **Azap**, a.g.e., s.15.
[19] **Azap**, a.g.e., s.13.

### 1.2. Bitlis'e Genel Bir Bakış

1.Jeolojik zamandan kalma en eski yerleşim yerlerinden olan Bitlis, Türkiye'nin en doğusunda Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alır. 8.855 $km^2$ yüzölçümüne sahip olan şehir deniz seviyesinden 1545 metre yükseklikte yer alır. [20]

Merkez, Güroymak, Ahlat, Adilcevaz, Mutki, Hizan ve bütün bu ilçelere nazaran daha fazla gelişmişlik gösteren Tatvan ile birlikte toplamda yedi ilçeye sahiptir.

Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu'yu birbirine bağlayan şehir; Van, Batman, Muş, Siirt ve Ağrı illeri ile komşuluk yapmaktadır. Şehir, Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün yaklaşık 3/2'lik bir kısmını içinde barındırır. Ahlat, Adilcevaz ve Tatvan Van Gölü'ne kıyısı olan ilçelerdir. Yine dünyada ikinci sırada, Türkiye'de ise ilk sırada yer alan, Babil hükümdarının adını taşıyan en büyük krater, Nemrut Dağı şehrin sınırları içerisinde yer alır.

1545 metre gibi bir rakıma sahip olan şehir genellikle yüksek dağlardan ve platolardan oluşur. Bölgenin ekonomik geçim kaynağı tarım ve hayvancılık üzerine kuruludur.

Geçiş bölgesi ve ticaret merkezi işlevlerini yüklenen Bitlis, İpek Yolu üzerindedir.[21] Güneydoğuyu Doğu Anadolu'nun merkezi platolarına, İran ve Kafkasya'ya bağlayan ve aşılması zor olan Güneydoğu Torosları aşan yol üzerinde bulunmasından dolayı eskiden beri ticaret kervanı güzergâhı olmuştur.[22] 1310 yılındaki Vilayet Salnamesi'nden alınan bilgilere göre o yıllarda Bitlis'te elli adet boyahane vardı. Boya, tütün, mazı, kitre zamkı, ceviz kütüğü, çehri boyası ve bazı hayvan ürünleri için de önemli bir ihraç merkeziydi.[23]

1932 yılında açılan Un Fabrikası ve 1936 yılında açılan Tekel (sigara fabrikası) sanayileşme bakımından önemli bir yer teşkil ediyordu. Ancak yakın tarihte ikisinin de kapatılması ile sanayi faaliyetleri yok denecek kadar azaldı.

---

[20] **Türkiye İstatistik Kurumu** (2014). 'Seçilmiş Göstergelerle Bitlis', Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, s.11.
[21] **Çete, N. İlknur**, 'Bitlis'in Tarihi ve Kültürel Mirası'nın Geleceğe Taşınması; Belli, Oktay (Editör) 7. Uluslararası Van Gölü Sempozyumu, 4-7 Ekim 2011, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, s.134.
[22] **"Bitlis"**, İslam Ansiklopedisi, www.islamansiklopedisi.org, s.225-226
[23] **"Bitlis"**, İslam Ansiklopedisi, www.islamansiklopedisi.org, s.227

Tarihsel süreçte Bitlis nüfusu inişli çıkışlı bir hal almıştır. 19. yy. başlarında nüfus 20 bin civarında iken[24] Cumhuriyet dönemi öncesi yapılan savaşlar, tehcirler ve göç hareketleri ile bu dönemde yapılan ilk nüfus sayımında sayı 9050 civarına kadar düşmüştür.[25] Bu dönemden sonra refah seviyesini artırma çalışmaları ile birlikte sayı tekrar giderek artmıştır. TÜİK verilerine göre ise 2018 yılı Bitlis nüfusu 349.396 kişidir.[26] Ancak şehir iş imkânlarının olanaksızlığı, kötü hava koşulları ve yer şekillerinin elverişsiz olması sebebi ile dışarıya çok fazla göç vermeye başlamıştır.

Yıllık sıcaklık ortalaması 9.5ºC olan Bitlis'te temmuz ayı sıcaklık ortalaması 22.8ºC iken, ocak ayı ortalaması -3ºC'ye kadar düşer.[27] Bu şartlar altında bölgede karasal iklimin hâkim olduğunu söylememiz mümkündür. Yılın büyük bir bölümü kar yağışı ve don olayları ile geçen bölgede buna bağlı olarak kayak turizmi gelişme göstermeye başlamıştır.

Halk arasında "Evliyalar Diyarı" olarak anılan şehir, bir yandan Eyüp Sultan'ın kardeşi olan Feyzullah El Ensari'nin, Zülküf Peygamber'in, Abdurrahman Gazi gibi âlimlerin kabrine ev sahipliği yaparken diğer yandan ise İdris-î Bitlis, Müştak Baba, Said-î Nursî gibi âlimlere de ev sahipliği yapmıştır.

Bitlis şehri temiz doğası, bol ve temiz su kaynakları, çok eskilere dayanan tarihi ile birçok tarihî eseri içinde barındırır. Şehir içinde bulundurduğu birçok köprü, cami, medrese gibi yerleriyle âdeta bir açık hava müzesini andırır. Bu tarihi yerleri başlıca İhlasiye Medresesi, Alemdar Cami, Ulu Cami, Kureyşi Cami, Aynel Barut Cami, Şerefiye Cami, El-aman Hanı, Hüsrevpaşa Hanı, Şerefhan Köprüsü ve Arap Köprüsü olarak sıralayabiliriz. Bu saydığımız tarihi eserler şehir merkezinde yer almakla birlikte ilçelerde de birçok tarihî eseri bünyesinde barındırır.

[24] **Tuncel**, a.g.e., s.106.
[25] **Alkan, Adnan** (2015). 'Bitlis Şehri'nin Çevre Sorunları ve Alınması Gereken Önlemler', Doğu Coğrafya Dergisi, 33:11-36, s.16.
[26] Bu bilgi www.tuik.gov.tr adresinin *Nüfus İstatistikleri* kısmından alınmıştır.
[27] **Alkan**, a.g.e., s.16.

# 2. İNCELEME

## 2.1. Atasözleri ve Özellikleri

Coğrafyalara göre farklı şekillerde isimlendirilmiş olan atasözleri dünyanın hemen her yerinde daha etkili bir anlatım için tüm halklar tarafından kullanılan sözlü edebiyat ürünleridir. İslamiyet'ten önce "sav" olarak kullanılan atasözleri, İslamiyet sonrasında özellikle Arapça ve Farsçanın da etkisiyle farklı şekillerde kullanılmaya başlandı.

Farsçada "pend", Eski Anadolu Türkçesinde "atalar sözü"[28], Habeşçede "mesl, meşale", Aramicede "mesla" ve "masal", Arapçada "masal, mesel" ve çoğulu "emsal" olarak "mukayese ve karşılaştırma"dan "atalar sözü"ne doğru genişlemiştir. 20. yy.a kadar da "mesel, durub-u emsal, darb-ı mesel" şeklinde kullanılmıştır.[29] Çeşitli dönemlerde ve çeşitli bölgelerde "ata sözleri, atalar sözleri, atalar sözü, büyükler sözü, darb-ı mesel, deme, demece, deyiş, dimece, durub-u emsal, eskiler sözü, hikmet-ül avam, mesel, meşhur sözler, pend, sanıka, oranlama, özlü söz, özlü sözler, teselleme, ulular sözü"[30] olarak kullanılan bu türün ilk örneklerine Orhun Yazıtları'nda rastlıyoruz. Bu yazıtlarda geçen atasözleri üzerine ilk kez Ahmet Caferoğlu çalışmalar yapmıştır.[31] Atasözlerinin bilinen ilk derleyicisi Kâşgarlı Mahmut'tur.[32] Kâşgarlı, Divan'ında günümüzdeki atasözü terimine karşılık "mesel" tabirini kullanır. Tanzimat Dönemi ile birlikte atasözü derlemeleri hız kazanmaya başlar. Şinasi, Durub-u Emsal-î Osmaniyye'sinde birçok atasözü ve deyimi derleyerek yayınlamıştır. Fakat bu derlemede Şinasi, kalıplaşmış bu ifadeleri ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutmadan hepsini bir arada vermiştir.[33]

---

[28] **Zülfikar, Hamza** (1988). 'Ata Sözü Terimi, Kaynağı ve İmlâsı' Türk Dili, C. LV, S. 438, Haziran, s.323.
[29] **Elçin Şükrü** (1992). Atalar Sözü Türk Dünyası El Kitabı, 3. Cilt, 2. Baskı, Ankara TKAE Yayınları, s.343.
[30] **Zülfikar,** a.g.e., s.328
[31] **Sertkaya, O. Fikri** (1999). 'Eski Türklerin Kağan Seçimi Üzerine Göktürk Yazıtlarındaki İki Ata Sözü.' İlmî Araştırmalar :Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 8: 233-240.
[32] **Oy, Aydın** (1991). 'Atasözü', Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 'Atasözü' https://islamansiklopedisi.org.tr/atasozu
[33] **Oy**, https://islamansiklopedisi.org.tr/atasozu

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren "darb-ı mesel, mesel" sözcüklerinin yerini "atasözü ve atalar sözü" alır. Günümüzde kullanılan "atasözü" şekli ise ilk kez 1965'te TDK Yayınları'ndan çıkan Yeni Yazım Kılavuzu'nda görülür.[34]

Kökeni ve farklı kullanımlarına değindiğimiz atasözü teriminin açıklamasına gelecek olursak aslında çoğu kaynakta birbirine benzer ifadelerin yer aldığını görürüz.

Zeynep Korkmaz, "Anonim özellik taşıyan, atalardan kaldığı kabul edilen ve toplumun yüzyıllar boyunca geçirdiği gözlem ve denemelerden, ortak düşünce, tutum ve davranışlarıyla dünya görüşünden oluşan, genel kural niteliğindeki kısa, özlü, kalıplaşmış söz."[35] olarak tanımlarken, Ömer Asım Aksoy "Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan öz sözler"[36] olarak tanımlar.

Yukarıdaki iki tanımdan yola çıkarak atasözlerinin hem tecrübe sonucu ortaya çıktığını hem genel kural niteliği taşıdığını hem de kalıplaşmış ifadeler olduğunu söyleyebiliriz.

Atasözlerinin, kim tarafından tecrübe edilip ne zaman ortaya çıktığı bilinmez. Özkul Çobanoğlu bu konuda yaptığı değerlendirmede "Atasözleri ilk yaratılış bağlamında bir yaratıcıya bağlıdırlar. Ancak son derece kısa bir sürede fark edilmeden yaratıcı ile bağlarını koparark anonimleşirler."[37] diyerek atasözlerinin anonim olma özelliğini en güzel şekilde açıklar.

Atasözlerinin diğer belirgin özelliği kalıplaşmış ifadeler olmasıdır. Bu konuda Vecihe Hatiboğlu, atasözlerinin ve deyimlerin bir iki kelimesinin veya ekinin değiştirilebileceğini ancak bu değişmede bile bir ölçünün olduğunu, geri kalan ifadelerin ise asla değiştirilemeyeceğini ifade eder. Örneğin; "Gelen gidene rahmet okutur." yerine "Gelen gidene rahmet okutur." denmesi gibi.[38]

---

[34] **Zülfikar**, a.g.e., s.326.
[35] **Korkmaz, Zeynep** (2010). Gramer Terimleri Sözlüğü, 4. Baskı, Ankara, TDK Yayınları, s.27.
[36] **Aksoy, Ö. Asım** (1998). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II, İstanbul, İnkılap Yayınları, s.37.
[37] **Çobanoğlu, Özkul** (2004). Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü, İstanbul, AKM Başkanlığı Yayınları, s.9.
[38] **Hatiboğlu, Vecihe** (1972). Türkçenin Söz Dizimi, Ankara, TDK Yayını, s.183-185.

Buna karşılık Ömer Asım Aksoy ise sözcüklerin değiştirilip yerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağını, eğer konulursa da anlam değişmese dahi yeni ifadenin atalar sözü diye anılamayacağını belirtir. "Derdini saklayan derman bulamaz" sözcüğünde "derman" yerine "ilaç" denilemez.[39]

Atasözleri kısa ve özlü ifadelerdir. Az söz ile çok şey anlatırlar ve genellikle bir cümle halinde kullanılırlar. Birden fazla cümle ile kurulmuş halleri olmasına karşın bu şekiller çok azdır. Örneğin;

İnsan söyleşe söyleşe (anlaşır), hayvan koklaşa koklaşa (anlaşır.)

Demir tavında (dövülür), dilber çağında (övülür.)

Yukarıdaki cümlelerin en önemli özelliklerinden biri de kullanılan fiillerin söylenmediği halde, atasözünü kullanan bütün milletin bu şekliyle anlamasıdır. Yani cümle eksiltili kullanıldığı halde ortak kültürde kullanan herkes tarafından aynı şekilde devam ettirilir. Bu da atasözlerinin donmuş birer kalıp olduklarını gösterir.[40]

Atasözlerinde anlatımı daha etkileyici, daha inandırıcı kılmak adına çeşitli söz sanatları da kullanılabilir.[41] Aliterasyon, seci, cinas, kinaye, hüsn-ü talil, mecaz-ı mürsel, tezat, istiare çokça kullanılan söz sanatlarıdır.

"Ağaç yaşken eğilir." (istiâre)

"Güvenme varlığa, düşersin darlığa." (tezat)[42]

Atasözlerini karşıdaki kişiye öğüt verme anlamı taşıdığı için hikemi sözler olarak da niteleyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında emir kipinin sıklıkla kullanıldığını görürüz.

"Ayağını yorganına göre uzat."

"Ev alma komşu al."[43]

[39] **Aksoy**, a.g.e., s.16.
[40] **Aksoy**, a.g.e., s.15.
[41] **Aksoy**, a.g.e., s.21.
[42] **Elçin**, a.g.e., s.436.
[43] **Hatiboğlu**, a.g.e., s.184.

Geniş zaman kipi bu kalıplaşmış cümlelerde en çok karşımıza çıkan zaman kipidir. Hem olumlu hem olumsuz şekliyle sık sık karşılaşırız.[44]

"Damla damlaya göl olur."

"Emanete hıyanet olmaz."

"Can çıkmayınca huy çıkmaz." gibi.

Atasözleri her ne kadar kalıp ifadeler olsa da bazı atasözleri kullanıldığı coğrafyaya göre değişiklik gösterebilir Ömer Asım Aksoy, atasözlerini kullanılış yerine ve zamanına göre 4'e ayırır.

a) Yurdun her yerinde kullanılanlar

b) Türkiye dışındaki Türk lehçelerinde yaşayanlar

c) Sadece bir bölgede kullanılanlar

d) Eski zamanlarda kullanılmış iken bugün bırakılmış olanlar.[45]

Özkul Çobanoğlu ise "Atasözleri ortak halk edebiyatı ürünlerinde olduğu gibi zamana, mekâna, lehçelere, ağızlara, aşiret, köy, şehir çevrelerine veya herhangi bir tarikat, meslek, sanat çevresine göre ufak tefek değişikliklere uğrarlar."[46] diyerek aşağıdaki örnekleri verir.

Endik uma evligni agırlar. (yıl 1077)

Konugın kutsuzı ev ısını agırlar. (yıl 1480)

Ahmak misafir ev sahibini ağırlar. (Bugün) [47]

Yukarıda belirttiğimiz örnek zamana göre değişikliğe uğrarken, Özkul Çobanoğlu aynı eserinde atasözlerinin lehçelere göre çekimini yapmıştır. Örneğin;

[44] **Hatipoğlu**, a.g.e., s.184.
[45] **Aksoy**, a.g.e., s.29.
[46] **Çobanoğlu**, a.g.e., s.284.
[47] **Elçin**, a.g.e., s.345.

Türkiye Türkçesi: Hatır için çi tavuk yenir.

Osmanlıca: Hatır için çiğ tavuk yenir.

Dlrm: Atır içi çi̇ tavık yini̇.

Gagz: :Hatır için çi tauk yenir.

Kary. Dost hatrı için uçun çiy tavuk yemışler.

Kıbrıs: Hatir için çiy tavuk yenir.

Kırm: Hatir içün çiy tavuk da aşalır.

Özbek: Dostiŋ ucun zahar yut

Yakut: Atas tuhugar atah tostor. [48]

Atasözleri içinde anlamları birbirine aykırı olanlar da vardır. Bunun sebebini bulmak için hayatın çelişmelerle dolu olduğunu düşünmemiz gerekir. Aynı olay değişik şartlar altında söylendiğinde ayrı sonuçlar verebilir.

"İyilik eden iyilik bulur."

"İyiliğe iyilik olsaydı, koca öküze bıçak olmazdı."[49]

Her atasözünün genel kural niteliği taşıdığını tanımlarımızı irdelerken belirtmiştik. Bu kurallar belli başlı kavram özellikleri altında toplanabilir. Atasözlerini kavram bakımından birkaç çeşide ayıran Ömer Asım Aksoy, bunları aşağıdaki şekillerde gruplandırır:

"1. Sosyal olayların oluş süreçlerini tarafsız bir şekilde bildiren atasözleri vardır:

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

Minareyi çalan kılıfını hazırlar.

Araba kırılınca yol gösteren çok olur.

[48] **Çobanoğlu**, a.g.e., s.283.
[49] **Aksoy**, a.g.e., s.24.

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer. … gibi.

2. Doğa olaylarının oluşum süreçlerini anlatan atasözleri vardır:

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.

Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden.

Zemheride kar yağmadan kan yağması iyi.

Mart yağar nisan övünür, nisan yağar insan övünür. … gibi.

3. Toplumsal olayların oluş biçimlerini gözleme dayalı bir biçimde anlatan atasözleri vardır:

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Öfke ile kalkan ziyan ile oturur.

Mahkeme kadıya mülk değil.

Sona kalan dona kalır. … gibi.

Bu sözlerin aslında "istemelisin ki elde edesin.", "insan kendisini öfkeye kaptırmamalı." dersleri bulunmaktadır.

4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt veren atasözleri vardır:

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.

Ayağını yorganına göre uzat.

Bugünkü işini yarına bırakma.

Yoldan kal, yoldaştan kalma. … gibi.

5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol gösteren atasözleri vardır:

Bal bal demekle ağız tatlı olmaz.

Can bostanda bitmez.

Korkunun ecele faydası yoktur.

Taşıma su ile değirmen dönmez. … gibi.

6. Töre ve geleneklerden bahseden atasözleri vardır:

Dost başa bakar, düşman ayağa.

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.

Kızını dövmeyen dizini döver.

Kız beşikte, çeyiz sandıkta. … gibi.

7. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır:

Kırk yılda bir ölen olur, eceli gelen ölür.

Ananın bahtı kızına.

Akacak kan damarda durmaz.

Baykuşun kısmeti ayağına gelir. … gibi[50]

Sonuç olarak atasözleri üzerine derlediğimiz bütün bu bilgiler doğrultusunda söyleyebiliriz ki Türkçe, atasözü açısından oldukça zengin kaynaklara sahiptir. Toplumsal hayatımızı, ulusal kimliğimizi yansıtmaları, onların birçok konu etrafında şekillendiğini gösterir. Özkul Çobanoğlu'nun da belirttiği gibi "Kişilerin ve toplumun yaşayışına, düşüncelerine yer veren, sosyokültürel hayatın hemen her safhasıyla ilgili olumlu olumsuz değerlerin taksonomisine dayanan bir genişlik ve zenginlikle konuların ele alınıp işlendiği görülür."[51]

[50] **Aksoy**, a.g.e., s.17,18,19.
[51] **Çobanoğlu**, a.g.e., s.40.

### 2.2. Deyimler ve Özellikleri

Dilin gelişmişliğini, canlılığını ve akıcılığını ortaya çıkaran deyimler de tıpkı atasözleri gibi ulusal kimliğimizi yansıtan sözlü edebiyat ürünleri olarak karşımıza çıkarlar. İnsanların birbiriyle beşeri ilişkilerde kullandığı deyimler, bir meramın anlatımında son derece özlü bir anlam sunar.[52]

Deyim karşılığında önceleri "darb-ı mesel, tabir, ıstılah" sözcükleri kullanılmıştır. Ancak darb-ı mesel daha çok atasözlerini karşılayan bir terimdir. Tanzimat'tan sonra halka ait bu sözlerin toplanması sürecinde tabir kullanıldı. Cumhuriyetten sonra da uzun bir süre "tabir" kullanılmış ancak TDK tarafından 1935 yılında İstanbul'da bastırılan Osmanlıca'dan Türkçe'ye cep kılavuzunda "tabir=terme", expression karşılığı olarak "deyim" önerilmiş ve bu zamanla tutmuştur.[53]

Türkçe'nin ilk yazılı belgeleri olan Orhun Yazıtları'ndan beri deyimlerin kullanıldığını görebiliyoruz. Örneğin;

Atı küsi yok bolmak. "ortadan kalkmak."

Adak kamaştmak. "ayağı burkulmak, ayağı dolaşmak." (mecaz olarak morali bozulmak, şaşırıp yanlış hareket etmek)

Balıkdakı tagıkmak tagdakı inmek. "şehirdeki dağa çıkmak, dağdaki şehre inmek" (mecaz olarak köşedeki bucaktaki derlenip toplanmak.)[54]

Zeynep Korkmaz, deyimi "Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime ve ya kelime grubu" [55] olarak açıklarken; Ömer Asım Aksoy, "Çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplulukları."[56] olarak, Emin Özdemir ise "Deyim (eski adı:

[52] **Altaylı, Seyfettin** (2010). 'Atasözü ve Deyimler Arasındaki Farklar', Karadeniz Araştırmaları, Bahar, sayı.25, s.129.
[53] **Sinan, A. Turan**, (2015), Türkçenin Deyim Varlığı, İstanbul, Kesit Yayınları, s.17.
[54]**Tekin**, **Talat**, Köktürk Yazıtlarındaki Deyimler Üzerine, Türk Dili Dergisi, Ankara, s.374.
[55] **Korkmaz**, a.g.e., s.66.
[56] **Aksoy**, a.g.e., s.41.

Tabir), birden çok sözcüğün, çoğu kez kendi anlamlarından ayrı bir anlam belirtmek üzere bir araya gelip kalıplaşan biçimidir."[57] şeklinde tanımlar.

Yukarıdaki tanımlardan da elde edeceğimiz bilgilere göre deyimin en önemli özelliği mecaz kullanımıdır. Mecazın kullanıldığı kelime ya da kelime gruplarında anlatımın daha yoğun ve daha zengin olduğunu söyleyebiliriz. Yani bu kullanım deyimlerde sık sık karşımıza çıkar. Eğer bir deyimde mecaz kullanılmaz ise bunun deyim sayılmayacağını belirten Ömer Asım Aksoy, kelime grubunun deyim sayılabilmesi için gerçek anlamından ayrı bir anlama gelmesi gerektiğine bağlı olduğunu belirtir.[58] Vecihe Hatiboğlu ise deyimlerdeki bol mecazlı kullanımın sebeplerini şöyle açıklar. "Deyimlerde her şeyden önce anlamda bir mübalağa yönü, mantık dışına kaçma çabası vardır. Hatta deyimlerde olağanüstü manzaralar, hayaller, resimler çizilmeğe çalışılır. Amaç, fazlasıyla dikkati çekip anlatıma güç vermek, kolay anlatımı sağlamaktır. Çok sevinen bir insanı anlatmak için, *etekleri zil çalıyordu* demek, her tarafı hareket halinde, gülen bir insanı göz önüne getiren, kestirme anlatım yoludur.

Dikkat edilecek olursa deyimlerde çizilen hayaller, resimler mübalağalıdır ve çok defa mantık dışıdır: *balık kavağa çıktığı zaman, burnu kaf dağında olmak, burnu düşse almamak, ağzıyla kuş tutmak, yerin dibine geçmek, kan ağlamak, baltayı taşa vurmak* gibi.[59] Ancak deyimlerin şekil yönünden kullanımını;

a) Ekli sözcük kılığında olanlar (gözde,sözde,sudan)

b) Sözcük topluluğu şeklinde olanlar (adamakıllı, ağırbaşlı, içli dışlı vb.)

c) Cümle halinde olanlar (dostlar alışverişte görsün, delik büyük, yama küçük)[60]

olarak gruplandıran Ömer Asım Aksoy, sözcük topluluğu şeklinde olan kimi deyimlerin gerçek anlamıyla da kullanıldığını söyler.

[57] **Özdemir Emin**, (2000). Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü. 8. b. Bilgi Yayınevi, y.y.k, s.5.
[58] **Aksoy**, a.g.e., s.52.
[59] **Hatiboğlu**, a.g.e., s.202.
[60] **Aksoy**, a.g.e., s.52.

“yeri yurdu belirsiz.”

“ağzına layık.”

“dosta düşmana karşı.”[61]

Deyimin diğer bir belirgin özelliği kalıplaşmış olmasıdır. Bir deyimin sözcükleri değiştirilip yerine –aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamaz ve deyimin söz dizimi bozulamaz. Örneğin; “ayıkla pirincin taşını.” deyimi “ayıkla bulgurun taşını.” şeklinde söylenemez.[62] Vecihe Hatiboğlu ise Ömer Asım Aksoy’un söylediklerine ek olarak bu değişikliğin sadece kelimelerin isim veya fiil çekimine girmesiyle oluştuğunu söyleyerek durumu şöyle özetler. “Deyimlerde kalıplaşma, birleşik sözcüklerde görüldüğü gibi, aralarına başka bir sözcük veya ek alamayacak kadar sıkı değildir. Deyimlerin sözcükleri sayılı ve belirli olduğu halde, belli durumlarda aralarına başka sözcükler de katılır ve deyim özelliğini kaybetmez. Çekim eklerini alışı ise deyimlerin, biçim bakımından başlıca özelliğidir.”[63] diyerek durumu şöyle örneklendirir;

Ağaca çıksa (çıksam) pabucu (pabucum) yerde kalmaz.

Başında (başımda) kavak yelleri (veya yeli) esiyordu.

Deyimin bir başka önemli özelliği en az iki sözcükten oluşması ve özlü bir anlatıma sahip olmasıdır. Bu konuyu ciddi manada ilk ele alan Vecihe Hatiboğlu,[64] “Deyimler en az iki en çok yedi-sekiz sözcük ile kurulur. Çok uzun deyimler çok defa deyimlikten çıkmış, bozulmuştur. Bir tek sözcük ise deyim olamaz. Eğer bir sözcüğün anlamı, gerçek anlamından kaymışsa o sözcük mecaz anlamda kullanılıyor ve ya sözcüğün birçok anlamı var demektir. Çünkü tek bir sözcüğün pek çok gerçek veya mecaz anlamı olabilir. Deyimde ise bir tek sözcüğün anlamı dışında kullanılması, çekici bir özellik yaratamaz, belki de anlam kaybolmasına, sözcüğün anlaşılmamasına yol açar ve tek sözcük olduğu için de mantık dışına kayma söz konusu olamaz.”[65] Deyimlerin en az iki sözcükle kullanılması birleşik kelimeler ile karıştırılabilir. Vecihe Hatiboğlu buna bir açıklık getirerek bileşik kelimelerin hepsinin veya birinin gerçek anlamı dışında (hanımeli,

[61] **Aksoy**, a.g.e., s.53.
[62] **Aksoy**, a.g.e., s.38.
[63] **Hatiboğlu**, a.g.e., s.166.
[64] **Sinan,** a.g.e., s.21.
[65] **Hatiboğlu**, a.g.e., s.195.

aslanağzı gibi) deyimlerde ise kelimelerin ortak anlamının çoğunlukla mantık dışı olduğunu söyleyerek "göze girmek, gözden düşmek" gibi gerçek anlamı dışında kullanılan deyimlerin bileşik kelime olarak sayılamayacağını söyler."[66]

Deyimler özlü anlatımlara sahip oldukları için kullanan kişinin anlatımı daha etkileyici kılması gerekir. Bu yüzden de dilin türlü olanaklarından ve çeşitli söz, anlam sanatlarından faydalanılır.[67] Yani deyimlerde de atasözleri gibi teşbih, telmih, mecaz-ı mürsel, kinaye, mübalağa gibi çeşitli söz sanatlarının kullanıldığını da söylememiz mümkündür.

Deyimler, akıl gücü olmaktan çok anlatım gücüne dayalıdır ve akılda kalabilmesi, uzun ömürlü olabilmesi için ölçü ve ahenge sahip olması gerekir.

Azıcık aşım, kaygısız başım.

Yaşı ne başı ne?

Dediği dedik, çaldığı düdük.

İki kanat bir kuyruk, kendi başına buyruk.

Kaş ile göz kalanı söz.

Havada bulut sen onu unut.[68]

Deyimlerin diğer kalıp ifadeler ile de bir bağlantı halinde olduğunu söyleyebiliriz. Yani deyimler arasında atasözlerine, ikilemelere, alkış ve kargışlara rastlayabiliriz.[69] "Ektiğini biçmek" deyimi "Ne ekersen onu biçersin" atasözünden kısaltmayken[70], "Allah muradını versin" alkışa örnektir.

Pertev Naili Boratav deyimleri; atasözü değerindeki deyimler ve günlük konuşma dilinde kullanılan deyimler olarak ikiye ayırır. Ancak bu iki türün birbirinden ayırt edilmesinin oldukça zor olduğunu da ekler. "dalyan gibi" ve "karnı burnunda" deyimlerini günlük konuşma dilindeki deyimlere örnek olarak verirken, "Kerem'in arpa tarlası gibi

[66] **Hatiboğlu**, a.g.e., s.195.
[67] **Aksoy,** a.g.e., s.47.
[68] **Hatiboğlu**, a.g.e., s.200.
[69] **Sinan**, a.g.e., s.22.
[70] **Sinan**, a.g.e., s.24.

yanmak" ve "öküz altında buzağı aramak" deyimlerini ise atasözü değerinde olanlara örnek olarak verir.[71]

Sonuç olarak Ömer Asım Aksoy'un da bildirdiği gibi "Deyimler ulusal damga taşıyan söz varlıklarıdır. Ulusun söz yaratma gücünden doğarlar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçücük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyimin yapı harçları arasında parlar."[72]

**Tablo 1.** Derlemeye Kaynak Kişiler

| **AD-SOYAD** | **BÖLGE** | **DOĞUM YERİ VE YILI** | **MESLEK** | **EĞİTİM DURUMLARI** |
|---|---|---|---|---|
| 1.SEMİH ZEYDAN | ZEYDAN | BİTLİS-1958 | MEMUR | LİSE |
| 2.NEJMİYE YİTER | TAŞ MAHALLESİ | BİTLİS-1936 | EV HANIMI | OKUMA YAZMA YOK |
| 3.İSMAİL İLÇİN | GAZİBEY | BİTLİS-1974 | SERBEST | LİSE |
| 4.ADİFE ŞAHİN | ZEYDAN | BİTLİS-1937 | EV HANIMI | OKUMA YAZMA YOK |
| 5.UĞUR ŞAHİN | ZEYDAN | BİTLİS-1974 | MEMUR | İLKOKUL |
| 6.ALİ İHSAN ÖKLÜ | HERSAN | BİTLİS-1969 | SERBEST | LİSE |
| 7.VEYSİ SARAÇ | SEKİZ AĞUSTOS | BİTLİS-1965 | MEMUR | YÜKSEKOKUL |
| 8.REŞAT KURTYE | SEKİZ AĞUSTOS | BİTLİS-1964 | MEMUR | YÜKSEKOKUL |
| 9.SEVİLAY OKUMUŞ | ZEYDAN | BİTLİS-1960 | EV HANIMI | OKUMA YAZMA YOK |
| 10.SAKİNE AKSOY | ZEYDAN | BİTLİS-1960 | EV HANIMI | OKUMA YAZMA YOK |
| 11.SEVİM ÖZVURAL | MUŞTAKBABA | BİTLİS-1948 | EV HANIMI | OKUMA YAZMA YOK |
| 12.GÜLŞEN YAMAN | MUŞTAKBABA | BİTLİS-1975 | EV HANIMI | LİSE |
| 13.SEHER ADIGÜZEL | ZEYDAN | BİTLİS-1939 | EV HANIMI | OKUMA YAZMA YOK |
| 14.NURİYE EREM | HERSAN | BİTLİS-1951 | EV HANIMI | İLKOKUL |
| 15.DİLEK BAYINDIR | HERSAN | BİTLİS-1974 | EV HANIMI | ORTAOKUL |
| 16.MEMDUH AYÖRDÜ | ZEYDAN | BİTLİS-1966 | İŞÇİ | LİSE |
| 17.ONUR AYÖRDÜ | ZEYDAN | BİTLİS-1992 | ÖĞRETMEN | LİSANS |
| 18.ABDULLAH HASPOLAT | SEKİZ AĞUSTOS | BİTLİS-1933 | EMEKLİ | İLKOKUL |
| 19.GÜLBEYAZ ALBAYRAK | ZEYDAN | BİTLİS-1938 | EV HANIMI | OKUMA YAZMA YOK |
| 20.NEJLA ZENDERLİOĞLU | ZEYDAN | BİTLİS-1964 | EMEKLİ | LİSE |
| 21.YASEMİN HASPOLAT | HERSAN | BİTLİS-1961 | EMEKLİ | LİSANS |
| 22.ÖZCAN ÇİRİŞ | ZEYDAN | BİTLİS-1974 | GAZETECİ | LİSANS |
| 23.VAHİT OLCAY | HÜSREVPAŞA | BİTLİS-1980 | GAZETECİ | LİSE |
| 24.METİN DALKIRAN | MUŞTAKBABA | BİTLİS-1949 | EMEKLİ | İLKOKUL |
| 25.HİKMET DALKIRAN | MUŞTAKBABA | BİTLİS-1970 | BERBER | İLKOKUL |
| 26.ŞENAY GİRENGİR | HERSAN | BİTLİS-1967 | EV HANIMI | İLKOKUL |
| 27.ŞENGÜL ÖLEKLİ | HERSAN | BİTLİS-1969 | EV HANIMI | İLKOKUL |
| 28.MÜZEYYEN HAMAMCIOĞLU | ATATÜRK MAHALLESİ | BİTLİS-1948 | EV HANIMI | İLKOKUL |
| 29.BAYRAM KIRHAN | ZEYDAN | BİTLİS-1965 | İŞÇİ | LİSE |
| 30.CUMA FIRAT | SEKİZ AĞUSTOS | BİTLİS-1965 | MEMUR | YÜKSEKOKUL |

[71] **Boratav, P. Naili (**1969). 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, s.132-133.
[72] **Aksoy**, a.g.e., s.47.

### 2.3. Açıklamalı Atasözleri

**1. Acem belayem, toḫem kedayem.**

(Acım belayım, tokum kazayım.)

Sorunlu bir insan her şartta sorun çıkarabileceğini ve asla kimseye rahat vermeyeceğini anlatır.

→Açım belayım, tokum kazayım. (BAAD, 2016:61)

**2. Ac ayü oynemes.**

(Aç ayı oynamaz.)

Karnı aç olan insan, açlıktan halsiz düşeceği için hareket etmesi beklenemez.

→Aç ayı oynamaz. (Aksoy, 1998:110)

→Aç ayı oynamaz. (Özdemir, 2001:13)

→Aç ayı ünemez. (BAAD, 2016:41)

→Aç ayı oynamaz. (Hengirmen, 2007:65)

→Aç ayı oynamaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**3. Aci batırcani kırağı çalmez.**

(Acı patlıcanı kırağı çalmaz.)

Kötü durumda olan birini çok daha kötü durumların etkilemeyeceğini ifade eder.

→Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (Aksoy, 1998:108)

→Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (Özdemir, 2001:12)

→Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (Hengirmen, 2007:63)

→Acı patlıcanı kırağı çalmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**4. Aci sıletme, toḫi terpetme.**

(Acı söyletme, toku kıpırdatma.)

Aç insanın konuşmaya mecalinin olmadığını, tok insanın ise mayıştığından dolayı yerinden kalkamayacağını ifade eder.

→Açı ığratma, toku söyletme. (BAAD, 2016:51)

**5. Ademi ağ beḫtli édende dildŭ, kere beḫtli édende dildŭ.**

(Adamı ak bahtlı edende dildir, kara bahtlı edende dildir.)

"İnsanın bahtı konuştuklarının iyiliğine ya da kötülüğüne göre belli olur." anlamında kullanılır.

**6. Ağ gün ağartŭ, kere gün kerartŭ.**

(Ak gün ağartır, kara gün karartır.)

İnsanın hali vakti yerindeyken dostunun çok olduğunu ancak yoksulken veya kötü durumdayken etrafında kimselerşn kalmadaığın/ kalmayacağını anlatır.

→Ak gün ağartır, kara gün karartır. (Aksoy, 1998:127)

→Ak gün ağartır, kara gün karartır. (Özdemir, 2001:26)

→Ak gün ağartır, kara gün karartır. (Hengirmen, 2007:93)

→Ak gün ağartır, kara gün karartır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**7. Ağacın kŭrdi özündedŭ.**

(Ağacın kurdu kendisindedir.)

İnsanı yiyip bitirenin ve insana zarar verenin yine kendisi ve kendi vesveseleri olduğunu ifade eder.

→Ağacın kurdu içinde olur. (Aksoy, 1998:118)

→Ağacın kurdu içinde olur. (Özdemir, 2001:20)

→Ağacın çürüğü özünden olur/ Ağacın kurdu bedeninde (içinde). (BAAD, 2016:158-160)

→Ağacın kurdu içinde olur. (Hengirmen, 2007:80)

→Ağacın kurdu içinde olur. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**8. Ağaşt̲an maşe, kürtt̲an paşe olmes.**

(Ağaçtan maşa, kürtten paşa olmaz.)

Ağaç ateşe dayanaklı olmadığı için maşa olarak kullanılmayacağını, paşalığın da Kürt için fazla olduğunu anlatan bir çeşit küçümseme ifadesidir.

→Ağaçtan maşa olmaz. (Aksoy, 1998:119)

→Ağaçtan maşa olmaz. (Özdemir, 2001:20)

→Ağaçtan maşa olmaz. (Hengirmen, 2007:82)

→Ağaçtan maşa olmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**9. Ağedan kĭz alé, fekirĭŋ kŭrt̲anĭni t̲agĭdé.**

(Ağadan kız alır, fakirin gömleğini dağıtır.)

Fakir insan ,zengin insana denk olabilmek için varığını yoğunu ortaya koyar.

→Ağadan kız alasın, fakirin kurtanını dağıtasın (BAAD, 2016:185)

**10. Ağır t̲aşi kĭmse üynedemes.**

(Ağır taşı kimse oynatamaz.)

"İnsan kendini bildikçe, ağırbaşlı ve hareketlerini kontrol eder biçimde davrandıkça kimse ona kolay kolay zarar veremez." anlamında kullanılır.

→Ağır taş batman döver (yerinden oynamaz). (Aksoy, 1998:120)

→Ağır taş yerinden oynamaz. (Özdemir, 2001:23)

→Ağır taşı kimse (yerinden) kaldırmaz (oynatamaz, ırgayamaz, ünedemes). (BAAD, 2016:214)

→Ağır taş yerinden oynamaz. (Hengirmen, 2007:86)

→Ağır taş yerinden oynamaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**11. Ağenĭŋ mali gide, ḫĭzmekarĭŋ cani çıḫé.**

(Ağanın malı gidiyor, hizmetkârın canı çıkıyor.)

Zengin insanların mal mülkü elde edinceye kadar hizmetinde çalışan insanların yorulup, ter döktüğünü ancak sefasını yine zenginlerin çektiğini anlatır.

→Ağanın malı çıkar, uşağın canı. (Aksoy, 1998:120)

→Ağanın malı çıkar, uşağın canı. (Özdemir, 2001:22)

→Ağanın malı çıkar (gider) nökerin (çobanın) canı/ ağanın malı çıkar, uşağın canı/ ağanın malı gider, hizmetkârın canı. (BAAD, 2016:192-193-194)

→Ağanın malı çıkar, uşağın canı (Hengirmen, 2007:84)

**12. Aj tovuḫ özini darü embarında zannedŭ.**

(Aç tavuk kendini darı ambarında zanneder.)

İnsan bir şeye ihtiyaç duyduğunda eğer bulamazsa bunun fazlasının hasretini çeker ve hasretini çektiği şeylerin hayalini kurnaya başlar.

→Aç tavuk (düşünde) kendini buğday (arpa, darı) ambarında sanır (görür). (Aksoy, 1998:113)

→Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır./ Aç tavuk düşünde darı görür. (Özdemir, 2001:16)

→Aç tavuk düşünde darı (buğday harmanı) görür./ Aç tavuk uykusunda darı görür. (BAAD, 2016:102-103)

→Aç tavuk kendini buğday ambarında sanır. (Hengirmen, 2007:70)

→Aç tavuk kendini buğday ambarında zanneder. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**13. Alışmiş kudurmiştan beterdŭ.**

(Alışmış kudurmuştan beterdir.)

İnsan bir şeye alıştıktan sonra artık sürekli o alışkanlığını devam ettirdiğini ve bundan vazgeçemeden alışkanlıkları için delice uğraştığını ifade eder.

→Alışmış kudurmuştan beterdir. (Aksoy, 1998:137)

→Alışmış kudurmuştan beterdir. (Özdemir, 2001:34)

→Alışmak, kudurmaktan beterdir. (BAAD, 2016:380)

→Alışmış kudurmuştan beterdir. (Hengirmen, 2007:103)

→Alışmış kudurmuştan beterdir. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**14. Allah vérdise dingo bağından da vérŭ.**

(Allah verirse dingo bağından da verir.)

Rızık Allah'tan geldiği için eğer vereceği varsa yerin ve zamanın önemli olmadığını belirtir.

→Allah verirse Tıngı Bağı'ndan da verir. (BAAD, 2016:428)

**15. Allah'ın bermağı yokţŭ, gözan soḫé.**

(Allah'ın parmağı yoktur, gözüne soksun.)

Kötülük yapan insanların er ya da geç cezasını bulacağını anlatır.

**16. Anem babam olsın, boğazim olmesın**

(Annem babam olsun, boğazım olmasın)

"Annem babam başımda olsun da gerekirse yiyecek yemeğim olmasın" anlamında kullanılır.

**17. ‘Ar üzdan ḳor gözdan bellidŭ.**

(Ar yüzden, kör gözden bellidir.)

İnsanın kişiliğinin duruşundan belli olduğunu ifade eder.

→Ar yüzden, kör gözden bellidir./ Ar yüzden kar gözden bellidir. (BAAD, 2016:610/611)

**18. ‘Arli ‘arınnan arlenŭ, čingir giye sallenŭ.**

(Arlı arından arlanır, bez parçası giyer sallanır.)

Bir insanda eğer utanma duygusu yoksa olan biten hiçbir şeyi umursamaz ve hiçbir şey onu utandırmaz.

→Arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır. (Aksoy, 1998:154)

→Arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır. (Özdemir, 2001:46)

→Arsız neden arlanır, çingir giyer sallanır. (BAAD, 2016:599)

→Arsız neden arlanır, çul da giyer sallanır. (Hengirmen, 2007:126)

**19. ‘Arsıze kazŭḫ soḫmişlē, gülmiş dimiş bu takaşaḫ hardan gele.**

(Arsıza kazık sokmuşlar, gülmüş demiş bu takaşak nereden geliyor.)

Bir insanda eğer utanma duygusu yoksa olan biten hiçbir şeyi umursamaz ve hiçbir şey onu utandırmaz.

→Arsıza kazık çakarlar; diyor taka tuku nereden gelir?/ Arsızın götüne kırk tane kazık çakmışlar; bu takırtı nereden geliyor, demiş. (BAAD, 2016:588-597)

**20. ‘Arsızın üzüne tükürende nisan yagmuri sanermiş.**

(Arsızın yüzüne tükürünce nisan yağmuru sanarmış.)

Hiçbir şeyden uslanmayan ve utanmayan insanların ne olursa olsun yine aynı kalacağını asla umursmayacaklarını ifade eder.

→Arsızın yüzüne tükürmüşler, “yağmur yağıyor.” demiş. (Aksoy, 1998:153)

→Arsızın yüzüne tükürmüşler, “yağmur yağıyor.” demiş. (Özdemir, 2001:46)

→Arsızın yüzüne tükürmüşler, “yağmur yağıyor.” demiş. (Hengirmen, 2007:126)

→Arsızın yüzüne tükürmüşler, “yağmur yağıyor.” demiş. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**21. Aḫen sü heram kaldırmes.**

(Akan su haram kaldırmaz.)

Su aktığı sürece içinde ne kadar pislik olursa olsun onu dışarı atar. Akan suyun kir olması mümkün değildir.

→Akarsu pislik tutmaz. (Aksoy, 1965:113)

→Akan su haram kaldırmaz. (BAAD, 2016:267)

→Akan su pislik tutmaz. (Hengirmen, 2007:92)

→Akan su pislik tutmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**22. Aḫen sü pişik ağzidan heram kaldırmes.**

(Akan su kedi ağzı ile haram kaldırmaz.)

Su aktığı sürece içinde ne kadar pislik olursa olsun onu dışarı atar. Akan suyun kir olması mümkün değildir.

→Akar su pislik tutmaz. (Aksoy, 1965:113)

→Akan su haram kaldırmaz. (BAAD, 2016:267)

→Akan su pislik tutmaz. (Hengirmen, 2007:92)

→Akar su pislik tutmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**23. Aḫdan gelen vaḫdan gider.**

(Ah ile gelen vah ile gider.)

Ah alan insanın sonunun hüsranla biteceğini, aldığı ahın er ya da geç kendisinden çıkacağını ifade eder.

→Ah ile gelen vah ile gider. (BAAD, 2016:259)

**24. Aḫmiye ţamler.**

(Akmasa damlar.)

Kişinin cömert olmasa bile arada sırada ufak iyilikler yapabileceğini anlatır.

→Akmasa da damlar. (Aksoy, 1998:132)

→Akmasa da damlar. (Özdemir, 2001:30)

→Akmasa da damlar. (Hengirmen, 2007:98)

→Akmasa da damlar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**25. Aḫşemĭŋ ḫerĭnnanse, sabahĭŋ şerri.**

(Akşamın hayrındansa, sabahın şerri.)

İnsan işlerini gece yapacağına her zaman gün ışığında yapmalıdır. Gün ışığının hayrı da şerri de geceden iyidir.

→Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir (yeğdir)./ Sabah ola hayrola (Aksoy,1998:133)

→ Akşamın hayrından sabahın şerri yeğdir./ Sabah ola hayrola. (Özdemir, 2001:30)

→ Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**26. Alece kerğenĭŋ sözi oledi, tebaḫ ayında kar yağerdi.**

(Alacakarganın sözü olsaydı ağustos ayında kar yağardı.)

“Niteliksiz insanların sözü geçerli olsaydı hiç umulmayan şeyler bile gerçekleşebilirdi.” anlamında kullanılır.

→Alacakarganın sözü öyleydi, dabak ayında kar yağardı (BAAD, 2016:335)

**27. Allah insani it ede, eyesĭz etmiye.**

(Allah insanı it etsin, sahipsiz etmesin.)

Sahipsizliğin bir insanın başına gelebilecek en zor şey olduğunu bu yüzden ne olursa olsun sahipsiz olmaması gerektiği temennisinde bulunan biz atasözüdür.

→Allah adamı it etsin, rut etmesin (BAAD, 2016:398)

**28. Almaḫ herkesĭŋ kâridŭ, vérmaḫ herkesĭŋ kâri degŭ.**

(Almak herkesin kârıdır, vermek herkesin kârı değil.)

Herkes alabileceğini ama herkesin malından verecek kadar cömert olmayacağını ifade eder.

**29. Anesĭ kızıne ögĭt vérmiş, kĭzĭ paceye çĭḫmiş, dimiş ‘’ane men genişem yoḫse pace?’’**

(Annesi kızına öğüt vermiş, kızmış pencereye çıkmış, demiş: anne ben mi genişim yoksa pencere mi?)

Annesi kızına istediği kadar öğüt verse de kızı yine kendi bildiğini okur.

**30. Aŋenıŋ beḫti, kızınıŋ teḫtĭ, anesi çıḫardi kızi taḫṭi.**

(Annenin bahtı, kızının tahtı, annesi çıkardı kızı taktı.)

Annenin kaderi neyse kızı da onu yaşar. Anne mutlu olursa kızı da mutlu olur.

→Ananın bahtı kızının tahtı; anası çıkardı kızı tahtı. (BAAD, 2016:492)

**31. Anesi çıhen ağace kïzi tâl tâl gezer.**

(Annesi ağaca çıkarsa kızı dal dal gezer.)

Kızın en çok örnek aldığı kişi annesidir. Bu yüzden annesi ne yaparsa kızı da onu örnek alır.

→Anası çıkar ağaca, kızı dal dal gezer./ Anası çıkarsa taşa, oğlağı çıkar öte başa./ Anası dal dal gezerse kızı budak budak gezer. (BAAD, 2016:498-499-500)

**32. Arep yaği bol bulende götüne başına sürtermiş.**

(Arap yağı bol bulunca götüne başına sürermiş.)

İnsan birşeyi bol bulunca sanki daha önce hiç görmemiş gibi gereksizce kullanmaya başlar. Bu da onun ne kadar görgüsüz olduğunu gösterir.

→Kasap yağı bol bulunca gerisini yağlar. (Aksoy, 1998:348)

→Kasap yağı bol bulunca gerisini yağlar. (Özdemir, 2001:182)

→Kasap yağı bulunca gerisini yağlar. (Hengirmen, 2007:395)

→Kasap yağı bulunca gerisini yağlar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**33. Arvat mali kapi mandali.**

(Arvat malı, kapı mandalı.)

Kadınlarla para, mal, mülk için evlenilirse kadın bunu sürekli yüze vurur.

→Avrat (kadın) malı, kapı mandalı. (Karı malı hamam tokmağıdır). (Aksoy,1998:166)

→Avrat malı, eşeğin nalı. (BAAD,2016:789)

→Avrat malı kapı mandalı./ Karı malı kapı mandalı. (Hengirmen, 2007:142-392)

→Avrat malı kapı mandalı. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**34. At atıŋ yanĭnde kale, ya huyunnaŋ ya süyünnaŋ alŭ.**

(At atın yanında kalsa ya huyundan ya suyundan alır.)

İnsan etrafında bulunan insanların huyunu almaya meyillidir. Bu yüzden kiminle yakın olursa onun huylarını alır.

→Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan (tüyünden). (Aksoy, 1338:359)

→Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan (tüyünden). (Özdemir, 2001:189)

→Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**35. At meydanında eşek zırlemes.**

(At meydanında eşek zırlamaz.)

Zayıf insanların sözü, güçlülerin olduğu ortamda bir anlam ifade etmez.

→At meydanında eşek zırlamaz. (BAAD, 2016:757)

**36. At sehebĭne kişner.**

(At sahibine kişner.)

İnsanın nazı ancak sevdiklerine geçer.

→At sahibine (ağasına, biniciye) göre eşer (kişner). (Aksoy, 1998:163)

→At, binicisini tanır (bilir)./ At, sahibine göre eşer. (Özdemir, 2001:51-53)

→At sahibine göre kişner. (Hengirmen, 2007:39)

→At binicisine göre kişner. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**37. Atım at olene keder, sahibi mat olŭ.**

(Atım at oluncaya kadar, sahibi mat olur.)

Çocuk büyüyüp yetişinceye kadar annesi babası bütün zahmeti çeker ve bu zahmetle yorulur kalır.

→At, at oluncaya kadar sahibi mat olur. (Aksoy, 1998:160)

→At, at oluncaya kadar sahibi mat olur. (Özdemir, 2001:50)

→At, at oluncaya kadar sahibi mat olur. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**38. Atım tepmes, kovmez dime.**

(Atım tepmez, kovmaz deme.)

Kimseye güvenmememek gerekir. İnsan kendi eşinden dostundan bile zarar görebilir.

→Atım tepmez, itim kapmaz deme. (Atın tepmezi, itin kapmazı olmaz). (Aksoy,1998:161)

→Atım tepmez, itim kapmaz deme. (Hengirmen, 2007:137)

→Atım tepmez, itim kopmaz deme. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük )

**39. Att̲an katır döğüşü, eşek arede gider.**

(Atla katır dövüşür, eşek arada gider.)

Güçlülerin kavgasında her zaman zayıflar ezilir.

→Atlar tepişir, arada eşekler ezilir. (Aksoy, 1998:163)

→Atlar tepişir, eşekler arada kalır. (Özdemir, 2001:52)

→At ile eşek tepişince arada sahibi ezilir. (BAAD, 2016:731)

→Atlar tepişir, arada eşekler ezilir. (Hengirmen, 2007:138)

→Atlar tepişir, arada eşekler ezilir. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**40. Atte karın, yiğitţe bırın.**

(Atta karın, yiğitte burun.)

İyi koşan atın karnı, yiğit erkeğin burnu büyük olur.[73]

→Atta karın, yiğitte burun. (Aksoy, 1998:164)

→Atta karın, yiğitte burun. (Özdemir, 2001:54)

→Atta karın, yiğitte burun. (Hengirmen, 2007:139)

→Atta karın, yiğitte burun. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**41. Ay bitţi gün bitţi, neḫĭrci kızınıŋ ḥüneri tuttĭ.**

(Ay bitti gün bitti, çoban kızının hüneri tuttu.)

İnsan işini vaktinde yapmalıdır. İş işten geçtikten sonra çabalamanın hiçbir önemi yoktur.

**42. Ayü balesĭni severken öldürŭmiş.**

(Ayı yavrusunu severken öldürürmüş.)

Bazen aşırı sevgi insana zarar verebilir. Bu yüzden herşey de olduğu gibi sevginin de bir ölçüsü olmalıdır.

**43. Ayü meşeye darımiş meşenın ḥeberi yoḫ.**

(Ayı meşeye darılmış meşenin haberi yok.)

İnsan bazen sebepsiz yere karşısındakine küsüp darılabilir. Böyle durumlarda bazen karşı tarafın durumdan haberi bile olmayabilir. Ancak böyle durumlarda insan sadece kendisini cezalandırmış olur.

→Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış. (Aksoy, 1998:444)

→Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi yok. (Özdemir, 2001:255)

[73] **Aksoy,** a.g.e. s.164.

→Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi yok. (Hengirmen, 2007:529)

→Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**44. Az aydi, birazde yaydi.**

(Az aydı, biraz da yaydı.)

Derdin azken birden çoğalmasını anlatır.

**45. Az yaşe çoḫ yaşe ‘ekıbet gelir başe.**

(Az yaşa çok yaşa, akıbet gelir başa.)

İnsan uzun ya da kısa ne kadar yaşarsa yaşasın yine de kaderinde yazılanları yaşar.

**46. Az yi, uzun yi.**

(Az ye uzun ye.)

Yemekler az az ve sindirile sindirile yenilmelidir. Aksi halde mideye zarar verebilir.

→Az ye, uzun ye. (BAAD, 2016:883)

**47. Azdan az gider çoḫtan çoḫ.**

(Azdan az gider çoktan çok.)

İnsanın malı mülkü, kazandığı parası fazlaysa giderleri de çok olur. Az kazanan ise yine bütçesine göre harcayacağı için az miktarda harcama yapar.

→Azdan az gider, çoktan çok. (BAAD, 2016:856)

**48. Azeni mezar pakler.**

(Azanı mezar paklar.)

Belli bir yaşı geçtikten sonra hoş olmayan ya da ahlaksız davranışlar sergileyen insanların bu davranışlarından kurtulmaları çok mümkün değildir. bu yüzden onlar için sadece ölüm çaredir.

→Kırkından sonra azanı teneşir paklar. (Azana çare bulunmaz). (Aksoy, 1998:360)

→Kırkından sonra azanı teneşir paklar. (-e çare bulunmaz) (Özdemir, 2001:190)

→Kırkından sonra azanı teneşir paklar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**49. Baba malĩ tez tükenŭ yazık yoldan azene.**

(Baba malı tez tükenir, yazık yoldan azana.)

Aileden kalan para çabuk biter. O yüzden iş işten geçmeden kişinin kendi parasını kazanması gerekir.

→Baba malı tez tükenir, yazık yolda azana. (BAAD, 2016:893)

**50. Baba mali tez tükenŭ, gerek evlat kazane.**

(Baba malı tez tükenir, gerek evlat kazana.)

Aileden kalan para çabuk biter. İnsan kendi parasının değerini daha çok bildiği için kendisinin kazanması gerekir.

→Baba malı tez tükenir, evlat gerek kazana. (Aksoy, 1998:173)

→Baba malı tez tükenir, gerek evlat kazana. (Hengirmen, 2007:150)

→Baba malı tez tükenir, gerek evlat kazana. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**51. Baci baciyi seve kocasını almes, kardeş kardeşi seve arvadĩni almes.**

(Bacı bacıyı sevse erini almaz, kardeş kardeşi sevse karısını almaz.)

Doğu bölgelerinde önceleri bir kadının kocası öldüğü zaman kadın aynı evin gelini olarak kalsın diye kocasının kardeşi ile evlendirilirmiş. Bu durum aynı zamanda erkekler için de geçerlidir. Atasözüne göre bunu yapan kardeşler aslında birbirlerini sevmiyordur ve böyle insanlara da güvenmemek gerekir.

→Bacı bacıyı sevse, erini almaz; kardeş kardeşi sevse avradını almaz. (BAAD, 2016:912)

**52. Bahar güneşi gelinĭme, güz güneşi kızıme.**

(Bahar güneşi gelinime, güz güneşi kızıma.)

Güz güneşi güneşin en güzel hali olarak görülür. Bu yüzden insanın herşeyin en iyisini kendisi ve kendi yakınları için istediğinden bahsedilir.

→Bahar güneşi gelinime, güz güneşi kızıma. (BAAD, 2016:934)

**53. Bal tüten permağını yaler.**

(Bal tutan parmağını yalar.)

Faydalı işlerle uğraşan kişinin hem başkasına hem kendisine yararı dokunur.

→Bal tutan parmağını yalar. (Aksoy, 1998:179)

→Bal tutan, parmağını yalar. (Özdemir, 2001:64)

→Bal tutan, parmağını yalar. (Hengirmen, 2007:158)

→→Bal tutan parmağını yalar.

**54. Balem oleli beli kuṯuzum isi poḫe hasretṯŭ.**

(Yavrum olalı beri, burnum sıcak boka hasrettir.)

İnsan, çocuğu olduktan sonra bütün vaktini onun ihtiyaçlarını gidermek için harcar. Bu yüzden de kendisine vakit ayıramaz.

**55. Baloḫṯan böhük haloḫ var.**

(Balıktan büyük halik var.)

İnsan kendisini ne kadar yüksek mertebede görse de ondan kat kat üstün bir yaratıcı olduğunu daima hatırlamalıdır.

→Deveden büyük fil var. (Aksoy, 1965:580)

→Deveden büyük fil var.(Özdemir, 2001:106)

→Balikten büyük Halik var. (BAAD, 2016:980)

**56. Bedava sïrke baldan ţatlidŭ.**

(Bedava sirke baldan tatlıdır.)

Emek harcanmadan elde edilen herşey emek verilerek elde edilene göre daha çok hoşa gider.

→Bedava sirke baldan tatlıdır (tatlı olur). (Aksoy, 1998:184)

→Bedava sirke baldan tatlıdır. (Özdemir, 2001:67)

→Bedava sirke baldan tatlıdır. (Hengirmen, 2007:164)

→Bedava sirke baldan tatlıdır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**57. Besle kerğeyi oysun gözüŋ.**

(Besle kargayı oysun gözünü.)

Birine ne kadar iyilik yaparsan yap eğer onun içinde kötülük varsa yaptığın bütün iyilikler sana kötülük olarak geri gelir.

→Besle kargayı oysun gözünü. (Aksoy, 1998:185)

→Besle kargayı oysun gözünü. (Hengirmen, 2007:167)

→Besle kargayı oysun gözünü. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**58. Beş permağıŋ beşi bir degŭ.**

(Beş parmağın beşi bir değil.)

Herkes kendine göre farklı özelliklere sahiptir. Herkesin doğası ayrıdır. Bu yüzden hiç kimsenin birbirine benzemesi beklenemez.

→Beş parmak bir değil (olmaz). (Aksoy, 1998:186)

→Beş parmak bir değil. (Özdemir, 2001:69)

→Beş parmak bir değil. (Hengirmen, 2007:168)

→Beş parmağın beşi bir olmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**59. Bi laf duyende kulağıŋ kar, dilĭŋ lal et.**

(Bir laf duyduğunda kulağını sağır, dilini lal et.)

Kişi bir laf işittiği zaman duymamış gibi yapmalıdır ve bunları kimseye anlatmamalıdır.

**60. Bi miskal et bin ‘eyip itŭrŭ.**

(Bir miskal et bin ayıp yitirir.)

Kilo almak insanları daha da güzelleştirir. Ve bir parça da olsa ayıplarını gizler.

→Bir dirhem et bin ayıp örter. (Aksoy, 1998:194)

→Bir dirhem et bin ayıp örter. (Özdemir, 2001:74)

→Bir dirhem et bin ayıp örter. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**61. Bi nali buldŭḫ kaldi üş nal bi eşek.**

(Bir nalı bulduk, kaldı üç nal bir eşek.)

İnsanın elinde para pul yokken büyük işler yapmaya yeltenmemelidir. Yoksa açığını kapatmakta zorlanabilir.

**62. Bi neḫĭri bi ṯane bozer.**

(Bir sürüyü bir tane bozar.)

Bir kişinin verdiği zarar koca bir toplumun da bu zarardan etkilenmesine sebep olabilir.

→Bir nehri bir tane bozar. (BDDA, 2016:1231)

**63. Bi sü ne kede kaldise o kede koḫer.**

(Bir su ne kadar kalırsa o kadar kokar.)

Bazı şeyler ne kadar bekletilirse bozulma ihtimali de o kadar artar. Ve bozulduktan sonra çevreyi rahatsız etmeye başlar.

**64. Bin adem degmes bi ademe, bi adem deger bin ademe.**

(Bin adam değmez bir adama, bir adam değer bin adama.)

Bazen tek bir insanın değeri bin kişiye verilen değerden kat kat üstündür.

→Bin kişi değmez bir kişi, bir kişi değer bin kişi. (Aksoy, 1998:190)

→Bin kişi değmez bir kişiyi, bir kişi değer bin kişiyi. (BDDA, 2016:1127)

→Bin kişi değmez bir kişiyi, bir kişi değer bin kişiyi. (Hengirmen, 2007:173)

**65. Biti yeẖaŋ, kürdi kapaŋ yavutme.**

(Biti yakana, Kürt'ü kapına yaklaştırma.)

İkisinden de zarar gelebileceğini vurgulayan aşağılama anlamlı kullanılan söz grubu.

→Biti yakana, Kürt'ü kapına yaklaştırma (yavutma.) (BAAD, 2016:1262)

**66. Bitlisĭŋ kışına, eskerĭŋ işine 'ekıl ermes.**

(Bitlis'in kışına, askerin işine akıl ermez.)

Bitlis'te ne zaman ne kadar kar yağacağını kestirmek zordur. Askerin de nerede nasıl davranacağını kestirmek zordur.

**67. Borş bine çĭẖende borşli keylük eti yermiş.**

(Borç bine çıkınca borçlu keklik eti yermiş.)

Durumlar bazen içinden çıkılmaz bir hal almaya başladığı zaman insan artık hiçbir şeyi umursamamaya başlar.

→Borç bine çıkanda borçlu keklik eti yer. (BAAD, 2016:1310)

**68. Boş ite menzil olmes, gezer irani, turani.**

(Boş ite menzil olmaz, gezer İran'ı, Turan'ı.)

Hedefi olmayan insanların varacağı nokta da belli olmaz.

→Boş ite menzil olmaz. (Aksoy, 1998:205)

→Boş ite menzil olmaz. (Özdemir, 2001:81)

→Boş ite menzil olmaz. (Hengirmen, 2007:191)

→Boş ite menzil olmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**69. Boyan göre bostan ek.**

(Boyuna göre bostan ek.)

İnsanlar gücünün sınırlarını her zaman bilmelidir ve ona göre davranmalıdır.

**70. Böyügün yoḫse şepkene danış.**

(Büyüğün yoksa şapkana danış.)

İnsanın ne kadar bilgili olursa olsun mutlaka bir başkasına danışmalıdır ve onun fikirlerinden faydalanmalıdır.

→Bin bilirsen de bir bilene danış (Özdemir, 2001:70)

→Büyüğün yoksa şapkana danış. (BAAD, 2016:1410)

**71. Böyüh dime başaŋ gelŭ.**

(Büyük deme başına gelir.)

Başka birinde yadırganan davranış ilerde insanın kendi karşısına çıkar. Bu yüzden başkalarını yargılamadan önce insan biraz düşünmelidir.

**72. Böyühler bi şeyi kepeginde koymemişlē.**

(Büyükler birşeyi kepeğinde koymamışlar)

Yaşça büyük kişilerin tecrübe sonucu neredeyse bütün söz ve davranışları doğrudur. Yanılma payları çok azdır.

→Büyükler bir şeyi kepeğinde koymamışlar. (BAAD, 2016:1422)

**73. Buz ŭsṯŭne bina kurulmes.**

(Buz üstüne bina kurulmaz.)

Sağlam temeller atılmadan kurulan ilişkilerin kalıcı olmaz, elbet birgün yıkılır.

→Buz üstüne bina kurulmaz. (BAAD, 2016:1392)

**74. Buzdan eşek yapılmes.**

(Buzdan eşek yapılmaz.)

Eğer bir iş yapılacak ise en sağlam şekilde yapılmalıdır. Aksi halde çabucak yıkılır ve kimseye faydası olmaz.

**75. Cane gelecağıne male gelsın.**

(Cana geleceğine mala gelsin.)

Mal insanın her zaman sahip olacağı birşeydir. Ancak can bir kere yitti mi bir daha geri gelmez. Bu yüzden canın kıymetini bilmek gerekir.

→Cana gelecek (kaza, zarar) mala gelsin. (Aksoy, 1998:211)

→Cana gelecek (kaza, zarar) mala gelsin. (Özdemir, 2001:86)

→Cana gelecek mala gelsin. (Hengirmen, 2007:201)

→Cana gelecek mala gelsin. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**76. Cani yanen eşşek nalli aṯṯan çoḫ kaçer.**

(Canı yanan eşek, nallı attan çok kaçar.)

Çok sıkıntıda olan biri, sıkıntıdan kurtulabilmek için kendisinden beklenmeyen performanslar sergileyebilir.

→Canı yanan eşek attan yürük olur./ Canı acıyan eşek atı geçer. (Aksoy, 1998:212)

→Canı acıyan eşek, atı geçer./ Canı yanan eşek attan yürük olur. (Özdemir, 2001:86-87)

→Canı yanan eşek atı geçer. (Hengirmen, 2007:203)

→Canı yanan eşek attan yüğrük olur. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**77. Culḫe kefinsïz ölŭ.**

(Terzi kefensiz ölür.)

İnsanın uzmanlaştığı alanda bütün insanlara yardım edebilir ancak bir tek kendine faydası dokunmaz.

**78. Çay aḫer âlem baḫer.**

(Çay akar, âlem bakar.)

Bazı durumlarda kimseyi takmamak gerekir. İnsan bazen kendi bildiği yoldan gitmelidir.

**79. Çay her zaman kütük getïrmes.**

(Çay her zaman kütük getirmez.)

Zaman insanın karşısına hep iyi şeyler çıkarmaz. Bazen insanlar şanssızlığa da uğrayabilir ve bunun neticesinde hoş olmayan durumlarla da karşılaşabilir.

**80. Çerçi heybesïndekini sater.**

(Çerçi heybesindekini satar.)

İnsan, elinde ne varsa onu satar.

→Çerçi başındakini satar. (Aksoy, 1998:217)

→Çerçi başındakini satar. (Özdemir, 2001:91)

→Çerçi başındakini, dellal omzundakini çağırır./ Çerçi ne satar? Kalbindekini satar. (BAAD,2016:1564-1565)

→Çerçi başındakini satar. (Hengirmen, 2007:212)

→Çerçi başındakini satar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**81. Çıḫmiyen candan ümit kesïlmes.**

(Çıkmayan candan ümit kesilmez.)

Durum ne kadar kötü olursa olsun her zaman bir çıkış yolu bulunabilir. İnsan umudunu asla kaybetmemelidir.

→Çıkmadık canda umut var (-dır)./ Çıkmadık candan umut kesilmez. (Aksoy, 1998:218)

→Çıkmadık canda umut vardır. (Özdemir, 2001,91)

→Çıkmadık candan umut kesilmez. (Hengirmen, 2007:212)

→Çıkmadık canda umut vardır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**82. Çıḫṯi bïzdan, çıḫmedi çuvaldızdan.**

(Çıktı bizden çıkmadı çuvaldızdan.)

İnsanın gücü her şeye yetmeyebilir. Böyle durumlarda çevresindekilerden yardım istemelidir.

**83. Çıraḫ dibıne işïḫ vérmes.**

(Çırak dibine ışık vermez.)

İnsan, uzmanlaştığı alanda bütün insanlara yardım edebilir ancak bir tek kendine faydası dokunmaz.

→Mum dibine ışık vermez./ Çıra dibi karanlık olur. (Aksoy, 1998:393-218)

→Mum (çıra) dibine ışık vermez./ Çıra dibi karanlık olur. (Özdemir, 2001:214)

→Mum dibine ışık vermez. (Hengirmen, 2007:452)

→Mum dibine ışık vermez. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**84. Çig eti, pişmemiş ḫemiri kocaŋ göstertme.**

(Çiğ eti, pişmemiş hamuru kocana gösterme.)

Çiğ et ve pişmemiş hamur pişmiş hallerine göre daha bol gözüktüğü için kocası kadına geri kalanları ne yaptığını sorabilir. Böyle bi durumda yalancı konumuna düşmemek için önceden önlem alınmalıdır.

**85. Çoḫ mal ḫeramsız, çoḫ laf yalansız olmes.**

(Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz.)

İşin içine hile karıştırmadan çok mal biriktirmek, gereğinden fazla konuşurken de yalan söylememek mümkün değildir.

→Çok söz (laf) yalansız, çok para (mal) haramsız olmaz. (Aksoy, 1998:224)

→Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz./ Çok söz (laf) yalansız, çok para (mal) haramsız olmaz. (Özdemir, 2001:95-96)

**86. Çoḫ gezenın eyağıne poḫ bulaşŭ.**

(Çok gezenin ayağına bok bulaşır.)

Gereğinden fazla gezip tozmak bir yerden sonra insana sadece zarar verir.

→Çok gezen tavuk ayağında pis getirir. (Aksoy, 1998:223)

→Çok gezen tavuk ayağında pis getirir./ Gezen ayağa taş değer. (Özdemir, 2001:95)

→Çok gezen ayağa çöp (bok) bulaşır./ Çok gezen ayak çirkten kurtulmaz. (BAAD, 2016:1660-1662)

→Çok gezen ayağa bok bulaşır. (Hengirmen, 2007:221)

→Çok gezen tavuk ayağında pislik getirir. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**87. Çoḫ söleme ‘arsïz olŭ, aj saḫleme hırsız olŭ.**

(Çok söyleme arsız olur, aç saklama hırsız olur.)

Yiyeceği esirgemek ve fazla uyarmak bir noktadan sonra insanlar üzerinde ters etki bırakabilir.

→Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma( parasız koyma, çok saklama) hırsız (yüzsüz) edersin./ (Yüz verme arsız olur, az verme hırsız olur). (Aksoy, 1998:224)

→Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin. (Özdemir, 2001:96)

→Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin. (Hengirmen, 2007:222)

→Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**88. Çoḫ yaşe gör tamaşe.**

(Çok yaşa gör temaşa.)

Ne kadar çok yaşarsan dünya üzerinde o kadar çok olaya, yaşanmışlığa tanıklık edersin.

→Çok yaşa, gör temaşa. (BAAD, 2016:1679)

**89. Çölmek dimiş dibim altundŭ, çömçe dimiş men hardan gelérem.**

(Çömlek demiş dibim altındır, kepçe demiş ben nerden geliyorum.)

Kişinin boş yere övünmesi sonucu komik duruma düşmesi.

**90. Çörek üzdan yiyilŭ.**

(Çörek yüzden yiyilir.)

Her insanın her eşyanın öncelikle dış güzelliğine önem verilir.

**91. Dağ ne kede üsgek ole gina yol vérŭ.**

(Dağ ne kadar yüksek olsa yine yol verir.)

İnsan ne kadar zor bir durumda olursa olsun yine de her zaman çıkış yolunu bulabilir.

→Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar. (Aksoy, 1998:227)

→Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar. (Özdemir, 2001:99)

→Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar. (Hengirmen, 2007:228)

→Dağ ne kadar yüce olsa yol üstünden aşar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**92. Davuluŋ sesi uzaḫ̲tan ḫoş gelŭ.**

(Davulun sesi uzaktan hoş gelir.)

Uzaktan güzel görünen durumlar asıl zararı yaşayana, yakındakine verir.

→Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (Aksoy, 1998:229)

→Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (Özdemir, 2001:100)

→Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (Hengirmen, 2007:231)

→Davulun sesi uzaktan hoş gelir. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**93. Delünüŋ değĭrmanini allah ögütŭ.**

(Delinin değirmenini Allah öğütür.)

Kimseye zararı olmayan ve her zaman doğru yolda olan insanların en büyük yardımcısı Allah'tır.

→Delinin değirmenini Allah döndürür (çevirir). (BAAD, 2016:1860)

**94. Deli deliyi görende goppalını yere koyermiş.**

(Deli deliyi görünce değneğini yere koyarmış.)

Kişi kendisinden daha arsızıyla, daha fenasıyla baş edemez.

→Deli deliyi görünce çomağını saklar. (Aksoy, 1965:552)

→Deli deliyi görünce değneğini saklar. (Özdemir, 2001:102)

→Deli deliyi görünce değneğini saklar. (Hengirmen, 2007:233)

→Deli deliyi görünce çomağını (veya değneğini) saklar (veya gizler). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**95. Delünüŋ düşgüni beyaz giyer kış güni.**

( Delinin düşkünü beyaz giyer kış günü.)

Önceden hali vakti yerinde olan bir insan zor duruma düştüğünde yine de alışkanlıklarından taviz vermek istemez ve şatafatlı günlerini sürdürüyormuş gibi davranmaya devam eder.

→Zürafanın (kibarın) düşkünü, beyaz giyer kış günü. (Aksoy, 1998:486)

→Fukaranın düşkünü beyaz giyer kış günü./ Zürefanın düşkünü beyaz giyer kış günü. (Özdemir, 2001:135287)

→Zürefanın düşkünü beyaz giyer kış günü. (Hengirmen, 2007:584)

→Fukaranın düşkünü beyaz giyer kış günü. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**96. Demĭri nem, insani ğem öldürŭ.**

(Demiri nem insanı gam öldürür.)

Eğer demir nemde kalırsa paslanır ve çürür. İnsan da içinde çok dert biriktirirse her an bir hastalığa yakalanıp ölebilir.

→Demir nemden, insan gamdan çürür./ Duvarı nem, insanı gam yıkar. (Aksoy, 1998:233)

→Demir nemden, insan gamdan çürür./ Duvarı nem, insanı gam yıkar. (Özdemir, 2001:103)

→Demir nemden, insan gamdan çürür./ İnsanı gam, duvarı nem yıkar. (Hengirmen, 2007:359)

→Demir nemden, insan gamdan çürür. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**97. Derd insani sıletŭ.**

(Dert insanı söyletir)

Derdi çok olan insan sürekli konuşup dertlerini başkalarına anlatma ihtiyacı hisseder.

**98. Dervişe def sorulmes.**

(Dervişe def sorulmaz.)

İyi olduğu konularda insanlara akıl vermemek gerekir.

**99. Deve inmiş bi pule, pul olmedŭẖ̱t̲an sore neyliyem.**

(Deve inmiş bir pula, pul olmadıktan sonra neyleyeyim.)

Mal ucuz olsa da para olmadıktan sonra işe yaramaz.

**100. Dime sözün éle, düşersen dile.**

(Deme sözünü ele, düşersin dile.)

İnsan sırrını hiç kimseye açmamalıdır. Sırrını söylediği kişiler başkalarına da yayacağı için kimseye güvenilmemelidir.

→Deme sözün ele, düşersin dile. (BAAD, 2016:1895)

**101. Doğdum özım üçün vérdım ẖ̱érım üçün.**

(Doğdum kendim için verdim hayrım için.)

İnsan evladını kendisi için doğurur. Ancak evlendirdiği zaman başkalarına hayrı dokunur.

**102. Dostlŭḫ kenterdan, aluş verüş mıskaldan ṯarṯılŭ.**

(Dostluk kantar ile, alışveriş miskal ile tartılır.)

Dostluk ilişkileri ile iş ilişkileri birbirine karıştırılmamalıdır.

→Dostluk kantarla, hesap (alışveriş) miskalle. (Aksoy, 1998:248)

→Dostluk kantarla, hesap miskalle. (Özdemir, 2001:113)

→Dostluk kantarla, alışveriş miskalle tartılır. (Hengirmen, 2007:255)

→Dostluk kantarla, alışveriş (veya hesap) miskalle. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**103. Dosṯun dost ole, ṯüşmanın kor ole.**

(Dostun dost ola, düşmanın kör ola.)

Dosttan her halükarda fayda görebilirsin. Ancak düşmanın her zaman sana zarar verebilir.

→Dostun dost olsun, düşmanın gözü kör olsun. (BAAD, 2016:2128)

**104. Düşmane ṯaban gösṯertme.**

(Düşmana taban gösterme.)

Düşmanın senin hakkındaki en ufak ayrıntıları bile ilerde senin kötülüğün için kullanabilir. O yüzden dikkatli olunmalı ve düşmana karşı açık verilmemelidir.

→Düşmana taban gösterme (BAAD, 2016:2227)

**105. Eceli gelen it cami ṯuvarĭne işer.**

(Eceli gelen it cami duvarına işer.)

Başkaları tarafından sevilmeyen insanlar bu durumu daha da kötüye kullanabilir. Kendine daha fazla zarar verecek veya insanların nefretini daha fazla üzerine çekecek davranışları yapmaktan kaçınmazlar.

→Eceli (ölümü) gelen (yaklaşan) it, cami (mescit) duvarına (avlusuna) siyer (işer)./ İtin ölümü gelirse cami duvarına işer. (Aksoy, 1998:256)

→Eceli gelen köpek cami duvarına siyer. (Özdemir, 2001:117)

→Eceli gelen it cami duvarına işer. (Hengirmen, 2007:265)

→Eceli gelen (veya yaklaşan) köpek, cami (veya mescit) duvarına (veya avlusuna) siyer (veya işer). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**106. Egĭri otŭ, ṯüs konış.**

(Eğri otur, düz konuş.)

İnsanın nasıl davrandığından ziyade, ağzından çıkan doğru sözler önemlidir.

→Eğri otur (oturalım), doğru söyle (konuşalım). (Aksoy, 1998:257)

→Eğri otur, doğru söyle. (Özdemir, 2001:118)

→Eğri otur, doğru söyle. (Hengirmen, 2007:267)

→Eğri oturup doğru konuşalım. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**107. Eḫmeg odŭ dünye üçün ğem çeker, mevlam bilŭ kim kazanŭ, kimler yer.**

(Ahmak odur dünya için gam çeker, mevlam bilir kim kazanır kimler yer.)

Dünya malı için gam çekmek ahmaklıktır. Çünkü herkesin rızkını Allah verir.

→Ahmak odur dünya içim gam yiye; ne bilirsin kim kazana, kim yiye. (Hengirmen, 2007:91)

**108. Él ağzi torbe degŭ büzésen.**

(El ağzı torba değil büzesin.)

İnsanların dedikodu yapması asla engellenemez.

El ağzı torba değil ki büzesin. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**109. Él atıne binen tez iner.**

(El atına binen tez iner.)

İnsanın kendisine ait olmayan mal fayda getirmez.

→El atına binen tez iner./ Eğreti ata (emanet ata, el atına) binen tez iner. (Aksoy,1998:259-257)

→Eğreti ata binen tez iner/ El atına binen tez iner. (Aksoy, 2009:118-120)

→El atına binen tez iner. (Hengirmen, 2007:270)

→Eğreti ata binen tez iner. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**110. El eldan ŭsṯŭndŭ.**

(El elden üstündür.)

İnsan bir konuda ne kadar iyi olduğunu düşünse de ondan daha iyi birileri mutlaka vardır.

→El elden üstündür, (ta arşa kadar), (arşa çıkıncaya, varıncaya kadar). (Aksoy, 1998:261)

→El elden üstündür (arşa kadar). (Özdemir, 2001:121)

→El elden üstündür. (Hengirmen, 2007:271)

→El elden üstündür (ta arşa kadar). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**111. El eli yıḫer elde döner üzi yıḫer.**

(El eli yıkar, el de döner yüzü yıkar.)

İyilik yaparsan gün gelir sen de iyilik bulursun.

→El eli ( bir el bir eli) yıkar (yur), iki el (de) yüzü (yıkar, yur). (Aksoy, 1998:262)

→El eli yıkar, iki el de yüzü. (Özdemir, 2001:121)

→El eli yıkar, iki el de yüzü. (Hengirmen, 2007:272)

→El eli yıkar, iki el de yüzü. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**112. Éldan gelen öyün olmes, öyün olse ṯoyum olmes, ṯoyum olse vaḫdĭnde gelmes.**

(Elden gelen öğün olmaz öğün olsa doyum olmaz, doyum olsa vaktinde gelmez).

Yabancıdan gelecek yardıma güvenmemek gerekir. Ya az gelir ya vaktinde gelmez.

→Elden gelen övün (ülüş) olmaz, o da vaktinde (her vakit) bulunmaz, gelmez). (Aksoy, 1998:260)

→Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz. (Özdemir, 2001:120)

→Elden gelen geç gelir, onda da karnın aç kalır./ elden gelen öğün savmaz. (BAAD, 2016:2396-2398)

→Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz. (Hengirmen, 2007:271)

→Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**113. Elmayi soy yi, armudi say yi.**

(Elmayı soy ye, armudu say ye.)

Elma kabuğu mideye zarar vereceği için soyulması gerekir, armudun da fazlası zararlı olduğu için az miktarda yiyilmesi gerekir.

→Elmayı soy da ye, armudu say da ye./ Armudu soy ye, elmayı say ye. (Aksoy, 1998:264-152)

→Elmayı soy da ye, armudu say da ye. (Hengirmen, 2007:276)

→Elmayı soy ye, armudu say ye. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**114. Emek vér asïle ne'let gele bet asile.**

(Emek ver asile, lanet gelsin asılsıza.)

Asil olana, iyilikten anlayana iyilik et iyilikten anlamayan, asil olmayan insanlara da lanet olsun.

**115. Er gele, téz gele, cum'e gecesi gele.**

(Erken gele, tez gele, Cuma gecesi gele.)

Bir şeyin olacağı varsa eğer tez vakitte ve hayırlı bir günde olmalıdır.

**116. Erïm çibin ole, ko ṯuvarde ole.**

(Kocam sinek olsun, koy duvarda olsun.)

Eşe verilen önemi gösterir.

**117. Erïm it olsun, getŭrdŭği et olsın.**

(Kocam it olsun, getirdiği et olsun.)

İnsanın kocası ne kadar kötü olursa olsun yeterki evine sahip çıksın.

**118. Erli ersızdan er ıṣṯer.**

(Kocası olan kocasızdan koca ister.)

İnsan bazen kendisinde olan fakat başkasında olmayan birşeyi yine de isteme gafletinde bulunabilir. Bu tamamen insanoğlunun doyumsuz bir varlık olmasından kaynaklıdır.

**119. Ersïz arvat, yularsız arvat.**

(Kocasız avrat, yularsız avrat.)

Kocası olmayan kadın başıboş gibidir. Kocasından başka kimse tarafından dizginlenemez.

→Ersiz avrat yensiz at./ Ersiz avrat, yularsız at (eşek). (BAAD, 2016:2658-2659)

**120. Esgi düşman dost olmes, it derĭsi post olmes.**

( Eski düşman dost olmaz, it derisi post olmaz.)

Bir kere zarar gördüğün insandan artık iyilik beklememelisin.

→Eski düşman dost olmaz (olsa da dürüst olmaz)./ İt derisinden post olmaz. (Aksoy, 1998:271)

→Eski düşman dost olmaz, yenisinden vefa gelmez/ eski düşman dost olmaz, domuz derisi post olmaz). (Özdemir, 2001:127)

→Eski düşman dost olmaz, olsa da dürüst olmaz. (Hengirmen, 2007:283)

→Eski düşman dost olmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**121. Eşegi yoldan çıḫarŭ, kuduğun oynemesi.**

(Eşeği yoldan çıkarır sıpanın oynaması.)

Çocuğun iyi ya da kötü herhangi bir hareketi bazen aileyi olduğundan daha fazla rahatsız edebilir.

→Eşeği yoldan çıkaran sıpanın oynaması. (Aksoy, 1998:274)

→Eşeği yoldan çıkaran, sıpanın oynaması. (Özdemir, 2001:129)

→Eşeği yoldan çıkaran sıpanın oynaması. (Hengirmen, 2007:286)

→Eşeği yoldan çıkaran sıpanın oynaması. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**122. Eşek bĭlmedŭği oti ye başi gejalŭ.**

(Eşek bilmediği otu yerse başı döner.)

İnsan bilmediği veya alışmadığı herhangi bir durumla karşı karşıya kalırsa ne yapacağını şaşırıp afallayabilir.

→Eşeğin yemediği ot başını şişirir (gecaltır). /Eşeğin yemediği ot ya başını ağrıtır ya dişini. (BAAD, 2016:2710-2711)

**123. Eşek bĭzĭm eşek ema çülü değişmiş.**

(Eşek bizim ama çulu değişmiş.)

“Bilinen, tanınan bir insanın sonradan gösterişe merak salması ve dış görünüşünü değiştirmeye çalışması.” neticesinde kullanılır.

**124. Eşek olmiyende eşeklere baha biçilmes.**

(Eşek olmayınca eşeklere paha biçilmez.)

Bir şeyin değeri ancak olmadığı, bulunmadığı zamanlarda anlaşılır.

**125. Eşek şaşırende kar yermiş.**

(Eşek şaşırınca kar yermiş.)

Kişi şaşırdığı zaman nasıl davranacağını bilmez ve komik duruma düşer.

**126. Éşşegıŋ ‘eḫmeki odŭ peklavadan pay umer.**

(Eşeğin ahmağı odur, baklavadan pay umar.)

Sürekli beklenti içinde olmak ahmaklıktır.

→Köpeğin (itin) ahmağı baklavadan pay umar. (Aksoy, 1998:333)

→İtin ahmağı baklavadan pay umar. (Özdemir, 2001:172)

→İtin ahmağı baklavadan pay umar. (Hengirmen, 2007:371)

→İtin ahmağı baklavadan pay umar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**127. Éşşegi sureŋ ossuroğune katlenŭ.**

(Eşeği süren osuruğuna katlanır.)

İnsan sefasını sürmek istediği işin cefasına da katlanır.

→Eşeği süren (tımarlayan) osuruğuna katlanır. (Aksoy, 1998:274)

→Eşeği süren osuruğuna katlanır. (Özdemir, 2001:129)

→Eşeği dürten yeline katlanır. (BAAD, 2016:2696)

→Eşeği süren osuruğuna katlanır. (Hengirmen, 2007:286)

**128. Et girmiyen eve dert girer.**

(Et girmeyen eve dert girer.)

Et doğu bölgelerinde yemeklerin temel maddesidir. Gerek yeme kültürü açısından gerek de sağlık açısından yemeyen kişinin hasta olabileceği varsayılır.

→Et giren eve dert girmez. (BAAD, 2016:2756)

**129. Et ne keder leğer ole, eyhmegĭŋ ŭstŭndedŭ.**

(Et ne kadar zayıf da olsa, ekmeğin üstündedir.)

Bir varlık ne kadar değerli olursa olsun, yine de yanında olan ve ona yakışan bir varlıkla değer kazanır.

→Et ne kadar arık olsa ekmeğin üstünde yaraşır. (Aksoy, 1998:277)

→Et ne kadar arık olsa ekmek üstünde yaraşır. (Özdemir, 2001:131)

→Et ne kadar leğer ola, ekmeğin üstündedir. (BAAD, 2016:2773)

→Et ne kadar arık olsa ekmek üstünde yaraşır. (Hengirmen, 2007:289)

→Et ne kadar arık olsa ekmeğin üstünde yaraşır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**130. Eter, meter ḥeppĭ birbirindan beter.**

( Eter meter hepsi birbirinden beter.)

Kötünün kötüsü de vardır.

**131. Étme kulaŋ gelŭ yolaŋ.**

(Etme kuluna, gelir yoluna.)

Başkasına yapılan kötülük yine döner dolaşır kişiyi bulur.

→Herkesin ettiği yoluna gelir. (Aksoy, 1998:310)

→Herkesin ettiği yoluna gelir. (Özdemir, 2001:156)

→Etme kulan, gelir yolan. (BAAD, 2016:2770)

→Herkesin ettiği yoluna gelir. (Hengirmen, 2007:334)

→Herkesin ettiği yoluna gelir. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**132. Ev ıs̱tıŋe ev kurulmes.**

(Ev üstüne ev kurulmaz.)

İki aile bir arada geçinemez. Bu yüzden evlerin mutlaka ayrı olması gerekir.

**133. Eyağım olsın eyaḫkabi çoḫ.**

(Ayağım olsun ayakkabı çok.)

Evlenmeye niyeti olan bir insan eşini her türlü bulur.

**134. Eyağıme yer edem, gör başaŋ neler edem.**

(Ayağıma yer edeyim, gör başına neler edeyim.)

İnsan bir yere alıştıktan sonra orada hüküm sürmeye başlar ve herşeyin sahibi olduğunu düşünür.

→Ayağıma yer edeyim, gör (bak) sana neler edeyim. (BAAD ,2016:801)

**135. Eyesïzlerın eyesi allaẖŭ.**

(Sahipsizlerin sahibi Allah'tır.)

Kimsesizlerin kimsesi Allah'tır.

→Eyesizlerin eyesi Allah'tır. (BAAD, 2016:2835)

**136. Eyranĭm olsuŋ cĭbĭnĭm bağdatţan gelŭ.**

(Ayranım olsun sineğim Bağdat'tan gelir.)

Mal mülk olduktan sonra faydalanmak isteyen çok olur.

→Ayranım olsun, çibinim Bağdat'tan gelir. (BAAD, 2016:844)

**137. Fukareniŋ ölüsi, zenginiŋ kehpesi görünmes.**

(Fukaranın ölüsü, zenginin kahpesi görünmez.)

Fakirin ölüsü de dirisi de önemsizken zenginin yaptığı kötülükler bile göze batmaz.

**138. Geçi görmedŭḫ mege kĭğinide bĭlmenŭḫ.**

(Keçi görmedik sanki pisliğini de mi bilmiyoruz.)

"Konuyu tam olarak bilmeden fikir sahibi olmak." anlamında kullanılan bir sözdür.

**139. Geçiniŋ eceli gelende boynĭni piçağe sürtermiş.**

(Keçinin eceli geldiğinde boynunu bıçağa sürermiş.)

Başkaları tarafından sevilmeyen insanlar bu durumu daha da kötüye kullanabilir. Kendine daha fazla zarar verecek veya insanların nefretini daha fazla üzerine çekecek davranışları yapmaktan kaçınmazlar.

→Keçinin ölümü gelince (sırtı kaşınınca) çobanın değneğine sürünür. (BAAD, 2016:3977)

**140. Geçiniŋ eceli gelende çobanıŋ eyhmegini yér.**

(Keçinin eceli gelince çobanın ekmeğini yer.)

Başkaları tarafından sevilmeyen insanlar bu durumu daha da kötüye kullanabilir. Kendine daha fazla zarar verecek veya insanların nefretini daha fazla üzerine çekecek davranışları yapmaktan kaçınmazlar.

→Eceli gelen keçi, çobanın ekmeğini yer. (BAAD, 2016:2269)

**141. Gelin ate binmiş ya nesib dimiş.**

(Gelin ata binmiş ya nasip demiş.)

Bir iş tamamına erinceye kadar ne olacağı belli olmaz.

→Gelini ata bindirmişler "Ya nasip" demiş. (Aksoy, 1998:286)

→Gelini ata bindirmişler "Ya nasip" demiş. (Özdemir, 2001:138)

→Gelini ata bindirmişler "Ya nasip" demiş. (Hengirmen, 2007:302)

→Gelini ata bindirmişler "Ya nasip" demiş. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**142. Gelin duvaḫṯe bebek kundaḫṯe güzeldŭ.**

(Gelin duvakta, bebek kundakta güzeldir.)

Kundaktaki her bebeğin güzel olduğunu, gelinlik içindeki her kadının da zaten makyajdan dolayı güzel göründüğünü anlatır.

→Gelin duvakta, uşak kundakta (belli olur). (BAAD, 2016:2942)

**143. Gelinĭŋ güzellŭği beşigin ögünde belli olŭ.**

(Gelinin güzelliği beşiğin önünde belli olur.)

Gelinlerin gerçek güzelliğinin ancak doğumdan sonra anlaşıldığını anlatır.

**144. Genşlŭḫ uçen bi kuşṯŭ tutulmes, iḫṯiyarlŭḫ esgi bi çüldŭ satılmes.**

(Gençlik uçan bir kuştur tutulmaz, ihtiyarlık eski bir çuldur satılmaz).

İnsan, ne kadar genç kalmak istese de ihtiyarlık çok daha değerlidir.

→Gençlik uçan bir kuştur, ihtiyarlık naçar iştir. (Özdemir, 2001:139)

**145. Gider bağler mévesi, kalŭ üzler keresi.**

(Gider bağlar meyvesi, kalır yüzler karası.)

Her şey gelip geçicidir ama utanç daima baki kalır.

→Gider bağlar meyvesi, kalır yüzler karası. (BAAD, 2016:2985)

**146. Görgüsüzdan kız almağı kolaydŭ saḫlemağı zordu.**

(Görgüsüzden kız almak kolaydır, saklamak zordur.)

Görgüsüzden kız almak kolaydır. Ama nerede nasıl davranacağını bilmediği için yol göstermek çok zordur.

**147. Görüm görüm senede bi görün, o de yataḫṯe görün.**

(Görümce görümce senede bir görün o da yatakta görün.)

Gelin görümce arası çekişmeleri ifade eder.

**148. Görümce görmiyem ömrümce.**

(Görümce görmeyeyim ömrümce.)

Gelin görümce arası çekişmeleri ifade eder.

**149. Görümüm geldi ölümŭm geldi, beşigi geldi tabutum geldi.**

(Görümcem geldi ölümüm geldi, beşiği geldi tabutum geldi.)

Gelin-görümce arası çekişmeleri ifade eder. Görümcenin kendisi yetmezken çocuğunun da ölümden beter olduğunu anlatır.

**150. Gösṯerem göresen vermiyem ölesen.**

(Göstereyim göresin, vermeyeyim ölesin.)

"İnsanları boş yere beklenti içine sokmak." anlamında kullanılır.

**151. Göt isṯerem ḫelebi, oğlan doğe çelebi.**

(Gör isterem Halebi, oğlan doğa çelebi.)

Bazı işleri yapmak herkesin harcı değildir.

**152. Göti yére yeḫinnan korḫ.**

(Götü yere yakın olandan kork.)

Zararın büyüğü hiç beklenmedik insanlardan gelir.

**153. Göydan ne yağdi de yer kebul étmé.**

(Gökten ne yağdıyer kabul etmiyor.)

İnsanın başına gelen her şey Allah'tan geldiği için kabul edilir.

→Gökten ne yağdı da (yağar ki) yer kabul etmedi (etmesin). (Aksoy, 1998:289)

→Gökten ne yağdı da (yağar ki) yer kabul etmedi (etmesin). (Özdemir, 2001:140)

→Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi. (Hengirmen, 2007:306)

→Gökten ne yağdı da yer kabul etmedi. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**154. Gözü namazde olmiyeniŋ kulaği ezande olmes.**

(Gözü namazda olmayanın kulağı ezanda olmaz.)

İnsan, dikkatini çekmeyen olayların ayrıntısına dikkat etmez.

→Namazda meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz. (Aksoy, 1998:395)

→Namaza meyli (veya namazda gözü) olmayanın kulağı ezanda olmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**155. Gün batṯi govur yatṯi.**

(Gün battı, gâvur yattı.)

Erken uyumak konusunda insanların birbirine söylenmesini ifade eder.

**156. Gün gider keda gétmes.**

(Gün gider, kaza gitmez.)

Zaman ne kadar gelip geçici de olsa insanın başına gelecek olan her halükarda gelir.

→Gün gider, kaza gitmez. (BAAD, 2016:3136)

**157. Güzeldan yar çirkindan derd esgük olmes.**

(Güzelden yar, çirkinden dert eksik olmaz.)

Güzel olanın isteyeni çok olur. Çirkin olan ise bu çirkinliğini fazlasıyla kafaya taktığı için derdi eksik olmaz.

**158. Ğeribe selam bin altune bedeldŭ.**

(Garibe selam bin altına bedeldir.)

Garibe verilen selam bin altından daha büyük bir mutluluk getirir.

→Garibe bir selam bin altın değer. (Aksoy, 1998:282)

→Garibe bir selam bin altın yerine geçer. (Özdemir, 2001:136)

→Garibe bir selam bin altın değer. (Hengirmen, 2007:297)

→Garibe bir selam bin altın değer. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük) “

**159. Harde hereket orde bereket.**

(Nerede hareket orada bereket.)

İnsan çalıştığı sürece bereket de eksik olmaz.

→Nerde hareket, orda bereket. (Aksoy, 1998:396)

→Nerede hareket, orada bereket. (Özdemir, 2001:217)

→Nerede hareket, orada bereket. (Hengirmen, 2007:457)

→Nerede hareket, orada bereket. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**160. Hecidan,ḫocedan, kerenloḫ géceden korḫ.**

(Hacıdan, hocadan, karanlık geceden kork.)

Hacı hoca verdiği öğütleri kendisi yerine getirmez. Böyle insanlardan korunmak gerekir.

→Hacıdan, hocadan kork (korkulur). (Özdemir, 2001:148)

→Hacıdan, hocadan, karanlık geceden kork. (BAAD, 2016:3152)

**161. Heç yoḫtan kösede eyidŭ.**

(Hiç yoktan köse de iyidir.)

Az olması hiç olmamasından iyidir.

→Hiç yoktan köse de iyidir.(BAAD, 2016:3402)

→Hiç yoktan köse de iyidir. (Hengirmen, 2007:343)

**162. Ḫekim ḫekim degŭ başĭne gelen hekimdŭ.**

(Hekim hekim değil, başına gelen hekimdir.)

Bir hastalığın, bir derdin çaresini en iyi başına gelen bilir.

→Hekim kim başına gelen. (Aksoy, 1998:305)

→Hekim kim, başına gelen. (Özdemir, 2001:153)

→Hekim kim, başına gelen. (Hengirmen, 2007:325)

**163. Ḫenek ḫenek, sore oldi degenek.**

(Henek henek, sonra oldu değnek.)

"Olayları tartışa tartışa kavgaya çevirmek." Anlamında kullanılır.

→Henek henek sonra olur değenek. (BAAD, 2016:3256)

**164. Her başĭŋe leçek örten dimesĭŋ men arvadem, her başĭŋe şevke koyen dimesĭŋ men herĭfem.**

(Her başına yazma örten demesin ben avradım, her başına şapka koyan demesin ben herifim.)

Cinsiyet rolleri yerine getirilirken kılık kıyafet çok da önem arz etmez. Çünkü bu durum kıyafetten çok insanın kişiliği ile ilgilidir.

**165. Ḫer ĭsṯe komşan ḫer gele başan.**

(Hayır iste komşuna, hayır gele başına.)

Komşun için hayırlı olanı istersen senin karşına da hayırlı olan çıkar.

→Hayır dile eşine (komşuna), hayır gele başına./ Ne dilersen eşine o gelir başına. (Aksoy,1998:304)

→Hayır dile komşuna, hayır gele başına. (Özdemir, 2001:152)

→Hayır dile komşuna, hayır gele başına. (Hengirmen, 2007:323)

→Hayır dile komşuna, hayır gele başına. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**166. Her kuş öz refinan üçer.**

(Her kuş kendi dengi ile uçar.)

Herkes kendi dengi ile hasbihal olur.

→Her kuş öz refikiyle uçar. (BAAD, 2016:3334)

**167. Herkesĭŋ öz evi öz gori.**

(Herkesin kendi evi öz mezarı.)

Herkes kendi evinde rahat eder.

**168. Herkesiŋ yoruldoği yerde ḫan yapmezlē.**

(Herkesin yorulduğu yerde han yapmazlar.)

Herkesin isteğine göre hareket edilemez.

→Herkesin yorulduğu yere han yapmazlar (yapılmaz). (Aksoy, 1998:310)

→Herkesin yorulduğu yere han yapılmaz. (Özdemir, 2001:157)

→Herkesin yorulduğu yere han yapılmaz. (Hengirmen, 2007:335)

→Herkesin yorulduğu yere han yapılmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**169. Herkes öz gelbïniŋ barïni yer.**

(Herkes kendi kalbinin meyvesini yer.)

Kişinin kalbinde hangi duygu varsa karşısına o gelir.

**170. Ḫesṯeloḫ gïrende ḫan kapisi, çıḫende ine delüġi.**

(Hastalık girende han kapısı, çıkınca iğne deliği.)

Hastalık insan vücuduna bir anda gelir yerleşir ancak iyileşmek uzun vakit alır.

**171. Heydo itine iti de kŭyrŭğune.**

(Heydo itine, iti de kuyruğuna.)

“Kişiye verilen görevi bir başkasına devretmesi.” anlamında kullanılır.

→İt ite buyurur, it de kuyruğuna. (Aksoy, 1998:333)

→İt ite buyurur, it de kuyruğuna. (Hengirmen, 2007:371)

**172. Ḫezïre dağ dayenmes.**

(Hazıra dağ dayanmaz.)

Emek harcanmadan kazanılan para, mal, mülk kolay harcanır, çabuk tükenir.

→Hazıra dağlar dayanmaz. (Aksoy, 1998:305)

→Hazıra dağlar dayanmaz. (Özdemir, 2001:153)

→Hazıra dağlar dayanmaz. (Hengirmen, 2007:324)

→Hazıra dağlar dayanmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**173. Ḫırsız bĭze gelende ay ışıği sabahe kalŭ.**

(Hırsız bize gelince ay ışığı sabaha kalır.)

"Şanssız olmak" anlamında kullanılır.

**174. Ḫırsız evdan ole, ṯaneyi pacedan üçürŭ.**

(Hırsız evden olsa, danayı pencereden uçurur.)

Hırsız evin içinden olursa eşyaların yerini daha kolay bulur işini daha rahat halleder.

→Hırsız evden olursa mandayı bacadan aşırır. (Aksoy, 1998:314)

→Hırsız evden olursa mandayı bacadan aşırır. (Hengirmen, 2007:342)

**175. Ḫızan bişürmiş bi gazan aş, gözüne görünmiş dağdan ṯaş.**

(Hızan pişirmiş bi kazan aş, gözüne görünmüş dağ ile taş.)

İnsan yaptığı ufacık bir iyiliği bile kocaman gösterme eğilimindedir.

**176. Ḫiyarın başi şirindŭ.**

(Hıyarın başı şirindir.)

Olaylar başta insana güzel gelir. Ancak zamanla sarpa sarıp tatsız bir hal alır.

**177. Hobe hobe osuren göte ne tobe.**

(Hobe hobe osuran göte ne tövbe.)

Alışan insana ne söylesen de kar etmez. Yine kendi bildiğini okur.

**178. Ḫoce osurdise cemaat sıçer.**

(Hoca osurursa cemaaat sıçar.)

Hoca ne yaparsa cemaat onu örnek alır ve bin kat daha beterini yapar.

→İmam osurursa cemaat sıçar. (Aksoy, 1965:936)

**179. Ḫorozun üçecağı yér küllüğe kededŭ.**

(Horozun uçacağı yer küllüğe kadardır.)

İnsanlardan yeteneklerinin üstünde bir performans göstermesi beklenmemelidir. Ne kadar çabalasa da bu durumdan fayda göremez.

→Horozun uçacağı yer küllüğe kadardır. (BAAD, 2016:3427)

**180. Ḫoşlŭḫ ḫoşṯŭ, ḫoş olene ḫoşṯŭ.**

(Hoşluk hoştur, hoş olana hoştur.)

İyilik yalnızca iyilikten anlayana yapıldığı müddetçe güzeldir.

**181. Hörsüm geldi ağzım kere, hörsüm gitti üzüm kere.**

(Öfkem geldi ağzım kara, öfkem gitti yüzüm kara.)

Sinirlenildiğinde ağızdan çıkan kötü sözler sinir geçtikten sonra insanı pişman edebilir. Bu yüzden insan sinirliyken ne söylediğine dikkat etmelidir.

→Hırs çıkar göz kararır, hırs gider yüz kararır. (BAAD, 2016:3378)

**182. Ḫuyli huyundan vazgeçmes.**

(Huylu huyundan vazgeçmez.)

Bir davranışı huy haline getirmiş insanın ondan vazgeçmesi mümkün değildir.

→Huylu huyundan vazgeçmez. (Aksoy, 1998:317)

→Huylu huyundan vazgeçmez. (Özdemir, 2001:161)

→Huylu huyundan vazgeçmez. (Hengirmen, 2007:345)

→Huylu huyundan vazgeçmez. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**183. Isṯiyenın bi üzi kere, vermiyenĭn iki üzi.**

(İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü.)

İnsan gururunu çiğneyip karşı taraftan bir şey istedikten sonra eğer karşı taraf vermezse bu onun ayıbıdır.

→İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü. (Aksoy, 1998:329)

→İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü. (Özdemir, 2001:170)

→İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü. (Hengirmen, 2007:365)

→İsteyenin bir yüzü, vermeyenin iki yüzü kara. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**184. İbadet gönül şatlŭğŭdan olŭ.**

(İbadet gönül şatlığı ile olur.)

Eğer insanın içinde ibadet etme arsuzu varsa o zaman ibadet eder. Kimse zorla ibadet etmez.

**185. İgit evi yapılŭ, altın evi yıḫılŭ.**

(Yiğit evi yapılır, altın evi yıkılır.)

Yiğitlik herşeyin üstündedir, ne kadar para olursa olsun onun kadar değerli değildir.

**186. İki ağaci çatmişlē, arvat diye satmişlē.**

(İki ağacı çatmışlar, avrat diye satmışlar.)

Hamarat olmayan kadınları iğnelemek amaçlı söylenir.

**187. İki koç başi bi kazande keynemes.**

(İki koç başı bir kazanda kaynamaz.)

Farklı görüşlere sahip insanların ortak bir fikirde buluşması zordur.

→İki koç kafası bir kazanda kaynamaz./ İki baş bir kazanda kaynamaz. (Aksoy, 1998:323-321)

→İki koç başı bir kazanda kaynamaz. (BAAD, 2016:3499)

→İki baş bir kazanda kaynamaz. (Hengirmen, 2007:351)

→İki baş bir kazanda kaynamaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**188. İlan egülŭ bügülŭ delügüni tanŭ.**

(Yılan eğilir, bükülür, deliğini tanır.)

Kişi ne kadar kötü olursa olsun kendi yakınlarına her zaman iyilik de bulunur.

→Yılan eğilir büğülür, çıktığı deliği (deliğini) tanır./ Yılan eğri akar, büğrü akar, deliğine doğru girer./ Yılan eğri büğrü gider ama yuvasını doğrular. (BAAD, 2016:5632-5633-5635)

**189. İlanın balesi gina ilandŭ.**

(Yılanın yavrusu yine yılandır.)

Evlat huy bakımından anne-babasına benzer.

**190. İlanıŋ sevmedŭği ot dibinde biter.**

(Yılanın sevmediği ot dibinde biter.)

İnsanın sevmediği ne varsa yanı başında bulması o kadar kolay olur.

→Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter. (Aksoy, 1965:1560)

→Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter. (Özdemir, 2001:278)

**191. İnanme yazdan kışe taa kĭrmĭzi yımırte bişe.**

(İnanma yaz ile kışa, taa kırmızı yumurta pişe.)

Zamanın insana ne zaman ne getireceği hiçbir zaman bilinemez.

→İnanma yazdan kışa, ta kırmızı yumurta pişe. (BAAD, 2016:3524)

**192. İnsan insanıŋ kŭrdidŭ.**

(İnsan, insanın kurdurur.)

İnsana ne zarar gelirse yine insandan gelir.

→İnsan insanın (adam adamın) şeytanıdır. (Aksoy, 1998:327)

→İnsan insanın şeytanıdır. (Özdemir, 2001:168)

→İnsan insanın şeytanıdır. (Hengirmen, 2007:361)

→İnsan insanın şeytanıdır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**193. İnsan ite t̲aş atende eyesĭnnan utanŭ.**

(İnsan ite taş attığında sahibinden utanır.)

İnsan kötü bir şey konuşacağı zaman lafının nereye gideceğini hesap etmelidir.

→İnsan ite taş attığında eyesinden utanır. (BAAD, 2016:3563)

**194. İşağe iş ardĭne düş.**

(Çocuğa iş, ardına düş.)

Çocuklara yapması için bir iş verirsen onu takip etmek zorunda kalırsın.

→Uşağı işe koş, sen de ardına düş. (Aksoy, 1998:453)

→Çocuğu işe sal, ardınca sen git/ Çocuğa iş buyuran, ardınca kendi gider/ Uşağı işe koş, sen de ardına düş. (Özdemir, 2001:93-262)

→Çocuğa iş, peşine düş. (BAAD, 2016:1623)

→Uşağı işe koş, sen de ardına düş. (Hengirmen, 2007:541)

→Çocuğa iş buyuran ardınca kendi gider. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**195. İşler güçler bucaḫṯe şah balaban kucaḫṯe, işleri güşleri neyliyem şah balabani besliyem.**

(İşler güçler bucakta şah balaban kucakta, işleri güçleri neyleyeyim, şah balabanı besleyeyim.)

"Yapılması gereken işler dururken boş işler peşinde koşmak." anlamında kullanılır.

**196. İt ağzınnan deniz ḥeram olmes.**

(İt ağzıyla deniz haram olmaz.)

Ufak tefek sebeplerden dolayı büyük işler zarar görmez, bozulmaz.

→İt (değmekle) işemekle deniz pis olmaz. (Aksoy, 1998:332)

→İt ağzıyla deniz haram olmaz. (BAAD, 2016:3610)

→İt değmekle deniz pis olmaz. (Hengirmen, 2007:369)

→İt değmekle deniz pis olmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**197. İt itin kŭyruğuni basmes.**

(İt itin kuyruğunu basmaz.)

Kimse kendi yakınındakine zarar vermez.

→İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz. (Aksoy, 1998:333)

→İt itin ayağına (kuyruğuna) basmaz. (Özdemir, 2001:172)

→İt ite basmaz. (BAAD, 2016:3660)

→İt itin ayağına basmaz. (Hengirmen, 2007:372)

**198. İt itŭŋ etini yer, sümügüni yimes.**

(İt itin etini yer, sümüğünü yemez.)

İnsanlar sadece faydalanabildikleri sürece yanınızda kalır. Çıkarı bittiği zaman yanınızda durmazlar.

→İt itin etini yer, sümüğünü atmaz. / İt itin etini yer de kemiğini incitmez. (BAAD, 2016:3664-3663)

**199. İt reḫet eyhmekṯan kaçmes.**

(İt rahat ekmekten kaçmaz.)

İnsan nerede kolaylık varsa onu seçer.

**200. İtŭŋ kefi itṯan gelŭ.**

(İtin keyfi itle gelir.)

İnsan en iyi kafa dengi olanlarla anlaşır.

**201. itṯan yaten bitṯan kaḫer.**

(İt ile yatan bit ile kalkar.)

İnsan yakınındakilerin huyunu alır.

→İtle yatan bitle kalkar. (Aksoy, 1998:334)

→İtle yatan bitle kalkar./ Körle yatan şaşı kalkar. (Özdemir, 2001:173-199)

→İtle yatan bitle kalkar. (Hengirmen, 2007:373)

**202. İt urer kervan geçer.**

(İt ürür, kervan geçer.)

Gerçekleşmesi gereken işler için ne kadar engel koyulsa da o işler yine de yoluna girer.

→İt ürür kervan yürür. (Aksoy, 1998:335)

→İt ürür kervan yürür. (Özdemir, 2001:173)

→İt ürür kervan yürür. (Hengirmen, 2007:373)

→İt ürür kervan yürür. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**203. İtin behsĭni edende ya kapidan çĭḫer ya pacedan.**

(İtin bahsini ettiğinde ya kapıdan çıkar ya pencereden.)

Birini andığın zaman her an her yerden karşına çıkabilir.

→İtin bahsini edende ya kapıdan çıkar ya bacadan. (BAAD, 2016:3641)

**204. İtin kefi karde gelŭ.**

(İtin keyfi karda gelir.)

Herkes rahat olduğu ortamda eğlenir.

**205. İtin sözi ole, göydan kemik yağer.**

(İtin sözü olsa gökten kemik yağar.)

Boş yere ve mantıksız bir şekilde kurulan hayallerin gerçek olmayacağını anlatır.

→Köpeğin duası kabul (makbul) olsaydı gökten kemik yağardı. (Aksoy, 1998:333)

→İtin duası kabul olsa gökten kemik yağardı. (Hengirmen, 2007:371)

**206. İtĭŋ poççigini kırḫ sene kalıbe koymişlē, gina egiri kalmiş.**

(İtin kuyruğunu kırk sene kalıba koymuşlar, yine de eğri kalmış.)

İnsanın huyunu ne kadar değiştirmeye çalışsan da değişmez.

→İtin boçikini kırk sene kalıba koymuşlar, düzelmemiş. (BAAD, 2016:3642)

**207. İtt̲an bi piçoḫ it törer.**

(İtten bir buçuk it türer.)

İnsan özelliklerini ailesinden alır ve daha da ileri taşır.

**208. İyi doḫtor mal götŭrŭ kötü doḫtor can götürü.**

(İyi doktor mal götürür, kötü doktor can götürür.)

İyi doktor sürekli para kazanır ancak kötü doktor insanların ölümüne sebep olur.

**209. Jüjünin balesi jüjüye şirindŭ.**

(Kirpinin yavrusu, kirpiye şirindir.)

İnsanın evladı ne kadar çirkin olursa olsun yine gözüne şirin görünür.

**210. Kaḫenĭŋ yérĭni, ölenin arvadĭni alŭllē.**

(Kalkanın yerini, ölenin avradını alırlar.)

Kaybedilen varlıkların yeri boş kalmaz, erkenden dolar.

→Kalkanın yerini, ölenin avradını alırlar. (BAAD, 2016:3775)

**211. Kan sü olmes.**

(Kan su olmaz.)

Akrabalık bağının bozulamayacağını söyleyen ve aile bağlarının önemini anlatan bir atasözüdür.

→Kan su olmaz. (BAAD, 2016:3795)

**212. Kapiyi küçük, kündŭŋ böyük ét.**

(Kapıyı küçük, hamur parçanı büyük et.)

Yemeğini her zaman fazlasıyla yap. Misafirin ne zaman geleceği belli olmaz.

→Kapıyı küçük, kündünü büyük et. (BAAD, 2016:3812)

**213. Kâr éden ‘ar etmes.**

(Kâr eden ar etmez.)

Kâr eden hep daha fazlasını kazanmak ister.

→ Kâr eden ar etmez. (Aksoy, 1998:345)

→ Kâr eden ar etmez .(Özdemir, 2001:180)

→ Kâr eden ar etmez. (Hengirmen, 2007:390)

**214. Karıncenıŋ ahi karınceye kalmes.**

(Karıncanın ahı karıncaya kalmaz.)

Birinden ah alırsan günü geldiğinde o ah senden çıkar.

→Kimsenin ahı kimsede kalmaz.(Aksoy, 1998:364)

→Kimsenin ahı kimsede kalmaz. (Özdemir, 2001:193)

→Karıncanın ahı karıncaya kalmaz. (BAAD, 2016:3876)

→Kimsenin ahı kimsede kalmaz. (Hengirmen, 2007:415)

→Kimsenin ahı kimsede kalmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**215. Kari küreyh̲an atellē, kereyi miskaldan t̲artellē.**

(Karı kürekle atarlar, zeytinyağını miskal ile tartarlar.)

Bir ürün ne kadar fazlaysa o kadar değersizdir. Fakat az bulunan ve pahalı olan şeyler daima kıymetlidir.

→Karı kürek ile atarlar, kereyi miskal ile tartarlar. (BAAD, 2016:3885)

**216. Kavun karpuz yate yate böyük olŭ.**

(Kavun karpuz yata yata büyük olur.)

Tembellik kilo aldırmaktan başka bir işe yaramaz.

→Kavun karpuz yata yata büyür. (Aksoy, 1998:351)

→Kavun karpuz yata yata büyür. (Özdemir, 2001:183)

→Kavun karpuz yata yata büyük olur. (Hengirmen, 2007:397)

**217. Kazanıŋ harde keynedise meymunĭŋ orde oyner**.

(Kazanın nerede kaynarsa maymunun orda oynar.)

İnsan ilgiyi nereden görürse oraya daha yakın olur.

→Kazan kaynamayan yerde maymun oynamaz/ kazan kaynar, maymun oynar. (Özdemir, 2001:184)

**218. Kazdan tavoḫ bi yımırte éde, tavoğuŋ göti patler.**

(Kazla tavuk beraber yumurta etse tavuğun götü patlar.)

Herkes dengiyle yarışa girmelidir. Kendinden daha güçlü olanla yarışan zarar görebilir.

→Kazdan tavuk bir yumurta eder, tavuğun götü patlar. (BAAD, 2016:3961)

**219. Kepçe tuten bĭzdandŭ.**

(Kepçe tutan bizdendir.)

"Torpil sahibi olmak" anlamında kullanılır.

**220. Kerğenĭŋ balesi özŭne şahan görünü.**

(Karganın yavrusu kendisine şahan görünür.)

Herkesin yavrusu kendisine güzel, güçlü görünür.

→Kuzguna yavrusu anka (şahin, güzel) görünür. (Aksoy, 1998:381)

→ Kuzguna yavrusu güzel (anka) görünür. (Özdemir, 2001:204)

→Kargaya dünya güzelini sormuşlar yavrusunu göstermiş./ Karga yavrusuna bakmış, "Benim ak pak evladım" demiş./ Kuzguna yavrusu anka görünür. (Hengirmen, 2007:391-392-436)

→Kuzguna yavrusu şahin (veya anka veya güzel) görünür. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**221. Kesabe minnet edecağĭme keser çükümü yerem.**

(Kasaba minnet edeceğime keser çükümü yerim.)

Kimseye minnet etmemelidir. İnsan kendi işini kendi halletmelidir.

**222. Keşkedan belki ekmişle çıḫmemiş.**

(Keşkeden belki ekmişler çıkmamış.)

İş işten geçtikten sonra ihtimalleri konuşmak faydasızdır.

**223. Keyĭn arvadi, ḫayĭn arvadi.**

(Kayın avradı hayin avradı.)

Eltilerin birbirlerini düşman olarak görmesine atıfta bulunan bir sözdür.

**224. Keynene pambŭḫ olmiş, çıḫmiş refe t̲üşmüş gelinin kafesĭni kırmiş.**

(Kaynana pamuk olmuş, çıkmış rafa düşmüş; gelinin kafasını yarmış.)

Kaynana ne kadar iyilik yaparsa yapsın bütün iyilikleri kötülük gibi gelir.

→Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar. (Aksoy, 1998:352)

→Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar. (Özdemir, 2001:184)

→Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar. (Hengirmen,2007:398)

→Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**225. Keynenenĭŋ eyisi, kırḫ arşından kuyisi.**

(Kaynananın iyisi, kırk arşından kuyusu.)

En iyi kaynananın ölü kaynana olduğunu ifade eder.

→Kaynananın iyisi kırk arşından kuyusu. (BAAD, 2016:3942)

**226. Kılavuzi kerğe olenĭn kuṯuzi poḫṯan kurtulmes.**

(Kılavuzu karga olanın burnu boktan ayrılmaz.)

Kötünün peşinden gidenler doğru yolu bulamazlar.

→Kılavuzu karga olanın boynu boktan kalkmaz(kurtulmaz, çıkmaz). (Aksoy,1998:359)

→Kılavuzu karga olanın boynu boktan kalkmaz. (Özdemir, 2001:189)

→Kılavuzu karga olanın boynu boktan çıkmaz. (Hengirmen, 2007:408)

→Kılavuzu karga olanın boynu boktan kurtulmaz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**227. Kırḫ kadınıŋ ‘ekli bi tavoğuŋ başĭndedŭ.**

(Kırk kadının aklı bir tavuğun başındadır.)

Kadınların zekâlarını küçümsemek amaçlı söylenen sözdür.

→Kırk kadının aklı bir tavuğun başındadır. (BAAD, 2016:4049)

**228. Kırḫṯan sore azeni teneşir pakler.**

(Kırktan sonra azanı teneşir paklar.)

Belli bir yaştan sonra akıl almaz işler peşinde koşan insanlar için en iyi yerin mezar olduğunu ifade eder.

→Kırkından sonra azanı teneşir paklar (Azana çare bulunmaz). (Aksoy, 1998:360)

→Kırkından sonra azanı teneşir paklar (-e çare bulunmaz). (Özdemir, 2001:190)

→Kırkından sonra azanı teneşir paklar. (Hengirmen, 2007:409)

→Kırktan sonra azanı teneşir paklar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**229. Kız gider iğit getĭrŭ, oğlan gider it getĭrŭ.**

(Kız gider yiğit getirir, oğlan gider it getirir.)

Gelinlere karşı önyargıyı dile getirir.

**230. Kime diyesen can, olŭ jan bater cigeraŋ.**

(Kime desen can, olur kötü batar ciğerine.)

Kime ne kadar iyilik yaparsan o kişiden o kadar zarar görürsün.

**231. Kiraz dimiş yi meni edem seni çöpĭm kimi tüt dimiş yi meni edem seni goddum kimi.**

(Kiraz demiş ye beni, edeyimm seni çöpüm gibi; dut demiş ye beni, edeyim seni gövdem gibi.)

Kiraz çöpü zayıflatırken dut kilo aldırır. Yani her meyvenin faydası ayrıdır.

**232. Ḳomşi komşinin külüne muhtaşṯŭ.**

(Komşu komşunun külüne muhtaçtır.)

İnsan komşusunu akrabasından çok gördüğü için illaki her zaman birbirlerinin yardımına muhtaç kalırlar.

→Komşu komşusunun külüne (tütününe) muhtaçtır. (Aksoy, 1998:368)

→Komşu komşusunun külüne muhtaçtır. (Özdemir, 2001:195)

→Komşu komşusunun külüne muhtaçtır. (Hengirmen, 2007:420)

→Komşu komşusunun külüne muhtaçtır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**233. Ḳomşi komşiye baḫe, gorune çıraḫ yaḫe.**

(Komşu komşuya bakar, mezarına çırak yakar.)

Komşuluk ilişkilerinin önemini anlatır.

→Komşu komşuya bakar, canını (evini) ateşe yakar. (BAAD, 2016:4217)

**234. Komşinĭn tavoği komşiye kaz görünü.**

(Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.)

Komşunun malı küçükte olsa diğer komşunun gözünde çok büyük görünür.

→Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür (karısı kız görünür). (Aksoy, 1998:368)

→Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür. (Özdemir, 2001:195)

→Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür. (Hengirmen, 2007:421)

→Komşunun tavuğu komşuya kaz (karısı kız) görünür. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**235. Kor allah'a nice baḫer, allah de one éle baḫer.**

(Kör Allah'a nasıl baksa, Allah da ona öyle bakar.)

Karşıdakinin davranışı senin davranışlarına göre şekillenir. İyilik yaparsan iyilik, kötülük yaparsan kötülük bulursun.

→Kör Allah'a nasıl bakarsa, Allah da köre öyle bakar. (Aksoy, 1998:373)

→Kör Allah'a nasıl bakarsa, Allah da köre öyle bakar. (Özdemir, 2001:198)

→Kör Allah'a nasıl bakarsa, Allah da köre öyle bakar. (Hengirmen, 2007:425)

**236. Ḳor evlat, yaman komşi olmiye daha yaḫşi.**

(Kör evlat yaman komşu olmasa daha yahşı).

Faydası olmayan insanların yokluğu daha hayırlıdır.

→Kör evlat, yaman komşu, olmaya daha yahşi. (BAAD, 2016:4239)

**237. Ḳordan yaten şaşi kaḫer.**

(Körle yatan şaşı kalkar.)

"Biriyle birlikte kala kala onun huylarını almaya başlamak." anlamında kullanılır.

→Körle yatan şaşı kalkar. (Aksoy, 1998:374)

→Körle yatan şaşı kalkar. (Özdemir, 2001:199)

→Körle yatan şaşı kalkar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**238. Korḫ onnan, korḫmes allahınnan.**

(Kork ondan, korkmaz Allah'ından.)

Allah'tan korkmayan insandan korkmak gerekir.

→Kork Allah'tan korkmayandan. (Aksoy, 1998:369)

→Kork Allah'tan korkmayandan. (Özdemir, 2001:196)

→Kork ondan, korkmaz Allah'ından. (BAAD, 2016:4241)

→Kork Allah'tan korkmayandan. (Hengirmen, 2007:421)

**239. Koyune rekĭ içirmişle, kŭrdŭŋ evını soymiş.**

(Koyuna rakı içirmişler, kurdun evini sormuş.)

"Gücü yetmeyeceği halde kendisinden daha güçlü birine meydan okumak, gereksiz özgüven taşımak." anlamında kullanılır.

**240. Kurban olem bu evin anesĭne kĭzĭne, yazi yazdım aynesĭnĭŋ tozune.**

(Kurban olayım bu evin anasına kızına, yazı yazdım aynasının tozuna.)

Evde anne kız olduğu halde ikisinin de temizlik yapmamalarını ve evin toz içinde olmasını alaycı bir dil ile ifade eder.

**241. Kŭrdıŋ adi çıḫmiş kuzi var baş götürü.**

(Kurdun adı var, kuzu var baş götürür.)

Hiç beklenmeyen en zararsız kişi bile gün gelir en tehlikelisinden bile daha çok zarar verir.

→Kurdun adı yaman çıkmış tilki vardır (tilkicik) baş keser. (Aksoy, 1998:378)

→Kurdun adı yaman çıkmış tilki vardır baş keser. (Özdemir, 2001:202)

→Kurdun adı yaman çıkmış tilki vardır baş keser. (Hengirmen, 2007:433)

→Kurdun adı yaman çıkmış tilki vardır baş keser. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**242. Kŭrt koceyende itlere meskere olŭ.**

(Kurt kocayınca itlere maskara olur.)

Yaşlandıktan, gücünü kaybettikten sonra en boş insanların bile küçümsemesine maruz kalırsın.

→Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur. (Aksoy, 1998:378)

→Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur. (Özdemir, 2001:202)

→Ayı ihtiyarladığında balasına oyuncak olur./ Ayı ihtiyarlayınca yavruları tüteri ile oynar. (BAAD, 2016:823-824)

→Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur. (Hengirmen, 2007:433)

→Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**243. Kŭrt pusli gün arer.**

(Kurt puslu gün arar.)

"Kötülük yapmak için fırsat kollamak." anlamında bir sözdür.

→Kurt dumanlı havayı sever. (Aksoy, 1998:378)

→Kurt dumanlı havayı sever. (Özdemir, 2001:202)

→Kurt dumanlı havayı sever. (Hengirmen, 2007:432)

→Kurt dumanlı havayı sever. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**244. Kuşt̲an korḫen darŭ eymes.**

(Kuştan korkan darı ekmez.)

Hareketlerin sonucunu bilerek davranmak gerekir.

→ Kuştan korkan darı ekmez./ Serçeden korkan darı ekmez. (Aksoy, 1998:380-425)

→Serçeden korkan darı ekmez. (Özdemir, 2001:240)

→Kuştan korkan darı ekmez. (Hengirmen, 2007:435)

→Serçeden korkan darı ekmez. (TDK)

**245. Küçük kaḫer böyüge baḫer.**

(Küçük kalkar, büyüğe bakar.)

Küçükler daima büyükleri örnek alır.

**246. Kürt yer çaroğĭne baḫer.**

(Kürt yer çarığına bakar.)

İnsanlar işleri görüldükten sonra bir daha arkalarına bakmazlar.

**247. Kürt̲an oldise evliya, kome gele avluye.**

(Kürtten olursa evliya, koyma gele avluye.)

Kürtleri aşağılamak amaçlı kullanılan bir sözdür.

→Kürt evliya olsa, sokma avluna. (BAAD, 2016:4432)

**248. Mal eyesıne, oğul babasıne çeker.**

(Mal sahibine, oğul babasına çeker.)

Erkek çocuklar genelde babalarını örnek alır.

→Mal iyesine, oğul babasına çeker. (BAAD, 2016:4461)

**249. Mart kapidan baḫṯŭrŭ, kazme köreh yaḫṯŭrŭ.**

(Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.)

Mart bahar aylarından biri olmasına rağmen aynı zamanda her an kar yağabilecek bir aydır. Bu yüzden dikkatli olunmalıdır.

→Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır. (Aksoy, 1998:387)

→Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır. (Özdemir, 2001:210)

→Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır. (Hengirmen, 2007:445)

→Mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**250. Matildi çatledi oldi sĭrke.**

(Sirkenin yumurtası idi, çatladı oldu sirke.)

"Kendini bir şey zannetmeye başlamak." anlamında kullanılır.

**251. Mezar ölüsüne göre kazilŭ.**

(Mezar ölüsüne göre kazılır.)

Hak edene hak ettiği gibi değer verilir. İnsan iyi ise iyilik, kötü ise kötülük görür.

**252. Mısafır mısafıri ĭstemez ev sehibi heş kimseyi.**

(Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiç kimseyi.)

İki farklı misafir birbirinden hoşnut olmaz. Ancak ev sahibi ikisinden de hoşnut değildir.

→Misafir misafiri (dilenci dilenciyi) istemez (sevmez), ev sahibi ikisini de. (Aksoy, 1998:391)

→Misafir misafiri istemez, ev sahibi ikisini de. (Özdemir, 2001:213)

→Misafir misafiri istemez, ev sahibi ikisini de. (Hengirmen, 2007:451)

**253. Mısafırın iyisi üçer gider kuş kimi mısafırın kötüsü oturŭ baykuş kimi.**

(Misafirin iyisi uçar gider kuş gibi, misafirin kötüsü oturur baykuş gibi.)

En iyi misafir kısa süreli ziyarette bulunan misafirdir.

→Misafirin iyisi geçer gider kış gibi, misafirin kötüsü oturur baykuş gibi. (BAAD, 2016:4519)

**254. Mıtrıbın elegĭni sü götĭrmiş.**

(Çingenenin eleğini su götürmüş.)

Yüzsüz insanları tanımlamak için kullanılır.

**255. Mıtrıp kızi ḫanım olmes.**

(Çingene kızı hanım olmaz.)

İnsanın aslı neyse ne kadar uğraşırsan uğraş değişmez.

→Çingene kızı hatun olmaz, dilenmezse karnı doymaz. (BAAD, 2016:1599)

**256. Müsülman terpendŭḫce yer açilŭmiş.**

(Müslüman kıpırdadıkça yer açılırmış.)

Ortam ne kadar sıkışık olursa olsun yine de herkese yer bulunabilir.

**257. Ne öli görmüşlē ağliyelē ne toy görmişle oyniyelē.**

(Ne ölü görmüşler ağlasınlar ne toy görmüşler oynasınlar.)

Vurdumduymaz, nasıl davranacağını bilmeyen insanları tabir etmek için kullanılır.

**258. Ne önündan gidilŭ ne erẖesĭndan.**

(Ne önünden gidilir ne arkasından.)

“Ne kadar uğraşsan da uyum sağlayamamak, karşıdakinin hareketlerinden ötürü nasıl davranacağını bilememek.” anlamında kullanılır.

**259. Neẖĭrci neẖĭri ters çevirende uyuz geçi başe geçer.**

(Çoban sürüyü ters çevirince uyuz keçi başa geçer.)

Vasıfsız insanların günü geldiğinde en başta öncü olarak yer almasına atıfta bulunur.

**260. Orusbinĭn tobesi ẖerebeyi görene kededŭ.**

(Orospunun tövbesi harabeyi görene kadardır.)

Hiçbir tövbe alışkanlıkların yerine geçemez.

→Orospunun yemini harabeyi görene kadardır. (BAAD, 2016:4650)

**261. Orusbiyi mezara koymişlē tek yatmenem dimiş.**

(Oruspuyu mezara koymuşlar, “tek yatmam” demiş.)

İnsan alıştıklarından, alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemez.

**262. Oti kaldŭ, köküne baẖ.**

(Otu kaldır köküne bak.)

İnsan atasına benzer.

→Otu çek, köküne bak. (Aksoy, 1998:403)

→Otu çek, köküne bak. (Özdemir, 2001:222)

→Otu çek, köküne bak. (BAAD, 2016:4681)

→Otu çek, köküne bak. (Hengirmen, 2007:465)

→Otu çek, köküne bak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**263. Oturen göt ḫalĭ doḫur.**

(Oturan göt halı dokur.)

Bazen hareketsiz kalmanın da belli faydaları olabilir.

→Oturan göt halı keser. (BAAD, 2016:4682)

**264. Oynemağĭ bilmiyen kız, "yérĭm ṯardŭ" der.**

(Oynamayı bilmeyen kız, "yerim dardır" der.)

İnsanlar bir işi beceremeyeceğini biliyorsa bunun ortaya çıkmasını engellemek amacıyla bahaneler üretir.

→Oynamasını bilmeyen kız "yerim dar" demiş, yerini genişletmişler (bollatmışlar) "gerim (yenim) dar demiş. (Aksoy, 1998:403)

→Oynamasını bilmeyen kız "yerim dar" demiş, yerini genişletmişler, "yenim dar" demiş. (Özdemir, 2001:222)

→Geline "oyna" demişler, "yerim dar" demiş./ Oynamasını bilmeyen kız "yerim dar" demiş, yerini genişletmişler, "gerim dar" demiş. (Hengirmen, 2007:301-465)

**265. Öküz can çekişende piçaği çeken çoḫ olŭ.**

(Öküz can çekişince bıçağı çeken çok olur.)

İnsan bir kere zor duruma düştü mü yere yıkmaya çalışan çok olur.

**266. Öküz cırıldemedan 'erebe cırıldıyé.**

(Öküz cırıldamadan araba cırıldar.)

"Haklı veya hatasız kişinin susarken haksız veya hatalı kişinin konuşması." anlamında kullanılır.

→Öküz cırıldamadan araba cırıldar. (BAAD, 2016:4716)

**267. Öliye ağlerlē, deliye gülerle.**

(Ölüye ağlarlar, deliye gülerler.)

Nerede nasıl davranacağını bilen insanlar için kullanılır.

**268. Ölü bĭzĭm kim ağliye, deli bĭzĭm kim bağliye.**

(Ölü bizim kim ağlasın, deli bizim kim bağlasın.)

Herkes kendi himayesi altındakinden sorumludur.

**269. Ölü bĭzĭmdŭ, allah reḥmet eyliye.**

(Ölü bizimdir Allah rahmet eylesin.)

İş işten geçtikten sonra pişmanlıklar fayda etmez.

**270. Ölü ölende götü balli olŭ.**

(Ölü ölünce götü ballı olur.)

Bazı şeylerin kıymeti kaybedildikten sonra anlaşılır.

→Ölü ölür ballanır. (BAAD, 2016:4775)

**271. Ölünün sehibi çoḫ olŭ.**

(Ölünün sahibi çok olur.)

Ölüyü sahiplenen çok olur.

**272. Ölüye başŭsṯŭ ağlenŭ.**

(Ölüye başüstü ağlanır.)

Herşey zamanında güzeldir.

→Ölüye başı üstüne ağlanır. (BAAD, 2016:4779)

**273. Örtŭḫ kapi selamet, açoḫ kapi melamet.**

(Örtük kapı selamet, açık kapı melamet.)

Kapının kapalı olması, insanın etrafıyla pek fazla ilgilenmemesi güvende olduğu anlamına gelir.

→Örtülü kapı selamet, açık kapı melamet. (BAAD, 2016:4806)

**274. Özĭni bilmeyen çavuşler, sıçer poḫŭni avuşler.**

(Kendisini bilmeyen çavuşlar, sıçar bokunu avuçlar.)

İş bilmeden işe girişen insan başarısız olur.

→Özünü bilmeyen çavuşlar, sıçar bokunu avuçlar. (BAAD, 2016:4818)

**275. Papşende çömlek kırılŭ zararı bĭze ṯoḫunŭ.**

(Papşende çömlek kırılır, zararı bize dokunur.)

Kötü olaylar ne kadar uzakta gerçekleşse de dönüp dolaşıp herkese zarar verir.

**276. Pareniŋ üzi sıcaḫṯŭ.**

(Paranın yüzü sıcaktır.)

Para varken dostun çok olur.

→Paranın yüzü sıcaktır. (Aksoy, 1998:412)

→Paranın yüzü sıcaktır. (Özdemir, 2001:228)

→Paranın yüzü sıcaktır. (Hengirmen, 2007:477)

→Paranın yüzü sıcaktır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**277. Paresĭni éller yer, yeḫesĭni bitler yer.**

(Parasını eller yer, yakasını bitler yer.)

“Başkasına harcama yapmaktan kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelmek.” anlamında kullanılır.

**278. Pĭre it̲te, bit yiğĭt̲te bulunŭ.**

(Pire itte, bit yiğitte bulunur.)

Yiğitlerin yiğitlik peşinde koşmaktan banyo yapmaya bile fırsat bulamadıklarını yüceltici bir şekilde ifade eder.

**279. Pişik götüni görmiş, “ne böyük yarem var.” dimiş.**

(Pişik götünü görmüş, “ne büyük yaram var.” demiş.)

İnsan en ufak derdini dahi dünyanın en büyük problemi olarak görecek kadar bencildir.

→Kedi götünü görmüş; “yaram var” demiş; (Kedi kıçına bakar da “yaram var” dermiş). (Aksoy, 1998:354)

→Kedi götünü görmüş; “yaram var” demiş/ Kedi kıçına bakar da “yaram var” dermiş. (Özdemir, 2001:185)

→Kedi götünü görmüş; “yaram var” demiş. (Hengirmen, 2007:402)

**280. Pişik ulaşemedoği cigere pis diyermiş.**

(Pişik ulaşamadığı ciğere pis dermiş.)

İnsan ulaşamadığı her şeyi küçümseme, kötüleme gafleti içindedir.

→Kedi uzanamadığı (yetişemediği) ciğere, pis (murdar) der. (Aksoy, 1998:355)

→Kedi yetişemediği ciğere pis der. (Özdemir, 2001:186)

→Kedi uzanamadığı ciğere, pis der. (Hengirmen, 2007:403)

→Kedi yetişemediği (veya uzanamadığı) ciğere, pis (veya murdar) dermiş. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**281. Pox yéníŋ kaşoği baraba olŭ.**

(Bok yiyenin kaşığı beraber olur.)

Bir işe kalkışmadan evvel bütün sonuçlarını da göz önünde bulundurmak gerekir.

→ Bok yiyenin elinde olur kevgiri./ Bok yiyenin kaşığı beraber olur./ Bok yiyenin kepçesi belinde olur. (BAAD, 2016:1298-1299-1300)

**282. Sabah güneşinde ısınmedĭm, aẖşem güneşinde ısınecam?**

(Sabah güneşinde ısınmadım, akşam güneşinde mi ısınacağım?.)

Kaderden yana yüzü bir kere bile gülmeyen insanın bir daha da güleceğine dair umudunu kaybeder.

**283. Saği göndermişlē ẖesṯeye nârē.**

(Sağı göndermişler hastaya nâra.)

Sağlam olan insan hastasının derdinden anlamaz.

**284. Sakınen göze çöp bater.**

(Sakınılan göze çöp batar.)

Bir şeyin ne kadar üzerine titrersen onu kaybetme ihtimalin o kadar artar.

→ Sakınılan (esirgenen) göze çöp batar (Aksoy, 1998:420)

→ Sakınılan göze çöp batar. (Özdemir, 2001:236)

→ Sakınılan göze çöp batar. (Hengirmen, 2007:491)

→ Sakınılan göze çöp batar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**285. San ṯaş atene sen gül at.**

(Sana taş atana sen gül at.)

Biri sana kötü davransa bile sen ona iyi davranmaya devam et.

→ Sana taşla varana (dokunana) sen aşla (ekmekle, pamukla) var (dokun). (Aksoy, 1998:421)

→ Sana taşla varana sen aşla var. (Özdemir, 2001:236)

**286. Sarmisağı gelin etmişlē ṯuvare vırmişlē, kırḫ gün ellememişlē koḫi çıḫmemiş.**

(Sarımsağı gelin etmişler duvara vurmuşlar, kırk gün ellememişler koku çıkmamış.)

İnsanlara zarar vermediğin sürece onlarda sana zarar vermez.

→ Sarmısağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış. (Aksoy, 1998:422)

→ Sarmısağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış. (Özdemir, 2001:237)

→ Sarımsağı gelin etmişler de kırk gün kokusu çıkmamış. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**287. Sineh bişe degŭ, mide bulandırŭ.**

(Sinek bir şey değil, mide bulandırır.)

Zararsız gibi görünen ufacık sebeplerin bile kötü etkiler yaratabileceği anlatılır.

→ Sinek küçüktür ama mide bulandırır. ( Aksoy, 1998:428)

→ Sinek küçüktür ama mide bulandırır. (Özdemir, 2001:242)

→ Sinek küçüktür ama mide bulandırır. (Hengirmen, 2007:505)

→ Sinek küçüktür ama mide bulandırır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**288. Sofi soğan yimes, elĩne géçe kaboğuni komes.**

(Sofu soğan yemez, eline geçse kabuğunu koymaz.)

Sürekli öğüt veren insanlar fırsatını bulsa verdiği öğütlerin tam tersini yapar.

→ Sofu soğan yemez, bulunca sapını komaz. (Aksoy, 1998:429)

→ Sofu soğan yemez, bulunca komaz. (Özdemir, 2001:242)

→ Sofu soğan yemez, bulunca sapını komaz. (Hengirmen, 2007:596)

**289. Söz gelŭ, sözi getŭrŭ.**

(Söz gelir sözü getirir.)

Dedikodu bir kere ortaya çıktı mı yalan yanlış bir biçimde etrafa yayılmasını engellenemez.

**290. Suri terse dönende topal eşşek öne geçer.**

(Sürü terse döndüğünde topal eşek öne geçer.)

Zamanın değişmesiyle birlikte vasıfsız olanlar önderlik etmeye başlar.

→ Sürü tersine dönünce uyuz keçi öne düşer. (BAAD, 2016:5102)

**291. Suridan ayrıleni kŭrt kaper.**

(Sürüden ayrılanı kurt kapar.)

Toplumdan uzaklaşıp bir başına kalanlar zarar görür.

→ Sürüden ayrılanı ( ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar. (Aksoy, 1998:435)

→ Sürüden ayrılanı ( ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar. (Özdemir, 2001:247)

→Sürüden ayrılanı kurt kapar. (Hengirmen, 2007:516)

→Sürüden ayrılanı kurt kapar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**292. Sü aḫer arḫoni bulu.**

(Su akar, arkını bulur.)

Her şey olacağına varır. İnsan kaderinde ne yazılıysa onu yaşar.

→ Akarsu çukurunu kendi kazar./ Su yatağını bulur. (Aksoy, 1998:126-434)

→ Akarsu çukurunu kendi kazar/ Su yatağını bulur. (Özdemir, 2001:26-247)

→ Su aka aka yolunu (deresini) bulur (bulurmuş). (BAAD, 2016:5080)

→Su aka aka yolunu bulur. (Hengirmen, 2007:512)

**293. Sü küçüğün, sofre büyüğün.**

(Su küçüğün, sofra büyüğün.)

Adap gereği sofraya önce büyükler oturmalıdır.

→ Su küçüğün sofra (söz) büyüğün. (Aksoy, 1998:434)

→ Su küçüğün sofra büyüğün. (Özdemir, 2001:246)

→ Su küçüğün (söz veya sofra veya yemek) büyüğün. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**294. Şam şeker cĭnsĭŋe çeker.**

(Şam şeker cinsine çeker.)

Kişinin huyu suyu atasına benzer.

→ Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker. (Aksoy, 1998:350)

→ Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker. (Özdemir, 2001:182)

→ Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**295. Şipane şilor, gelen gılor.**

(Kapı eşiği erik, gelen yuvarlak.)

Her gelenin birbirinden beter olduğunu, bir diğerini arattığını anlatır.

**296. Şişi ataşe koyende günahkâr günahĭni bilŭ.**

(Şişi ateşe koyunca günahkâr günahını bilir.)

Hesap vermeye gelince herkes hatasının ne olduğunu anlar.

**297. T̲aş degene bellidŭ.**

(Taş değene bellidir.)

İnsanın yaşadığı zorluğu başkasının anlaması mümkün değildir.

**298. T̲aş yérında ağırdŭ.**

(Taş yerinde ağırdır.)

İnsan tanındığı, bilindiği yerde değer görür.

→ Taş düştüğü yerde ağırdır (kalır) ; (taş yerinde ağırdır). (Aksoy, 1998:443)

→ Taş düştüğü yerde ağırdır/ Taş yerinde ağırdır. (Özdemir, 2001:254-255)

→ Taş yerinde ağırdır. (Hengirmen, 2007:527)

→ Taş yerinde ağırdır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**299. Tavoḫ cücesidan, zestan kundağidan.**

(Tavuk cücesiyle, yeni doğum yapan kundağıyla.)

"Bir yere çok kalabalık gitmek." anlamında kullanılır.

**300. T̲ayi kaldŭrŭ, 'emi saldĭrŭ.**

(Dayı kaldırır, amca saldırır.)

Dayı şımartır, amca zarar verir.

→Dayı kaldırıri emi saldırır. (BAAD, 2016:5216)

**301. Tedbirsĭs ebdes bozen domale domale t̲aş arer.**

(Tedbirsiz abdest bozan domala domala taş arar.)

Hesabını bilmeden hareket eden daha sonra doğru yolu bulmak için başka çareler arar.

→Tedariksiz abdest bozmaya oturan domalı domalı taş arar. (Aksoy, 1998:445)

→Tedariksiz (tedbirsiz) abdesthaneye (abdeste) giden (oturan), domalı domalı taş arar. (BAAD, 2016:5229)

**302. Ţemĭr tavında dögülŭ.**

(Demir tavında dövülür.)

Her davranışın yapılması, her sözün söylenmesi için belli zamanlar vardır. Herşeyin bir zamanı vardır.

→ Demir tavında dövülür; (demiri tavında dövmeli). (Aksoy, 1998:233)

→ Demir tavında dövülür. (Özdemir, 2001:103)

→ Demir tavında dövülür. (Hengirmen, 2007:236)

→ Demir tavında dövülür. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**303. Terezinĭŋ toḫţi var, her bişéniŋ vaḫţi var.**

(Terazinin ölçüsü var, her bir şeyin vakti var.)

Herşeyin doğru bir zamanı vardır.

→ Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter. (Aksoy, 1965:887)

→ Her şeyin bir vakti var, horoz bile vaktinde öter. (Özdemir, 2001:158)

**304. Toy görmemiş oynesĭn, cenaze görmemiş ağlesĭn.**

(Toy görmemiş oynasın, cenaze görmemiş ağlasın.)

Nerede nasıl davranacağını bilmeyen insanları betimlemek amacı ile kullanılır.

**305. Ulumağı bilmiyen it sürüye kŭrt getirŭ.**

(Ulumayı bilmeyen it sürüye kurt getirir.)

Bir insan nasıl davranacağını bilmezse ait olduğu topluluğun zarar görmesine neden olur.

→ Ürümesini bilmeyen köpek (it) sürüye kurt getirir. (Aksoy, 1998:455)

→ Ürmesini bilmeyen köpek (it) sürüye kurt getirir. (Özdemir, 2001:264)

→ Ürümesini bilmeyen it sürüye kurt getirir. (Hengirmen, 2007:543)

**306. Ŭsṯe gelen ŭsṯeler evi berḫi desdeler, altṯeki ya ölŭ ya ḫesṯeler.**

(Üste gelen üsteler, evi barkı desteler; alttaki ya ölür ya hastalanır.)

Genellikle bir evde iki gelin olduğunda sonradan gelen iktidarı elinde tutar. Olan birincisine olur.

(Usta gelen ustalar evi barkı desteler, alttaki ya ölür ya hastalar.)

→Üste gelen üsteler, evi barkı desteler; alttaki ya ölür ya hastalar. (BAAD, 2016:5384)

**307. Üç arvat hiç arvat.**

(Üç avrat hiç avrat.)

Çok kadının olduğu yerde hiçbir iş yapılamaz.

**308. Üzi bezekli gelin, evi tezeyhli gelin.**

(Yüzü bezekli gelin, evi tezekli gelin.)

Kişisel bakımına fazlasıyla dikkat edip evinin temizliğini umursamayan insan tipini tasvir eder.

→ Yüzü bezek, içi tezek. (Özdemir, 2001:283)

**309. Üzüm üzüme baḫe baḫe kerarŭ.**

(Üzüm üzüme baka baka kararır.)

Birbirlerine yakın olan insanların huyları da gün geçtikçe birbirine benzer.

→ Üzüm üzüme baka baka kararır. (Aksoy, 1998:457)

→ Üzüm üzüme baka baka kararır. (Özdemir, 2001:265)

→ Üzüm üzüme baka baka kararır. (Hengirmen, 2007:545)

→ Üzüm üzüme baka baka kararır. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**310. Vay vaydan korḫmes allah teala hiç kimsedan.**

(Vay vaydan korkmaz, Allah teala hiç kimseden.)

Allah hiç kimseden korkmaz. Çünkü bütün hâkimiyet onundur.

**311. Vérme véresiye aḫer gider keresüye.**

(Verme veresiye, akar gider karasuya.)

Veresiye satılan malın parasını almak zor olur.

→ Verme malını veresiye, batarsın karasuya/ Verirsen veresiye batarsın karasuya. (Aksoy,1998:461)

→ Verirsen veresiye, batarsın kara suya. (Özdemir, 2001:269)

→ Verme malın veresiye, akar gider Karasu'ya; baş yarılır, kol kırılır, sulh ederler yarısına. (BAAD,2016:5428)

→ Verirsen veresiye, batarsın kara suya. (Hengirmen, 2007:550)

**312. Yağli kazan yağli kazana aḫer.**

(Yağlı kazan yağlı kazana akar.)

Eğer bir şey etkisiz hale getirilmek istenirse bunun için kendisinden daha güçlü olan başka bir şeyi kullanmak gerekir.

→ Yağlı kazan yağlı kazana ağar, yağsız kazan, dibini yağar. (BAAD, 2016:5453)

**313. Yalançi düz yoldan şaşmiş, ṯoğrusi ṯağler aşmiş.**

(Yalancı düz yoldan şaşmış, doğrusu dağlar aşmış.)

Yalancı ne kadar doğru yoldan şaşsa da doğru laf yayılmanın bir yolunu illaki bulur.

→ Yalancı düz yoldan şaşmış, doğrusu dağlar aşmış. (BAAD, 2016:5475)

**314. Yanen de men, yamande men.**

(Yanan da ben, yaman da ben.)

Başkasının yaptığı kötülüklerden zarar görüp kişinin kendisinin de aynı şekilde kötülük yapmasını ifade eder.

**315. Yaten aslandanse gezen tilki yeẖşidŭ.**

(Yatan aslandan ise gezen tilki yahşıdır..)

Güçlü olup hiçbir şey yapmayan insandansa kurnaz olup çok şey yapan insan yeğdir.

→ Yatan (yatar) arslandan (kurttan) gezen (yelen) tilki yeğdir (iyidir). (Aksoy, 1998:469)

→Gezen kurt aç kalmaz/ Yatan aslandan gezen tilki iyidir. (Özdemir, 2001:139-275)

→ Yatan aslandan gezen tilki yeğdir. (Hengirmen, 2007:560)

**316. Yatendan degŭ yitendandŭ.**

(Yatanla değil yitenledir.)

→ Yatan (hasta yatan) ölmez, eceli yeten ölür. (Aksoy, 1998:469)

→ Yatan ölmez, eceli yeten ölür. (Özdemir, 2001:275)

→ Yatan ölmez, yeten ölür. (BAAD, 2016:5528)

→ Yatan ölmez, eceli yeten ölür. (Hengirmen, 2007:561)

**317. Yater mal eyesi, kaẖer oğul babasi.**

(Yatar mal eyesi, kalkar oğul babası.)

Malı olanın sahipleneni çok olur.

→ Yatar mal iyesi, kalkar oğul babası. (BAAD, 2016:5530)

**318. Yaz var kış var ne ‘ecele iş var.**

(Yaz var kış var ne acele iş var.)

İşlerin yapılması için daha çok zaman olduğunu, acele etmenini yersiz olduğunu ifade eder.

→ Yaz var kış var ne evecek iş var. (BAAD, 2016:5566)

**319. Yedi keynene boğer, suyun bığe bığından korḫer.**

(Yedi kaynana boğar, suyun kaynamasından korkar.)

Herkesi dize getirebilecek güce sahip olmasına rağmen en ufak tehlikeden korkmak.

**320. Yeḫe yirtŭği boğaz artŭği.**

(Yaka yırtığı, boğaz artığı.)

Çalışmayıp bedavadan yemeyi seven insan.

**321. Yéŋ bilmes, ṯoğriyen bĭlŭ.**

(Yiyen bilmez, doğrayan bilir.)

Zahmeti en iyi cefasını çeken bilir, sefasını süren bilmez.

→ Yiyen bilmez, doğrayan bilir; (Soğanın açısını yiyen bilmez, doğrayan bilir). (Aksoy, 1998:477)

→ Soğanın acısını yiyen bilmez, doğrayan bilir./ Yiyen bilmez, doğrayan bilir. (Özdemir, 2001:243-280)

→ Yiyen bilmez, doğrayan bilir. (Hengirmen, 2007:571)

**322. Yetım der ki böyüt meni, böyüyemki sögem seni.**

(Yetim der ki büyüt beni, büyüyeyim ki söveyim seni.)

Yetimi ne kadar koruyup kollasanda büyüdükleri zaman vefasız olurlar.

→ Yetim der sakla beni, büyük olayım vurayım seni. (BAAD, 2016:5619)

**323. Yetım hırsloğe çıḫende ay aḫşemnan doğer.**

(Yetim hırsızlığa çıkınca ay akşamdan doğar.)

Yetimlerin şanssız olmaları dile getirilir.

→ Öksüz hırsızlığa çıkarsa ay ilk akşamdan doğar./ Öksüz oynaşa çıkmış; ay ilk akşamdan doğmuş. (Aksoy, 1998:406)

→ Öküz hırsızlığa çıkmış, ay akşamdan doğmuş./ Öksüz oynaşa çıkmış, ay akşamdan doğmuş. (Özdemir, 2001:224)

→ Öküz hırsızlığa çıkmış, ay akşamdan doğmuş. (Hengirmen, 2007:468)

**324. Yetıme yol gösteren olo, eyhmek véren olmes.**

(Yetime yol gösteren olur, ekmek veren olmaz.)

Herkes yetime ne yapması gerektiğine dair akıl verir ama hiç kimse elinden tutmaz

→ Öksüze acıyan çok ama ekmek veren yok. (Özdemir, 2001:223)

→ Öksüze acıyan çok ama ekmek veren yok. (Hengirmen, 2007:468)

**325. Yetim güler yanniş güler.**

(Yetim güler yanlış güler.)

Yetimin yüzü gülse bile içten gülmez.

→Öksüz neden güler? Yanılır da güler./ Öksüz güler mi, meğer yanıla. (Aksoy, 1998:406)

→ Öksüz güler mi, meğer yanıla. (Özdemir, 2001:223)

→ Yetim güler, yanlış güler. (BAAD, 2016:5620)

→Öksüz neden güler? Yanılır da güler. (Hengirmen, 2007:468)

**326. Yidĭm kaz etĭndan doydum lezzetĭndan.**

(Yedim kaz etinden doydum lezzetinden.)

Memnuniyetsizliği dile getirir.

**327. Yidŭḫ iṣṯŭḫ ne'let gele se'rtliye.**

(Yedik içtik lanet gele Siirtli'ye.)

Bitlis-Siirt çekişmesine istinaden söylenmiş bir sözdür.

**328. Yiğidĭŋ mali meydande olŭ.**

(Yiğidin malı meydanda olur.)

Yiğit insanların aynı zamanda cömert olduklarını ve mallarını kimseden esirgemediklerini ifade eder.

→ Yiğidin malı meydandadır. (Aksoy, 1998:476)

→ Yiğidin malı meydandadır. (Özdemir, 2001:279)

→ Yiğidin malı meydandadır. (Hengirmen, 2007:569)

**329. Yimyenĭŋ malini yerle.**

(Yemeyenin malını yerler.)

Eğer bir insan yemeğini, malını zamanında tüketmezse onun yerine başları yer.

→ Yemeyenin malını yerler (demine hu çekerler) (üstüne bir bardak su içerler). (Aksoy,1998:473)

→ Yemeyenin malını yerler. (Özdemir, 2001:277)

→ Yemeyenin malını yerler. (Hengirmen, 2007:565)

**330. Yoğurt ṯökülŭ eyran kalŭ, eyran ṯökülŭ neyi kalŭ?**

(Yoğurt dökülür ayran kalır, ayran dökülür neyi kalır.)

Şişman zayıfladığı zaman bunu herkes farkeder zayıf insan ise daha çok zayıfladığında ortadan yok olacak gibi olur.

→ Yoğurt dökülür yeri kalır, ayran dökülür neyi kalır? (BAAD, 2016:5678)

**331. Yokuşun dibĭnde arpe kar étmes.**

(Yokuşun dibinde arpa kar etmez.)

İş işten geçtikten sonraki pişmanlıklar fayda etmez.

→ Yokuş dibinde arpa kar etmez./ Yokuşun dibinde ata arpa verilmez. (BAAD,2016:5685-5686)

**332. Yorğun gözidan at alme, bekâr gözidan kız alme.**

(Yorgun gözüyle at alma, bekâr gözüyle kız alma.)

Bir işi yapmadan evvel sağlam kafa ile düşünmek gerekir. Bu süreçte de yanlış bilgilendirecek insanlardan uzak durmak gerekir.

→ Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma. (Aksoy, 1998:268)

**333. Zamani gelende ağ göy kere göy belli olŭ.**

(Zamanı gelince ak gök, kara gök belli olur.)

Zamanı geldiğinde iyi ya da kötü her neyse o ortaya çıkar.

**334. Zenginiŋ basmesi ipehli görünü.**

(Zenginin basması ipekli görünür.)

Zengin ne giyse ne yapsa göze batmaz, yaptığı herşey göze güzel görünür.

→Zenginin basması ipekli görünür. (Aksoy, 1998:484)

→Zenginin basması ipekli görünür. (BAAD, 2016:5760)

→Zenginin basması ipekli görünür. (Hengirmen, 2007:581)

### 2.4. Açıklamalı Deyimler

**335. ‘Alem üzükt̲ŭ, bĭz ŭstŭnde kaş.**

(Âlem yüzüktür, biz üstünde kaş.)

Kişinin kendisinin herkesten daha görkemli daha değerli olduğunu anlatır.

**336. ‘Arli ‘arınnan arlenŭ, utanŭ, ‘arsız diyer mennan korḫe.**

(Arlı arından utanır, arsız der benden korkuyor.)

Kişilik sahibi insan kişiliğinden, utancından dolayı ses çıkarmaz. Ancak arsız olan insan zanneder ki kendisinden korktuğu için böyle davranıyor.

**337. ‘Arsĭzi ceḫneme atmişlē, dimiş o̲tunum yaşt̲ŭ.**

(Arsızı cehenneme atmışlar, demiş odunum yaştır.)

Arsız olan insanların durumlarını ne kadar içselleştirdğini ve artık böylesi durumlar karşısında alışkın tavırlar sergilediğini anlatır.

→Arsızı cehenneme atmışlar, dedi: “Odunum yaş”. (BAAD, 2016:6427)

**338. ‘Eba altĭnnan baba ölçmaḫ.**

(Aba altından baba ölçmek.)

Kendisini göstermeyip arkadan iş çevirmek.

**339. ‘Eḳıl atmaḫ.**

(Akıl atmak.)

Güzel bir durum veya olay karşısında çok sevinmek.

**340. ‘Eḳlıŋ başaŋ devşir.**

(Aklını başına devşir.)

Mantıklı hareket etmek gerektiğini nasihat eder.

→Aklını başına almak (toplamak, devşirmek). (Aksoy, 1998:555)

→Aklını başına almak (toplamak, devşirmek). (Özdemir, 2000:34)

→Aklını başına almak (devşirmek, toplamak). (Saraçbaşı, 2010:73)

→Aklını başına almak/ devşirmek, toplamak. (Sinan, 2015:267)

→ Aklını başına almak (toplamak, devşirmek). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Aklını başına almak/dermek/toplamak. (Yurtbaşı, 1996:30)

**341. ‘Ekli kesmaḫ.**

(Aklı kesmek.)

Kavrayabilecek seviyeye gelmek, düşünebilmek, akıl edebilmek.

→Aklı kesmek. (Aksoy, 1998:553)

→Aklı kesmek. (Özdemir, 2000:32)

→Aklı kesmek. (Saraçbaşı, 2010:69)

→Aklı kesmek/ yatmak. (Sinan, 2015:267)

→Aklı kesmek. (TDK)

→Aklı kesmek/yatmak. (Yurtbaşı, 1996:29)

**342. ‘Eli ‘ehmet sen ne zehmet.**

(Ali, Ahmet sen ne zahmet.)

Üstüne vazife olmayan işlere karışmamak gerektiğini ifade eder.

→Ali Ahmet, sen ne zahmet. (BAAD, 2016:6170)

**343. ‘Eli kıran baş kesen.**

(Ali kıran baş kesen.)

İnsanlara sert davranan, hoş olmayan sözler sarf eden kişiler için kullanılır.

→Ali kıran baş kesen. (Aksoy, 1998:562)

→Alikıran baş kesen. (Özdemir, 2000,37)

→Alikıran baş kesen. (Saraçbaşı, 2010:88)

→Ali kıran baş kesen. (Sinan, 2015:272)

→Ali kıran baş kesen. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ali kıran baş kesen. (Yurtbaşı, 1996:35)

**344. ‘Elo peto zır étdi.**

( Ali, peto çaldı.)

Acıkmak.

**345. Açoḫ göte zingĭlav, él gülmiye kim güle.**

(Açık göte çan, el gülmesin kim gülsün.)

Kendini komik duruma düşürüp bile bile insanları üzerine güldürmek.

**346. Adem ‘ekılli.**

(Adam akıllı.)

Sağlam, doğru dürüst.

→Adam akıllı. (Sinan, 2015:257)

→Adam akıllı. (TDK)

→Adam akıllı. (Yurtbaşı, 1996:7)

**347. Adi çıḫmaḫ.**

(Adı çıkmak.)

Toplum içinde kötü bir şekilde anılmak.

→Adı çıkmak. (Aksoy, 1998:530)

→Adı çıkmak. (Özdemir, 2000:16)

→Adı çıkmak. (Saraçbaşı, 2010:30)

→ Adı çıkmak. (Sinan, 2015:256)

→Adı çıkmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→ Adı çıkmak. (Yurtbaşı, 1996:9)

**348. Adi uli, göti kŭri.**

(Adı ulu, götü kuru.)

Kişinin sadece ismi sayesinde önemli olduğunu, onun dışında hiçbir malının mülkünün varlığının olmadığınıifade eder.

→Adı ulu, götü kuru. (Aksoy, 1998:532)

→Adı ulu, götü kuru. (Sinan, 2015:256)

→Adı ulu, götü kuru. (BAAD, 2016:5884)

→Adı ulu, götü kuru. (Yurtbaşı, 1996:9)

**349. Ağzıŋi mühürlemaḫ.**

(Ağzını mühürlemek.)

Susmak, konuşmamak, oruçlu olmak.

→Ağzının mührü ile. (Aksoy, 1965:1786)

→Ağzını mühürlemek. (Saraçbaşı, 2010:54)

→Ağzını mühürlemek. (Sinan, 2015:262)

**350. Ağzınıŋ süyi aḫmaḫ.**

(Ağzının suyu akmak.)

Kişinin birşeyi canının çok istemesi durumunda kullanılır.

→Ağzının suyu akmak. (Aksoy, 1998:545)

→Ağzının suyu akmak. (Saraçbaşı, 2010:56)

→Ağzının suyu akmak. (Sinan, 2015:263)

→Ağzının suyu akmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ağzının suyu akmak. (Yurtbaşı, 1996:23)

**351. Ağzıŋi bağlemaḫ.**

(Ağzını bağlamak.)

Hiçbir şey yiyip içmemek, oruç tutmak.

→Ağzını bağlamak. (Aksoy, 1998:544)

→Ağzını bağlamak. (Sinan, 2015:262)

→Ağzını bağlamak. (Yurtbaşı, 1996:21)

**352. Ağzıŋi şirin étmaḫ.**

(Ağzını şirin etmek)

Güzel bir durum veya müjde karşısında karşı tarafa şekerli, şerbetli yiyeceklerin ikram edilmesi bölgede bir gelenektir. Ve durum ‘’ağzını şirin etmek’’ deyimi ile ifade edilir.

**353. Ağzi bırni palampuç olmaḫ**

(Ağzı burnu şişmek.)

Ağzı burnu şişmek

**354. Ağzĭni piçaḫ aşmemaḫ.**

(Ağzını bıçak açmamak.)

Üzüntü veya acı bir durum karşısında kişinin suskunluğunu koruması.

→Ağzını bıçak açmamak. (Aksoy, 1998:544)

→Ağzını bıçak açmamak. (Özdemir, 2000:26)

→Ağzını bıçak açmamak. (Saraçbaşı, 2010:53)

→Ağzını/ çenesini bıçak açmamak. (Sinan, 2015:262)

→Ağzını bıçak açmamak. (Yurtbaşı, 1996:21)

**355. Ağzĭni yaslemaḫ.**

(Ağzını taklit etmek.)

Taklit etmek.

**356. Ahi gumanĭ yoḫ**

(Ahı, süphesi yok.)

Durumlardan habersiz, günahsız.

**357. Aj karın usgek nalen, ha salıŋ ha salıŋ.**

(Aç karın yüksek takunya, ha salın ha salın.)

Geçimini sağlayamayan ancak yine de gösteriş meraklısı olan insanlar için kullanılır.

→Aç karın, yüksek nalın (BAAD, 2016:5838)

**358. Aldi ele saldi dile.**

(Aldı ele, saldı dile.)

Birinin kusurunu görüp başkalarına yaymak.

→Aldı ele, saldı dile. (BAAD, 2016:6140)

**359. Âlem çük oldi ozandi, bĭz taşşaḫ oldoḫ çekildoḫ.**

(Âlem çük oldu uzandı, biz taşak olduk çekildik.)

Başka insanların işlerinde ilerlemeleri bu kadar kolayken biz neden geriliyoruz?

→Alem çük oldu uzandı, biz taşak olduk çekildik. (BAAD, 2016:6148)

**360. Alen razi véren razi, sen ne gezésen ortede belek tazi.**

(Alan razı veren razı, sen ne geziyorsun ortada benekli tazı.)

Üçüncü kişilerin gereksiz olduğunu anlatır.

**361. Ali al mori mor.**

(Alı al, moru mor.)

Herkesin hakkını kendisine vermek.

→Alı al moru mor. (Aksoy, 1998:561)

→Alı al, moru mor. (Saraçbaşı, 2010:86)

→Alı al, moru mor. (Sinan, 2015:269)

→Alı al, moru mor. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Alı al, moru mor. (Yurtbaşı, 1996:35)

**362. Allah'ın ataşi.**

(Allah'ın ateşi.)

Yaramaz, yerinde durmayan insanları ifade etmek için kullanılır.

**363. Allah'ın divanından sürülmaḫ.**

(Allah'ın divanından sürülmek.)

Kendi kötü davranışlarından dolayı gözden düşmek.

→Allah'ın divanından sürülmek. (BAAD, 2016:6184)

**364. Allah'ın yarettŭğıŋe ey diyilmes.**

(Allah'ın yarattığına ey diyilmez.)

Nimete kötü gözle bakmamak.

**365. Altın üfağı degü, ṯaş üfağı.**

(Altın ufağı değil, taş ufağıdır.)

Değerli olmamak.

**366. Altıne ṯarŭ sepmaḫ.**

(Altına darı sepmek.)

Sürekli uyuyan, uzanan insanlara altlarının yara olmaması için alaycı bir ifadeyle sarf edilen söz.

**367. Alti vayvayli, ŭsti kelâyli.**

(Altı vayvaylı, üstü kalaylı.)

Gösterişli fakat işe yaramayan.

→Altı vayvaylı, üstü kalaylı. (BAAD, 2016:247)

**368. Ane baba güni.**

(Anne baba günü.)

Çok kalabalık olmak.

→Ana baba günü. (Aksoy, 1998:572)

→Ana baba günü. (Özdemir, 2000:41)

→Ana bana günü. (Saraçbaşı, 2010:109)

→Ana baba günü. (Sinan, 2015:275)

→Ana baba günü. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ana baba günü. (Yurtbaşı, 1996:41)

**369. Anēmĭŋ aşi tendŭrŭn başi.**

(Annemin aşı, tandırın başı.)

Alışılmış olan şeylerin daha değerli olduğunu ifade eder.

→Anamın aşı, tandırın başı. (Sinan, 2015:275)

→Anamın aşı, tandırın başı. (Yurtbaşı, 1996:41)

**370. Anesĭŋdan doğdŭğĭne peşmam etmaḫ.**

(Annesinden doğduğuna pişman etmek.)

Çeşitli kötülükler yaparak karşı tarafı pişman etmek.

→Anasından doğduğuna pişman etmek (birini). (Aksoy, 1998:574)

→Anasından doğduğuna pişman etmek. (Özdemir, 2000:42)

→Anasından doğduğuna pişman etmek. (Saraçbaşı, 2010:112)

→Anasından doğduğuna pişman etmek. (Sinan, 2015:275)

→(Birini) anasından doğduğuna pişman etmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Anasından doğduğuna pişman etmek. (Yurtbaşı, 1996:42)

**371. Arḫesĭne düşmaḫ.**

(Arkasına düşmek.)

Bir durumu veya bir insanı çok önemsemek.

→Arkasına düşmek. (Aksoy, 1998:582)

→Arkasına düşmek.(Saraçbaşı, 2010:125)

→Arkasına/ ardına/ peşine düşmek/ takılmak. (Sinan, 2015:279)

→Arkasına düşmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Arkasına düşmek. (Yurtbaşı, 1996:50)

**372. Ari punune ağaş soḫmaḫ.**

(Arı kovanına ağaç sokmak.)

Kötü sonuç elde edeceğini bile bile irdelemek, karıştırmak.

→Arının yuvasına (inine) çöp dürtmek. (Aksoy, 1998:581)

→Arının yuvasına çöp dürtmek. (çokmak sokmak) (Özdemir, 2000:46)

→Arının yuvasına/ inine, deliğine, kovanına çöp/ kazık dürtmek/ sokmak. (Sinan, 2015:278)

→Arının yuvasına kazık (veya çöp) dürtmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Arının yuvasına/ inine/ deliğine çöp dürtmek/ çomak sokmak. (Yurtbaşı, 1996:46)

**373. Arrak olmaḫ.**

(Abartı olmak.)

Fazlasıyla abartmak.

**374. Aş bişt̲i, Ḫeydo yétïşt̲i.**

(Aş pişti, Heydo yetişti.)

Emek vermeden bir yerlere gelmek, ulaşmak.

→Aş bişti, Heydo yetişti. (BAAD, 2016:6451)

**375. At ‘eliniŋ, göt veliniŋ.**

(At Ali’nin, göt Veli’nin.)

Başkasının emeğini çalmak.

→At Ali’nin, şan Veli’nin. (BAAD, 2015:6478)

**376. At gelmedan mısırı yapmaḫ.**

(At gelmeden mısırı yapmak.)

Ortada bir şey yokken hazırlık yapmak.

→At gelmeden mısırı yapmak. (BAAD, 2016:6499)

**377. Ateş pïzoti olmaḫ.**

(Ateş kıvılcım olmak.)

Sinirlenmek.

**378. Ataşe bi avuş t̲uz atmaḫ.**

(Ateşe bir avuç tuz atmak.)

Ortalığı kızıştırmak, sinirlendirmek.

**379. Att̲an indi, eşşége bindi.**

(Attan indi, eşeğe bindi.)

Değerli olan şeyleri kaybedip, değersiz olana mecbur olmak.

→Attan inip eşeğe binmek. (Aksoy, 1998:593)

→Attan inip eşeğe binmek. (Özdemir, 2000:52)

→Attan inip eşeğe binmek. (Saraçbaşı, 2010:138)

→Attan inip eşeğe binmek. (Sinan, 2015:283)

→Attan inip eşeğe binmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Attan inip eşeğe binmek. (Yurtbaşı, 1996:55)

**380. Avcundé yĭmĭrte bişirmaḫ.**

(Avucunda yumurta pişirmek.)

Ne yaparsa yapsın insanlara yaranamamak.

→Avucunda yumurta pişirmek. (BAAD, 2016:6559)

**381. Avucŭnnan ṯaru tök̦ŭlmemaḫ.**

(Avucundan darı dökülmemek.)

Cimri olmak.

→Avucu ile darı dökülmesi. (BAAD, 2016:6554)

**382. Ay işĭğıŋe pişṯov soḫmaḫ.**

(Ay ışığına silah sokmak.)

Boş yere çaba sarfetmek.

→Ay ışığına kurşun (tabanca, pişṯov) sokmak. (BAAD, 2016:6637)

**383. Ay mennan olsun, yıldızın götüne bermağım bermaḫ.**

(Ay benimle birlikte olsun, yıldızın götüne parmağım parmak.)

İyi güzel olanın kendisiyle olduktan sonra geri kalan herşeyin önemsiz olduğunu anlatır.

→Ay benimle olsun, yıldızın götüne parmağım parmak. (BAAD, 2016:6620)

**384. Ay parçesi.**

(Ay parçası.)

Güzel, kusursuz anlamları verir.

→Ay parçası (gibi). (Saraçbaşı, 2010:140)

→Ay parçası (gibi). (Sinan, 2015:285)

→Ay parçası (gibi). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ay parçası. (Yurtbaşı, 1996:57)

**385. Ayıŋ on dördi.**

(Ayın on dördü.)

Ayın dolunay şeklini mecazî olarak anlatırak güzel, kusursuz anlamları verir.

→Ayın on dördü gibi. (Saraçbaşı, 2010:151)

→Ayın on dördü gibi. (Sinan, 2015:285)

→Ayın on dördü gibi. (Yurtbaşı, 1996:64)

**386. Ayli olmaḫ.**

(Hamile olmak.)

Hamile olmak.

**387. Az vardi cücedan, bu de çıḫ̲ti pacedan.**

(Az vardı cüceden, bu da çıktı pencereden.)

Yeterince olduğunu ve fazladan eklendiğini anlatır.

→Az vardı cüceden, bu da çıktı bacadan. (BDDA, 2016:6667)

**388. Babamĭŋ adi Ḫıdır, elĭmnan gelen budur.**

(Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur.)

Çok emek verdiği halde yapabileceklerinin de sınırlı olduğunu ifade eder.

→Babamın (ustamın) adı Hıdır, elimden gelen budur. (Aksoy, 1998:609)

→Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur. (Saraçbaşı, 2010:160)

→Babamın/ ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur. (Sinan, 2015:291)

→Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Babamın (ustamın) adı Hıdır, elimden gelen budur. (Yurtbaşı, 1996:67)

**389. Babasınıŋ kefiŋini satmaḫ.**

(Babasının kefenini satmak.)

Dolandırıcı üçkâğıtçı olmak.

→Babasının kefenini satmak. (BDDA, 2016:6680)

**390. Bağ evĭni bağvan, şar evini şeğban étmiş.**

(Bağ evini bahçe etmiş, şehir evini şeğban etmiş.)

Çok becerikli olmak, elinin değdiği her şeyi değiştirmek.

**391. Bagci bağ vérmiş, bağvanci bi salḫom üzüm vermemiş.**

(Bağcı bağ vermiş, bahçıvan bir salkım üzüm vermemiş.)

Mal sahibinin kahyadan daha cömert olduğunu.

**392. Baḫme gözüm şaşidŭ, gör beḫtĭm ne yaḫşidŭ.**

(Bakma gözüm şaşıdır, gör bahtım ne yahşıdır.)

Çirkin olabilirim ama şanslıyım dış görünüşün yanıltığını anlatır.

→Bakma gözüm şaşıdır, ikbalim çok (ne) yahşidir. (BDDA, 2016:6718)

**393. Bal var it tïloğünde.**

(Bal var it tulumunda.)

Elindekinin güzel olduğunu fakat güzel kullanamadığını gösterir.

→Bal var it itoğlu itinde. (BAAD, 2016:6749)

**394. Baş çavuşun eşegi konuşé?**

(Baş çavuşun eşeği mi konuşuyor?)

Karşıdakine değer vermemek.

**395. Baş zangor, karïn émbar.**

(Baş büyük, karın ambar.)

Kafası da karnı da büyük olan kişiler için söylenir

**396. Başında yulari esgük.**

(Başında yuları eksik.)

Herkesin boş işine ve dediğine koşmak.

**397. Başıne gelmaḫ.**

(Başına gelmek.)

İnsanın korktuğu şeyleri yaşaması anlamına gelir.

→Başına (bir hal) gelmek. (Aksoy, 1998:620)

→Başına (bir hal) gelmek. (Özdemir, 2000:66)

→Başına gelmek. (Saraçbaşı, 2010:184)

→Başına gelmek. (Sinan, 2015:298)

→(Birinin) başına gelmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Başına gelmek. (Yurtbaşı, 1996:79)

**398. Başınnan atmaḫ.**

(Başından atmak.)

Sevmediği şeyden kurtulmaya çalışmak.

→Başından atmak (savmak). (Aksoy, 1998:622)

→Başından atmak (savmak). (Özdemir, 2000:68)

→Başından atmak. (Saraçbaşı, 2010:187)

→Başından atmak/ defetmek. (Sinan, 2015:299)

→Başından atmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Başından atmak/ savmak. (Yurtbaşı, 1996:81)

**399. Başĭni bağlemaḫ.**

(Başını bağlamak.)

Kişiye sorumluluk yüklemek, evlendirmek.

→Başını bağlamak. (Aksoy, 1998:623)

→Başını bağlamak. (Saraçbaşı, 2010:188)

→Başını bağlamak. (Sinan, 2015:299)

→Başını bağlamak. (Yurtbaşı, 1996:81)

**400. Başĭni yimaḫ.**

(Başını yemek.)

Ortadan kaldırmak, yok etmek.

→Başını yemek (birinin). (Aksoy, 1998:626)

→Başını yemek. (Özdemir, 2000:70)

→Başını yemek. (Saraçbaşı, 2010:190)

→Başını yemek. (Sinan, 2015:300)

→(Birinin) başını yemek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Başını yemek. (Yurtbaşı, 1996:83)

**401. Başĭnĭŋ süyüni ısıtmaḫ.**

(Başının suyunu ısıtmak.)

Tuzak kurmak.

**402. Bécan olmaḫ.**

(Cansız olmak.)

Hayatından vazgeçmek, halsiz düşmek.

**403. Bér atmaḫ.**

(Düşük yapmak.)

Düşük yapmak, kadınların çocuk düşürmesi.

**404. Bıraḫmessenki baba oğule benzĭyé.**

(Bırakmazsın ki baba oğula benzesin.)

İşin yoluna girmesine müsaade etmemek.

→Bırakmazsın ki baba oğula benzesin (BAAD, 2016:6976)

**405. Bırnından kıl aldırmamaḫ.**

(Burnundan kıl aldırmamak.)

Asla kendinden ödün vermemek.

→Burnundan kıl aldırmamak. (Aksoy, 1998:665)

→Burnundan kıl aldırmamak. (Özdemir, 2000:89)

→Burnundan kıl aldırmamak. (Saraçbaşı, 2010:260)

→Burnundan kıl aldırmamak. (Sinan, 2015:318)

→Burnundan kıl aldırmamak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Burnundan kıl aldırmamak. (Yurtbaşı, 1996:115)

**406. Bırni böyük olmaḫ.**

(Burnu büyük olmak.)

Havalı ve kendisinden emin olan kişi.

→Burnu büyümek, kabarmak. (Aksoy, 1998:665)

→Burnu büyümek/ Burnu havada olmak. (Özdemir, 2000:89)

→Burnu büyümek/ Burnu büyük. (Saraçbaşı, 2010:259)

→Burnu büyük. (Sinan, 2015:317)

→Burnu büyük. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Burnu büyük. (Yutbaşı, 1996:114)

**407. Bırni kaḫmaḫ.**

(Burnu kalkmak.)

Kibirli olmak.

**408. Bızabın böyügü aḫorde kalmiş.**

(Buzağının büyüğü ahırda kalmış.)

En önemli şeyi sona bırakmak.

→Bızabın büyüğü ahırda kalmış. (BAAD, 2016:6984)

**409. Bi adım gē maŋ un adım gelem saŋ.**

(Bir adım gel bana, on adım geleyim sana.)

Yapılan iyiliğe on misli iyilik etmek.

**410. Bi aferine kırḫ tas sü içé.**

(Bir aferine kırk tas su içer.)

Yaptığı iş için sürekli tebrik beklemek, yalakalık yapmak.

→Bir aferine kırk tas su içmek. (BAAD, 2016:7011)

**411. Bi balte buldum itŭrdım, özüme derṯ artordım.**

(Bir balta buldum yitirdim, kendime dert arttırdım.)

İşten karı olmadığını fakat can sıktığını anlatır.

→Bir balta buldum yitirdim, kendime dert artırdım. (BAAD, 2016:7019)

**412. Bi sesi yerde, bi sesi göyde.**

(Bir sesi yerde, bir sesi gökte.)

Çok feryat ettiğini, acısı olduğunu anlatır.

**413. Bi ṯali tŭter ṯoksan ṯokkuz ṯali sırkeler.**

(Bir dalı tutar, doksan dokuz dalı silkeler.)

Ortalığı karıştırmak.

**414. Bi ṯŭṯağı yéri süpüre, bi ṯŭṯağı göyi.**

(Bir dudağı yeri süpürüyor, bir dudağı göğü.)

Suratını asmak.

→Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte. (Aksoy, 1998:646)

→Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte. (Sinan, 2015:308)

→Bir dudağı yerde, bir dudağı gökte. (Yurtbaşı, 1996:98)

**415. Bĭresi hizandŭ, ne kanun var ne nizam.**

(Burası Hizandır, ne kanun var ne nizam.)

Kuralsız yaşamak.

**416. Bişĭrdoği aş oledi, başĭmi kıren ṯaş oledi.**

(Pişirdiği aş olsaydı, başımı kıran taş olsaydı.)

"Keşke yaptığı iş önemli olsaydı." Anlamında kullanılır.

→Pişirdiği aş olaydı, başımı yaran taş olaydı. (Aksoy, 1998:1013)

→Pişirdiği aş olaydı, başımı yaran taş olaydı. (Sinan, 2015:480)

→Pişirdiği aş öyleydi, başımı kıran taş öyleydi. (BAAD, 2016:10529)

→Pişirdiği aş olaydı, başımı yaran taş olaydı. (Yurtbaşı, 1996:414)

**417. Biti kanlenmaḫ.**

(Biti kanlanmak.)

Kişinin büyüyüp gelişmesini ifade eder.

→Biti kanlanmak. (Aksoy, 1998:651)

→Biti kanlanmak. (Özdemir, 2000:82)

→Biti kanlanmak. (Saraçbaşı, 2010:234)

→Biti kanlanmak. (Sinan, 2015:311)

→Biti kanlanmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Biti kanlanmak. (Yurtbaşı, 1996:103)

**418. Bittĭsĭŋ kari göyde kalmes.**

(Bitlis'in karı gökte kalmaz.)

Bitlisten kar eksik olmaz.

**419. Bĭzdan yüngüller.**

(Bizden hafifler.)

Cinlere verilen ad.

**420. Bĭze gelen bĭze benzer, bizimki de eşşegĭŋkĭne.**

(Bize gelen bize benzer, bizimki de eşeğinkine.)

Şanssız olmak.

**421. Bĭzĭm gelin bĭzdan kaçer, başĭni örter götŭni açer.**

(Bizim gelin bizden kaçar, başını örter götünü açar.)

Nerede nasıl davranacağını bilmeyen, davranışları tutarsız.

→Bizim gelin bizden kaçar, tutar ele başın (kıçın) açar. (Aksoy, 1998:652)

→Bizim gelin bizden kaçar, tutar ele başın/kıçın açar. (Sinan, 2015:311)

→Bizim gelin bizden kaçar, ele başın/kıçın açar. (Yurtbaşı, 1996:104)

**422. Bosţan korḫŭloği.**

(Bostan korkuluğu.)

Hiçbir etkinliği,etkisi olmayan; değersiz insan.

→Bostan korkuluğu. (Aksoy, 1998:657)

→Bostan korkuluğu. (Özdemir, 2000:84)

→Bostan korkuluğu. (Saraçbaşı, 2010:244)

→Bostan korkuluğu. (Sinan, 2015:313)

→Bostan korkuluğu. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Bostan korkuluğu. (Yurtbaşı, 1996:107)

**423. Boyun kökünü görmaḫ.**

(Boyun kökünü görmek.)

Yapılan eylemler sonucunda bir şey elde edememek.

**424. Boyun olmaḫ.**

(Boyun olmak.)

Kefil olmak.

→Boyun olmak. (Sinan, 2015:315)

**425. Böhük adem olmaḫ.**

(Büyük adam olmak.)

Okuyup iyi yerlere gelmek.

**426. Bu ağız ondeken daha çoḫ sekkïz çiner.**

(Bu ağız ondayken daha çok sakız çiğner.)

Davranışlarından dolayı hep aynı sonuçla karşılaşmak.

→Bu ağız onda iken daha çok sakız çiğner. (BDDA, 2016:7232)

**427. Bulağe gide bulaḫ kurur.**

(Çeşmeye gitse çeşme kurur.)

Şanssız, bahtsız.

→Çeşmeye gitse kurutur. (Sinan, 2015:331)

→Çeşmeye gitse çeşme kuruyacak. (Yurtbaşı, 1996:142)

**428. Bulanoḫ süde baloḫ tutmaḫ.**

(Bulanık suda balık tutmak.)

Boş yere çaba sarfetmek.

→Bulanık suda balık avlamak. (Aksoy, 1998:663)

→Bulanık suda balık avlamak .(Özdemir, 2000:88)

→Bulanık suda balık avlamak. (Saraçbaşı, 2010:257)

→Bulanık suda balık avlamak. (Sinan, 2015:317)

→Bulanık suda balık avlamak. (Yurtbaşı, 1996:113)

**429. Bulutler gitṯi muşe, kaḫıŋ gidaḫ işe.**

(Bulutlar gitti Muş'a, kalkın gidelim işe.)

Hava durumuna göre kendini yönlendirmek.

→Bulutlar gitti Muş'a, kalkın gidelim işe. (BDDA, 2016:7261)

**430. Bulutler gitt̲ï vane, kaḫın gidaḫ divane.**

(Bulutlar gitti Van'a, kalkın gidelim divana.)

Hava durumuna göre kendini yönlendirmek.

→Bulutlar gitti Van'a, kalkın gidelim divana. (BDDA, 2016:7261)

**431. Canım azat, kefinim helal.**

(Canım azat, kefinim helal.)

Kötü bir işten kurtulup sevinmek.

**432. Cani ruḫi kalmaḫ.**

(Canı ruhu kalmak.)

Sevdiklerini merak etmek.

**433. Cazülüḫ étmaḫ.**

(Duygusallık etmek.)

Duygusal olmak

**434. Cehnemi gor.**

(Cehennem-i mezar.)

Boşvermek.

**435. Cét ḫoroz olmaḫ.**

(Kavgacı horoz olmak.)

Çabuk sinirlenip bağırıp çağırmak, horozlanmak.

**436. Cırli tikan gibi yapişmaḫ.**

(Yapışkanlı ot gibi yapışmak.)

Gereğinden fazla yanaşmak, yapışmak.

**437. Cırtt̲aŋ kaçĭrmaḫ.**

(Tavuk pisliğinden kaçırmak.)

Kovalamak, hızlıca hareket etmek.

**438. Ciger cigere sŭrt̲maḫ.**

(Ciğer ciğere sürtmek.)

Hasret gidermek.

**439. Cigeri ağzıŋa gelmaḫ.**

(Ciğeri ağzına gelmek.)

Çok korkmak, bir çeşit beddua.

→Ciğeri ağzına gele. (BDDA,2016:7391)

**440. Cigeri savŭmaḫ.**

(Ciğeri soğumak.)

İnsanlara karşı eskisi gibi sevgi gösterememek.

**441. Cigeri yanmaḫ.**

(Ciğeri yanmak.)

Bir kayıp karşısında çok üzülmek.

→Ciğeri yanmak (dağlanmak, kebap olmak). (Aksoy, 1998:682)

→Ciğeri yanmak. (Özdemir, 2000:99)

→Ciğeri yanmak. (Saraçbaşı, 2010:290)

→Ciğeri kebap olmak/ yanmak. (Sinan, 2015:325)

→Ciğeri yanmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ciğeri yanmak/ kebap olmak/ tutuşmak. (Yurtbaşı, 1996:133)

**442. Cigerĭne tepmaḫ.**

(Ciğerine tepmek.)

Aşırı sevmek.

**443. Cĭllek olmaḫ.**

(Açgözlü olmak.)

Gördüğü herşeyi istemek.

**444. Cimcik atmaḫ.**

(Çimdik atmak.)

Etini sıkmak.

→Çimdik atmak (basmak). (Aksoy, 1998:696)

→Çimdik atmak. (Özdemir, 2000:106)

→Çimdik atmak. (basmak) (Saraçbaşı, 2010:316)

→Çimdik atmak/ basmak. (Sinan, 2015:333)

→Çimdik atmak (veya basmak). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Çimdik atmak/ basmak. (Yurtbaşı, 1996:145)

**445. Cip sü olmaḫ.**

(Çok fazla ıslanmak.)

Islanmak, terlemek.

**446. Cĭrĭgini çıḫarmaḫ.**

(Abartmak.)

Aşırıya gitmek.

**447. Coraṯan atmaḫ.**

(Yağmur sularının çok fazla akması.)

Oluktan fazla suyun aktığını ifade eder.

**448. Cum'e sutuni verŭ, pişigini de ardınnan saler.**

(Cuma sütünü verir, pişiğini de arkasından salar.)

Kendi verdiği hayrı gene verdiği kişiyle paylaşmak, hem vermek hem de ortak olmak

→Cuma sütünü verir, pişiğini de ardı ile salar. (BDDA, 2016:7409)

**449. Çapṯi kebap koḫsŭne, baḫṯi éşeg dağlene.**

(Koştu kebap kokusuna, baktı eşek dağlanıyor.)

Umduğunu bulamamak.

→Çarptı kebap kokusuna, baktı eşek dağlanır./ Gitti kebap kokusuna, baktık eşek dağlanıyor. (BDDA, 2016:7460-8761)

**450. Çaroḫ ağız.**

(Çarık ağız.)

Ağzı büyük olan.

**451. Çatle patle kal özan, çüt permağım çüt gözan.**

(Çatla patla kal kendine, çift parmağım çift gözüne.)

Karşıdaki kişiyi kıskandırmak amaçlı söylenen söz grubu.

**452. Çay görmedan çemĭrlendi.**

(Çay görmeden çemirlendi.)

Daha başlamadığı olay için kendini hazırlamak.

→Çayı (suyu) görmeden paçaları sıvamak (çemrenmek). (Aksoy, 1998:689)

→Çayı görmeden paçaları sıvamak. (Özdemir, 2000:103)

→Çayı görmeden paçaları sıvamak. (Saraçbaşı, 2010:303)

→Çayı/ dereyi, suyu görmeden paçaları sıvamak. (Sinan, 2015:329)

→Çay görmeden çemirlenmek. (BDDA, 2016:7473)

→Çayı görmeden paçaları sıvamak. (Yurtbaşı, 1996:139)

**453. Çay nedŭ say nedŭ?**

(Çay nedir, say nedir?)

Çay içilirken kaç bardak içildiğini saymanın önemi yoktur.

→Çay nedir, say nedir? (BAAD, 2016:7475)

**454. Çaye vurdi boğulmedi, arḫe vurdi boğuldi.**

(Çaya vurdu boğulmadı, arka vurdu boğuldu.)

Büyük işlerden ziyade küçük işlerden zarar görmek.

→Çaydan geçip derede boğulmak. (Özdemir, 2000:103)

→Çaydan geçip derede boğulmak. (Saraçbaşı, 2010:303)

→Çaydan geçip, derede boğulmak. (Sinan, 2015:329)

→Çaydan geçip arkta boğulmak. (BDDA, 2016:7472)

→Çaydan geçip derede boğulmak. (Yurtbaşı, 1996:139)

**455. Çayiŋ ţaşi.**

(Çayın taşı.)

Soğuk, buz gibi.

**456. Çekıp ozatmaḫ.**

(Çekip uzatmak.)

Olayların fazlasıyla üzerinde durmak.

**457. Çerḫĭ dönmemaḫ.**

(Çarkı dönmemek.)

Şansın dönmemesi, hep şanssız olmak.

→Çarkı dönmek. (Sinan, 2015:328)

**458. Çerŭk olmaḫ.**

(Abartmak.)

Durumu fazlasıyla abartmak.

**459. Çeyme abam yırtılŭ.**

(Çekme abam yırtılır.)

İşin üzerinde fazla durulduğunda zarar görülebileceğini nasihat eder.

→Çekme abam yırtılır. (BDDA, 2016:7491)

**460. Çibanıŋ başi.**

(Çıbanın başı.)

Ortalık karıştıran kişi, çete lideri.

→Çıban başı. (Aksoy, 1998:692)

→Çıban başı. (Özdemir, 2000:104)

→Çıban başı. (Saraçbaşı, 2010:309)

→Çıban başı. (Sinan, 2015:331)

→Çıban başı. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Çıban başı. (Yurtbaşı, 1996:143)

**461. Çorti aşi aşımız ţam sıpırmaḫ işimiz.**

(Lahana turşusu aşımız, dam süpürmek işimiz.)

Monoton bir hayat yaşandığını anlatır.

→Çorti aşı aşımız, dam süpürmek işimiz. (BDDA, 2016:7569)

**462. Damağı ţüşmaḫ.**

(Damağı düşmek.)

Korkmak.

→Damağı düşmek. (BDDA, 2016:7660)

**463. Degĭrmani itŭrmiş takaşakĭni arıyé.**

(Değirmeni yitirmiş, takaşakını arıyor.)

Kaybettiği değerli şeylerden ziyade değersiz olanlara üzülmek.

→Değirmen sele gitmiş cakcakısını/ şakşakısını arıyor. (Aksoy, 1998:709)

→Değirmen sele gitmiş cakcakısını/ şakşakısını arıyor. (Sinan, 2015:340)

→Değirmeni yitirmiş, şakağını arıyor. (BDDA, 2016:7750)

→Değirmen sele gitmiş cakcakısını/ şakşakısını arıyor. (Yurtbaşı, 1996:157)

**464. Délan olmaḫ.**

(Uzun boylu olmak.)

Uzun boylu olmak.

**465. Deleşük olmaḫ.**

(Dağınık olmak.)

Dağınık, paspal olmak.

**466. Devrani dönmaḫ.**

(Devranı dönmek.)

Hasta olmak.

→Devran dönmek. (Sinan,2015:344)

→Devran dönmek. (Yurtbaşı, 1996:167)

**467. Deyme gelinĭŋ çerḫĭne, dönsŭŋ evĭne berḫĭne.**

(Değme gelinin çarkına, dönsün evine barkına.)

Başkasının işine karışmamak gerektiğini nasihat eder.

**468. Dıtre olmaḫ.**

(Gelişmek.)

Birdenbire atılmak, gelişmek.

**469. Dili varse dĭlçegi de var.**

(Dili var ise küçük dili de var.)

-Hem konuşup hem yapan.

- Çok konuşan ama aynı zamanda hamarat olan.

**470. Dişi karnĭŋe getmaḫ.**

(Dişi karnına gitmek.)

Sinirlenmek.

**471. Dişini karnĭŋe ṯökmaḫ.**

(Dişini karnına dökmek.)

Dövmek.

**472. Diyesen adĭl begiŋ arvadidŭ.**

(Zannedersin Adil Bey'in avradıdır.)

Kendini yüksek makamda görmek.

**473. Diyesen dağı bağıŋ üsṯine koymiş.**

(Zannedersin dağı bağın üstüne koymuş.)

Çok büyük işler yaptığını zannetmek.

**474. Diyesen gelmişle delüklüṯaşe.**

(Zannedersin gelmişler Deliklitaş'a.)

Acelesi varmış gibi davranmak.

**475. Diyesen mıtrıp goni.**

(Zannedersin mıtrıp goni.)

Fazlasıyla dağınık olmak.

**476. Doleme olmaḫ.**

(İltihaplı olmak.)

İltihaplanmak.

→Dolama olmak (TDK)

**477. Domuzdan tüy çekmaḫ.**

(Domuzdan tüy çekmek.)

Cimri birinden para ya da mal koparmak.

→Domuzdan kıl çekmek. (koparmak) (Aksoy, 1998:730)

→Domuzdan kıl koparmak. (Özdemir, 2000:125)

→Domuzdan (bir) kıl çekmek (koparmak). (Saraçbaşı, 2010:379)

→Domuzdan (bir) kıl çekmek/ koparmak. (Sinan, 2015:350)

→Domuzdan (bir) kıl çekmek (veya koparmak). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Domuzdan bir/ kıl çekmek/ koparmak. (Yurtbaşı, 1996:182)

**478. Dullere yamelŭḫ geldi.**

(Dullara yamalık geldi.)

Kar yağışı için kullanılır.

**479. Dünya yane bi bırme oti yoḫtŭ içinde.**

(Dünya yansa bir burma otu yoktur içinde.)

Umursamaz olmak.

**480. Dünyaye gözinḭ aşmaḫ.**

(Dünyaya gözünü açmak.)

Doğmak.

→Dünyaya gözünü açmak. (Sinan, 2015:354)

→Gözünü dünyaya açmak. (Yurtbaşı, 1996:252)

**481. Dünyaye kazoḫ çaḫmaḫ**

(Dünyaya kazık çakmak.)

Hiç ölmeyecekmiş gibi davranmak, yaşamak.

→Dünyaya kazık çakmak (kakmak). (Aksoy, 1998:740)

→Dünyaya kazık kakmak. (Saraçbaşı, 2010:399)

→Dünyaya kazık çakmak/ kakmak. (Sinan, 2015:354)

→Dünyaya kazık çakmak (veya kakmak). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Dünyaya kazık kakmak/ çakmak. (Yurtbaşı, 1996:189)

**482. Düze çıḫmaḫ.**

(Düze çıkmak.)

Zorlu durumlardan kurtulmak, rahatlamak.

→Düze çıkmak/ Düzlüğe çıkmak. (Saraçbaşı, 2010:402-403)

→Düze çıkmak/ Düzlüğe çıkmak. (Sinan, 2015:355)

→Düze/ düzlüğe çıkmak. (Yurtbaşı, 1996:191)

**483. Ebṯesḫane ibroği.**

(Abdesthane ibriği.)

Boş işler yapan kişi.

**484. Ecĭp erbet olmaḫ.**

(Acayip arbet olmak.)

Çirkinleşmek.

**485. Édın verın élĭme, aḫşem göst̲erem erıme.**

(Edin verin elime, akşam göstereyim kocama.)

Başkalarının emeği üzerinden övünmek.

→Edin verin elime göstereyim erime. (BDDA, 2016:8127)

**486. Él delüye bĭz ‘ekılliye hesret.**

(El deliye, biz akıllıya hasret.)

Etraftaki herkesin dengesiz olması ve değişik hareketlerde bulunması.

→El deliye, biz akıllıya hasretiz. (BDDA, 2016:8210)

**487. El eyaḫ içine almaḫ.**

(El ayak içine almak.)

Dövmek.

**488. Él kesesından cömert̲lŭḫ étmaḫ.**

(El kesesinden cömertlik etmek.)

Başkalarının parası ya da malı üzerinden prim yapmak, emeğini çalmak.

**489. Èl oğli baldır, dost̲i baş düşmani.**

(Eloğlu baldır, dostu baş düşmanı.)

Kişinin yakınlarından ziyade yabancı insanlara daha çok değer vermesi.

**490. Eldan eyaḫt̲an düşmaḫ.**

(Elden ayaktan düşmek.)

Yaşlanmak.

→Elden ayaktan düşmek. (Aksoy, 1998:750)

→Elden ayaktan düşmek. (Özdemir, 2000:135)

→Elden ayaktan düşmek. (kesilmek) (Saraçbaşı, 2010:419)

→Elden ayaktan düşmek/ kalmak, kesilmek. (Sinan, 2015:359)

→Elden ayaktan düşmek ( veya kesilmek). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Elden ayaktan düşmek/ kesilmek/ kalmak. (Yurtbaşı, 1996:200)

**491. Eldan olmaḫ.**

(Elden olmak.)

Yaşlanmak, elini kolunu rahat oynatamamak.

**492. Eli erḫesĭne gétmémaḫ**

(Eli arkasına gitmemek.)

Yapması gereken işleri işleri yapmamak.

**493. Elegi eledĭm, dıvare asṯĭm.**

(Eleği eledim, duvara astım.)

İşini bitirip rahatlamak.

**494. Elek ısṯi olmaḫ.**

(Elek üstü olmak.)

Kıymetsiz olmak.

**495. Élĭŋ ağzıne sekkĭz olmaḫ.**

(Elin ağzına sakız olmak.)

Başkaları tarafından kişinin hakkında sürekli konuşmak.

→Ağzına sakız olmak. (TDK)

→Ağzına sakız olmak. (Yurtbaşı, 1996:19)

**496. Elma kimi malım olsun, satılmedise cir éderem.**

(Elma gibi malım olsun, satılmazsa kuruturum.)

İnsan her şart altında kullanabileceği malı olmasını ister.

→Elma gibi malım olsun, satılmazsa çir ederim. (BAAD, 2016:8383)

**497. Er didim geldim, hu didim geldim, bıledĭm beledi, poḫ yidĭm geldim.**

(Koca dedim geldim, hu dedim gedim, bilseydim böyleydi bok yedim geldim.)

Geldiği yerde umduğunu bulamamak.

**498. Erenner öz canıne du'a étmiş.**

(Erenler kendi canına dua etmiş.)

Benciilik etmek, sadece kendini düşünmek.

**499. Erep zamkĭdan yapiştĭrmaḫ.**

(Arap zamkıyla yapıştırmak.)

Kuvvetli bir bağ oluşturmak.

**500. Eşekte de boy var.**

(Eşekte de boy var.)

Boyun her işe yaramadığını, öenmli olanın marifet oolduğunu anlatır.

**501. Etıni yéŋ.**

(Etini yiyen.)

Sinirli olan.

**502. Etını yimaḫ.**

(Etini yemek.)

Sinirlenmek.

**503. Eti şor olmaḫ.**

(Eti tuzlu olmak.)

Dayağa alışmak.

→Eti şor olmak. (BDDA, 2016:8554)

**504. Eve sü çerḫelémaḫ.**

(Eve su çalkalamak.)

Sermayesine zarar vermek, tüketmek.

**505. Evlerine ataş ṯüşmaḫ.**

(Evlerine ateş düşmek.)

Ev halkının acı bir durum yaşaması.

**506. Evloḫ hemamloḫ.**

(Evlik hamamlık.)

Davranışların duruma göre değişmesi.

**507. Eyağıne keresü inmaḫ.**

(Ayağına karasu inmek.)

Çok yorulmak.

→Ayağına (ayaklarına) kara su inmek. (Aksoy, 1998:597)

→Ayaklarına kara su inmek. (Özdemir, 2000:55)

→Ayağına kara su inmek. (Sinan, 2015:286)

→Ayaklarına (veya ayağına) kara su (veya kara sular) inmek.

**508. Eyağınıŋ altında yĭmĭrte kırılmaḫ.**

(Ayağının altında yumurta kırılmak.)

Yavaş hareket etmek.

→Ayağının altında yumurta mı var? (Aksoy, 1998:598)

→Ayağının altında yumurta mı var? (Sinan, 2015:287)

→Ayağının altında yumurta mı var? (BDDA, 2015:6595)

→Ayağının altında yumurta mı var? (Yurtbaşı, 1996:60)

**509. Eyağım karnan.**

(Ayağım karnına.)

Umursamamak.

**510. Eyağınĭŋ şekkali başĭne sĭşré.**

(Ayağının ayakkabısı başına sıçrıyor.)

Çok gezen kişi için kullanılır.

**511. Eyaḫler baş olmiş başler eyaḫ.**

(Ayaklar baş olmuş, başlar ayak.)

Değersiz insanların değerlilerin yerine geçmesi.

→Ayaklar baş, başlar ayak olmak. (Aksoy, 1998:601)

→Ayaklar baş, başlar ayak olmak. (Saraçbaşı, 2010:148)

→Ayaklar baş, başlar ayak olmak. (Sinan, 2015:288)

→Ayaklar baş, başlar ayak olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ayaklar baş, başlar ayak olmak. (Yurtbaşı, 1996:62)

**512. Eyaḫlerĭnde derman kalmemaḫ.**

(Ayaklarında derman kalmamak.)

Yorulmak, halsizleşmek.

**513. Eyhmegi dizĭnde olmaḫ.**

(Ekmeği dizinde olmak.)

Nankör insanlar için kullanılır.

→Ekmeği dizinde. (Aksoy,1998:745)

→Ekmeği dizinde, imanı yüzünde. (Sinan, 2015:357)

→Ekmeği dizinde. (Yurtbaşı, 1996:193)

**514. Eyhmegi şor olmaḫ.**

(Ekmeği tuzlu olmak.)

Nankörlük etmek.

→Ekmeği şor olmak (BDDA, 2016:8163)

**515. Eyhmek bulmes yimağe, atli gider sışmağe.**

(Ekmek bulmaz yemeye, atlı gider sıçmaya.)

Geliri olmadığı halde harcamaları çok olan.

→Ayranı yok içmeye, atla (tahtırevanla) gider sıçmaya. (Aksoy, 1998:605)

→Ayranı yok içmeye, atla (tahtırevanla) gider sıçmaya. (Saraçbaşı, 2010:154)

→Ayranı yok içmeye, atla/ tahtırevanla gider biçmeğe, sıçmaya. (Sinan, 2015:289)

→Ayranı yok içmeye, atla (veya tahtırevanla) gider sıçmaya. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ayranı yok içmeye, atla/ tahtırevanla gider biçmeğe, sıçmaya. (Yurtbaşı, 1996:65)

**516. Eynat étti itlere götüni verdi kurtlere.**

(İnat etti itlere, götünü verdi kurtlara.)

İnat uğruna kötü işlere katlanmak.

→Açığ etti itlere, götünü verdi kurtlara. (BDDA, 2016:5828)

**517. Eyşo sevdi fa̱toyi.**

(Ayşe sevdi Fatma'yı.)

Sebepsiz yere sevgi gösterisinde bulunmak.

**518. Ezmeye düşti̱, büzmeye düşti̱, çatlaḫ tapan çizmeye düşti̱.**

(Ezmeye düştü, büzmeye düştü, çatlak taban çizmeye düştü.)

Kişileri küçümsemek amaçlı kullanılır.

→Ezmeye düştü, büzmeye düştü, çatlak taban çizmeye düştü. (BDDA, 2016:8616)

**519. Feyfüri fincan gibi dönmaḫ.**

(Feyfüri fincan gibi dönmek.)

Hızlı hareket eden, marifetli.

**520. Fındûḫ kĭrmaḫ.**

(Fındık kırmak.)

Gizli gizli iş yapmak.

→Fındık kırmak. (Sinan, 2015:372)

→Fındık kırmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Fındık kırmak. (Yurtbaşı, 1996:222)

**521. Fırk atmaḫ.**

(Ağrı atmak.)

Vücudun herhangi bir yerinin birden bire ağrıması.

**522. Fırléme olmaḫ.**

(Yaramaz olmak.)

Çok yaramaz olmak.

→Fırlama olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**523. Fıtresĭŋĭ ḫoş étmaḫ.**

(Fitresini hoş etmek.)

Dövmek, şiddet uygulamak.

**524. Ficreten gitmaḫ.**

(Aniden gitmek.)

Bir anda ölmek.

**525. Fink atmaḫ.**

(Fink atmak.)

Başı boş dolaşmak.

→Fink atmak. (Aksoy, 1998:784)

→Fink atmak. (Özdemir, 2000:151)

→Fink atmak. (Saraçbaşı, 2010:474)

→Fink atmak. (Sinan, 2015:373)

→Fink atmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Fink atmak. (Yurtbaşı, 1996:223)

**526. Fŭkare sümüği kimi yapişmaḫ.**

(Fukara sümüğü gibi yapışmak.)

İsteklerine ulaşmak için yalakalık yapmak.

**527. Gap kırmaḫ.**

(İp kırmak.)

Gizli gizli iş çevirmek.

**528. Gape götürmaḫ.**

(İpe götürmek.)

Zarara doğru sürüklemek.

**529. Gapĭni koparmiş ḫaltesız it.**

( İpini koparmış tasmasız it.)

Kimselere sormadan kendi bildiği ile hareket etmek.

**530. Gaplŭḫ olmaḫ**

(İplik olmak)

Delirmek.

**531. Gej geldi, téz alişţi.**

(Geç geldi, tez alıştı.)

Yeni girilen ortamda işi çabuk kavrama.

→Geç geldi, tez alıştı. (BDDA, 2016:8674)

**532. Gej olmaḫ.**

(Sersem olmak.)

Başı dönmek, aptallaşmak.

**533. Gelen vırmiş, giden vırmiş.**

(Gelen vurmuş, giden vurmuş.)

Her yerden zarar görmek.

**534. Gelin kaḫti evi yıḫṯi.**

(Gelin kalktı evi yıktı.)

İşten anlamadan işe girişme, sakarlık yapmak.

→Gelin kalktı,kentin yıktı. (BAAD, 2016:8708)

**535. Geşme nâmerd körpisïnnan ko aparsın sü seni; yatma tïlki kölgesïnde ko yisin aslan seni.**

(Geçme namerd köprüsünden koy aparsın su seni, yatma tilki gölgesinde koy yesin aslan seni.)

→Geçme namerd köprüsünden ko aparsın su seni. (Saraçbaşı, 2010:486)

→Geçme namerd köprüsünden ko aparsın su seni. (Sinan, 2015:375)

→Geçme namerd köprüsünden ko aparsın su seni. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**536. Goddoşleri çıḫmaḫ.**

(Boynuzları çıkmak.)

Söz sahibi olmaya başlamak.

**537. Gor ağzına gelmaḫ.**

(Mezar ağzına gelmek.)

Yaşlanmak.

**538. Gorbegor olmaḫ.**

(Gorbegor olmak.)

Ameli güzel olmayan birinin kabir hayatnın zor olması gerektiğini anlatır.

**539. Gorune çıraḫ tikmaḫ.**

(Mezarına çırak dikmek.)

Kişi öldükten sonra bile arkasında bıraktıklarının onu devam ettirmesi.

**540. Görecaḫ gözi olmemaḫ.**

(Görecek gözü olmamak.)

Nefret etmek.

→Görecek gözü olmamak (birini). (Saraçbaşı, 2010:509)

**541. Gönül vérmaḫ.**

(Gönül vermek.)

İşini severek yapmak.

→Gönül vermek. ( Aksoy, 1998:803)

→Gönül vermek. (Özdemir, 2000:160)

→Gönül vermek. (Saraçbaşı, 2010:509)

→Gönül vermek/ bağlamak. (Sinan, 2015:381)

→Gönül vermek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Gönül vermek/ bağlamak. (Yurtbaşı, 1996:238)

**542. Göt, mennan bile gelme, keser aterem.**

(Göt, benimle birlikte gelme, keser atarım.)

Tenezzül etmemek.

**543. Göti susṯalmaḫ.**

(Götü gevşemek.)

Yaşlanmak.

**544. Göti yére yapişoḫ.**

(Götü yere yapışık.)

Kısa boylu.

→Götü yere yakın. (Sinan, 2015:382)

**545. Göz göz olmaḫ.**

(Göz göz olmak.)

Delik delik olmak.

→Göz göz olmak. (Saraçbaşı, 2010:515)

→Göz göz olmak. (Sinan, 2015:383)

→Göz göz olmak. (Yurtbaşı, 1996:242)

**546. Göz vırmaḫ.**

(Göz vurmak.)

Nazar etmek.

**547. Gözdan sırme çalmaḫ.**

(Gözden sürme çalmak.)

Kaşla göz arasında yapılan iş, hırsızlık.

→Gözden sürmeyi çekmek (çalmak); (Sürmeyi gözden çekmek) (Aksoy, 1998:808)

→Gözden sürmeyi çekmek. (Özdemir, 2000:162)

→Gözden sürmeyi çekmek (çalmak). (Saraçbaşı, 2010:519)

→Gözden sürmeyi/ sürmeyi gözden çekmek/ çalmak. (Sinan, 2015:384)

→Gözden (veya gözünden) sürmeyi çalmak (veya çekmek.) (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Gözden sürmeyi çalmak/ çekmek. (Yurtbaşı, 1996:245)

**548. Göze gelmemaḫ.**

(Göze gelmemek.)

Yaranamamak.

**549. Gözi düşmaḫ.**

(Gözü düşmek.)

Âşık olmak.

→Gözü düşmek. (BDDA, 2016:8898)

**550. Gözi erḫede kalmaḫ.**

(Gözü arkada kalmak.)

→Gözü arkada kalmak. (Aksoy, 1998:815)

→Gözü arkada kalmak. (Özdemir, 2000:166)

→Gözü arkada kalmak. (Saraçbaşı, 2010:526)

→Gözü arkada kalmak. (Sinan, 2015:385)

→Gözü arkada kalmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Gözü arkada kalmak. (Yurtbaşı, 1996:248)

**551. Gözi gitmaḫ.**

(Gözü gitmek.)

Uykusu gelmek.

→Gözü gitmek (Bir şeye) (Aksoy, 1998:816)

→Gözü gitmek. (Saraçbaşı, 2010:528)

→Gözü gitmek/ kaymak. (Sinan, 2015:385)

→Gözü gitmek. (TDK)

**552. Gözĭne dizıne dırmaḫ.**

(Gözüne dizine durmak.)

Nankörlük etmek.

→Gözüne dizine dursun. (Aksoy, 1998:819)

→Gözüne dizine dursun. (Saraçbaşı, 2010:533)

→Gözüne dizine durmak. (Sinan, 2015:386)

→Gözüne dizine dursun. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Gözüne dizine durmak. (Yurtbaşı, 1996:251)

**553. Gözĭne kerartmaḫ.**

(Gözüne karartmak.)

Önceden çok sevdiği bir şeyi artık sevmemeye başlamak, soğumak.

**554. Gözlerĭŋi pıjıldetmaḫ**

(Gözlerini açmak.)

Gözlerini irice açmak, şaşkınlıkla bakmak.

**555. Gözŭndan ataş atmaḫ.**

(Gözünden ateş atmak.)

Sinirlenmek.

**556. Gözŭndan buğ çıḫmaḫ.**

(Gözünden buğu çıkmak.)

Gözden yaş gelmesi, ağlamak.

**557. Gözüne keresü inmaḫ.**

(Gözüne karasu inmek.)

Kör olmak.

→Gözüne karasu inmek. (Aksoy, 1998:819)

→Gözüne kara su inmek. (Saraçbaşı, 2010:534)

→Gözüne kara su inmek. (Sinan, 2015:387)

→Gözüne kara su inmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Gözüne kara su inmek. (Yurtbaşı, 1996:251)

**558. Gözüne yuḫi girmemaḫ**

(Gözüne uyku girmemek.)

Uyuyamamak.

→Gözüne uyku girmemek. (Aksoy, 198:820)

→Gözüne uyku girmemek. (Özdemir, 2000:168)

→Gözüne uyku girmemek. (Saraçbaşı, 2010:534)

→Gözüne uyku girmemek. (Sinan, 2015:387)

→Gözüne uyku girmemek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Gözüne uyku girmemek. (Yurtbaşı, 1996:251)

**559. Gözüŋ ıstında kaşıŋ var.**

(Gözünün üstünde kaşın var.)

Bahane bulmak.

→Gözünün üstünde kaşın var dememek (birine). (Aksoy, 1998:821)

→Gözünün üstünde kaşın var dememek. (Özdemir, 2000:169)

→Gözünün üstünde kaşın var dememek (birine). (Saraçbaşı, 2010:538)

→Gözünün üstünde kaşın var demek. (Sinan, 2015:387)

→Gözünün üstünde kaşın var dememek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Gözünün üstünde kaşın var dememek. (Yurtbaşı, 1996:253)

**560. Gözüŋe şirin étmaḫ.**

(Gözüne şirin etmek.)

Bir şeyi, bir insanı sevmek.

**561. Gün görmemaḫ.**

(Gün görmemek.)

Hep kötü günler geçiren, mutlu olamayan.

→Gün görmemek. (Saraçbaşı, 2010:544)

→Gün görmemek. (TDK)

**562. Günaḫım ole boynaŋ.**

(Günahım olsun boynuna.)

Günahını başkasına yüklemek, çok ısrarcı davranmak.

→Günahı (vebali) boynuna. (Aksoy, 1998:826)

→Günahı (vebali) boynuna. (Saraçbaşı, 2010:546)

→Günahı/ vebali boynuna. (Sinna, 2015:389)

→Günahı (veya günahı vebali) boynuna. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Günahı/ vebali boynuna. (Yurtbaşı, 1996:255)

**563. Güneş ole kimsenin üzŭne vĭrmes.**

(Güneş olsa kimsenin yüzüne vurmaz.)

Kimseye faydası olmayan kişiler için kullanılır.

→Güneş olsa kimsenin üstüne doğmamak. (Aksoy, 1998:828)

→Güneş olsa kimsenin üstüne doğmamak. (Özdemir, 2000:172)

→Güneş olsa kimsenin üstüne doğmaz. (Saraçbaşı, 2010:548)

→Güneş olsa kimsenin üstüne doğmamak. (Sinan, 2015:390)

→Güneş öyle kimsenin yüzüne vurmaz. (BDDA, 2016:8954)

→Güneş olsa kimsenin üstüne doğmamak. (Yurtbaşı, 1996:256)

**564. Ğem etĭ tutmaḫ.**

(Gam eti tutmak.)

Üzüntüden kilo almak.

**565. Ḫeçi koltĭğĭnın altında olmaḫ.**

(Haçı koltuğunun altında olmak.)

Fena olmak.

**566. Ḫale baci oynemaḫ.**

(Hala bacı oynamak.)

Evcilik oynamak.

**567. Har olmaḫ.**

(Sıcak olmak.)

Azgın olmak.

→ Har olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**568. Ḫayzér olmaḫ.**

(Sersem olmak.)

Uykusuz kalmak.

**569. Ḫorozleri banlemaḫ.**

(Horozları banlamak.)

Ergenliğe girmek.

**570. Ḫeçĭkleri sağlem olmaḫ.**

(Kemikleri sağlam olmak.)

Vücudun kuvvetli, sağlam olması.

**571. Ḫelva şirin, nefs ḳafır.**

(Helva şirin, nefis kafir.)

İştahla yemek.

→Helva şirin, nefis kafir. (BDDA, 2016:9125)

**572. Ḥelvaloğĭni vérmaḫ.**

(Helvalığını vermek.)

Yeni aldığı bir şeyin hediyesini vermek.

**573. Ḥelvasi kozi birine, osuroği tozi birine.**

(Helvası kozu birine, osuruğu tozu birine.)

İyiyi kötüyü ayırt etmek.

→Helvası kozu birine, osurucuğu tozu birine. (BDDA, 2016:9124)

**574. Hem nale vıre hem méḫe.**

(Hem nala vuruyor hem çiviye.)

Çift taraflı oynayan, konudan konuya atlayan kişi.

→Hem nalına hem mıhına. (Aksoy, 1998:853)

→Hem nalına hem mıhına. (Özdemir, 2000:181)

→Hem nalına hem mıhına vurmak. (Saraçbaşı, 2010:594)

→Hem/ bir nalına, hem/ bir mıhına vurmak. (Sinan, 2015:399)

→Hem nalına hem mıhına vurmak. (Yurtbaşı, 1996:269)

**575. Ḫeri ḫiyar étmaḫ.**

(Hayrı hıyar etmek.)

Yapılan iyili kötüye çevirmek.

**576. Ḥeso ḥesabĭnĭ bĭlŭ.**

(Heso hesabını bilir.)

İşini bilen,kendini düşünen kişi.

**577. Ḥesut ḥeno.**

(Kıskanç heno.)

Kıskanç kişiler için kullanılır.

**578. Ḫır vırmaḫ.**

(Kavga vurmak.)

-Kavga etmek.

**579. Ḥesutlŭḫ étmaḫ.**

(Kıskançlık etmek.)

Kıskanç olmak, kıskançlık etmek.

**580. Ḥeydo yidi kaldi iti.**

(Heydo yidi, kaldı iti.)

Kişinin kendisi yemeden başkasını doyurmaya çalışması.

→İt doydu da Haydar mı kaldı? (Sinan, 2015:415)

→Haydo yedi, kaldı iti/ İt doydu da Haydar mı kaldı?/ İt doysun da Haydar'a kalsın. (BDDA, 2016:9105-9389-9390)

**581. Heyĭfĭni almaḫ.**

(İntikamını almak.)

İntikam almak.

→ Hayıf almak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**582. Ḫéyran kurban olmaḫ.**

(Hayran kurban olmak.)

Aşırı sevgi gösterisinde bulunup karşıdaki ne isterse yapmak.

**583. Ḫezare bülbül olmaḫ.**

(Bin çeşit bülbül olmak.)

Çok konuşmak.

**584. Ḫındigini (ḫemdĭgĭni) ḫoş étmaḫ.**

(Hındigini hoş etmek.)

İyice dövmek.

**585. Ḫĭşṯonĭŋ ḫençéri var.**

(Hıştonun hançeri var.)

Marifetini göstermek.

**586. Ḫoce ‘Eli, ‘Eli ḫoce.**

(Hoca Ali, Ali Hoca)

Her iki durumunda aynı sonuca ulaşması.

→Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali. (Aksoy, 1998:833)

→Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali. (Sinan, 2015:390)

→Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali. (Yurtbaşı, 1996:258)

**587. Ḫoce ḫoceye ögüt vérŭ, ḫoce özi göt vérŭ.**

(Hoca hocaya öğüt verir, hoca kendisi göt verir.)

Söylediğine kendisi uymayan kişiler için kullanılır.

**588. Höşţĭrĭm olmaḫ.**

(Başıboş olmak.)

Baştan savma iş yapan, başıboş kişi.

**589. Hu hu azmaḫ.**

(Hu hu azmak.)

Çok azgın olmak.

**590. Ḫuyi batsın.**

(Huyu batsın.)

Kötü huylu insanların huylarından aciz olmak olmak anlamında edilen beddua.

**591. İç étmiş, ortedan kaldĭrmiş.**

(İç etmiş, ortadan kaldırmış.)

Gizlemek.

→İç etmek. (Aksoy, 1998:865)

→İç etmek. (Özdemir, 2000:187)

→İç etmek. (Saraçbaşı, 2010:622)

→İç etmek. (Sinan, 2015:404)

→İç etmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→İç etmek. (Yurtbaşı, 1996:278)

**592. İçi meni yaḫer, dışi éli.**

(İçi beni yakar, dışı eli.)

Hiçbir seyin göründüğü gibi olmaması.

→İçi beni yakar, dışı eli yakar. (Aksoy, 1998:866)

→İçi beni yakar, dışı eli. (Özdemir, 2000:188)

→İçi beni yakar dışı eli (alemi) (yakar). (Saraçbaşı, 2010:624)

→İçi beni yakar, dışı eli. (Sinan, 2015:404)

→İçi beni yakar, dışı eli (veya seni) yakar. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→İçi beni yakar, dışı eli/ başkasını yakar. (Yurtbaşı, 1996:279)

**593. İçini tökmaḫ.**

(İçini dökmek.)

Dertleşmek.

→İçini dökmek. (Aksoy, 1998:871)

→İçini dökmek. (Özdemir, 2000:191)

→İçini dökmek. (Saraçbaşı, 2010:634)

→İçini açmak/ dökmek. (Sinan, 2015:406)

→İçini dökmek. (Yurtbaşı, 1996:282)

**594. İki arede bi derede kalmaḫ.**

(İki arada bir derede kalmak.)

Hangi birini seçeceğine karar verememek.

→İki arada bir derede. (Aksoy, 1998:874)

→İki arada bir derede. (Özdemir, 2000:192)

→İki arada bi derede kalmak. (Saraçbaşı, 2010:639)

→İki arada bir derede kalmak. (Sinan, 2015:407)

→İki arada bi derede kalmak. (Yurtbaşı, 1996:284)

**595. İki camuş aresĭnnan géçe, bi çŭt çaroḫ çıḫarŭ.**

(İki camış arasından geçse bir çift çarık çıkarır.)

Fırsatçı, fırsat kollayan.

→İki camış arasından geçe, bir çift çarık çıkara. (BDDA, 2016:9277)

**596. İki delüye bi ‘ekĭlli.**

(İki deliye bir akıllı.)

Deliler arasında mantıklı düşünmek.

**597. İlan emzĭrmaḫ.**

(Yılan emzirmek.)

Çabuk acıkmak.

→Yılan emzirmek. (BDDA, 2016:11365)

**598. İmanĭni de koymiş üssüne.**

(İmanını da koymuş üstüne.)

Sattığı ürünün fiyatını insafsızca arttırmak.

**599. İncili çavuşuḫ eşeği.**

(İncili çavuşun eşeği.)

Karşıdaki kişiye değer vermemek.

**600. İneğim ayli olsun, ne zaman ṯoğese ṯoğsun.**

(İneğim hamile olsun, ne zaman doğarsa doğsun.)

Gelir olduktan sonra üç beş gün gecikmesinin bi önemi olmadığını anlatır.

→İneğim aylı olsun, ne zaman doğarsa doğsun. (BDDA, 2016:9322)

**601. İşağım yoḫ, etegĭm poḫ.**

(Çocuğum yok, eteğim bok.)

Sorumluluğu olmadığı halde başkalarının sorumluluğunu taşımak.

**602. İşitmiş Ḫorasande ḫali toḫuné, enĭ nedŭ boyĭ nedŭ bilmè.**

(İşitmiş Horasan'da halı dokunuyor, eni nedir, boyu nedir bilmiyor.)

Detayları bilmeden olaya hâkim olduğunu zannetmek.

**603. İt 'erebe kölgesĭnde yaté, diye gıra öz kölgesidŭ.**

(İt araba gölgesinde yatıyor, zannediyor ki kendi gölgesidir.)

Başkalarının emeğinden pay çıkarmaya çalışmak.

→ İt kağnı gölgesinde yürür de kendi gölgesi sanırmış. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**604. İt demĭrçi tükenĭne gire ne aparŭ.**

(İt demirci dükkânına girse ne götürür..)

İşi olmayan yerde bulunmanın fayda vermeyeceğini anlatır.

**605. İt eyağı.**

(İt ayağı.)

Soğuk, buz gibi.

**606. İt toyĭŋe tumansız.**

(İt toyuna tumansız.)

Çok kalabalık.

**607. İt yatağĭnde eyhmek üfağı.**

(İt yatağında ekmek ufağı.)

Cimrilik yapmak.

→İt yatağında ekmek kırığı (ufağı). (BDDA, 2016:9425)

**608. İti azmaḫ.**

(İti azmak.)

Kudurmak, yaramazlık yapmak.

**609. İtin eyağını ṯaşṯaŋ esĭrgemaḫ.**

(İtin ayağını taştan esirgemek.)

Boş yere acıma hissi.

→İtin ayağını taştan mı esirgiyorsun? (Aksoy, 1998:892)

→İtin ayağını taştan mı esirgiyorsun? (Özdemir, 2000:203)

→İtin ayağını taştan esirgemek. (Sinan, 2015:415)

→İtin ayağını taştan mı esirgiyorsun? (Yurtbaşı, 1996:299)

**610. İtĭn götüŋe soḫup çıḫartmaḫ.**

(İtin götüne sokup çıkarmak.)

Rezil etmek.

→İtin götüne (kıçına) sokmak. (Aksoy, 1998:892)

→İtin götüne (kıçına) sokmak (onu). (Saraçbaşı, 2010:681)

→İtin götüne/ kıçına sokmak/ sokup çıkarmak. (Sinan, 2015:415)

→İtin götüne (veya kıçına) sokmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→İtin götüne sokup çıkarmak. (Yurtbaşı, 1996:299)

**611. İtĩŋ eyağıne basmaḫ.**

(İtin ayağına basmak.)

Kızdırmak.

**612. İtṯan çuvalé girmaḫ.**

(İt ile çuvala girmek.)

Kendinden daha aşağıda bir insan ile aynı yerde bulunmak.

→İt ile çuvala girilmez. (Saraçbaşı, 2010:679)

→İt ile çuvala girilmez. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**613. Jehati olmaḫ.**

(Hamarat olmak.)

Hamarat olmak.

**614. Jeng olmaḫ.**

(Karışık olmak.)

Karışmak, birbirine dolanmak.

**615. Kâbe kapisĩnde borş vérmaḫ.**

(Kâbe kapısında borç vermek.)

İşini garantilemek.

→Kâbe kapısında borç vermek. (BDDA, 2016:9438)

**616. Kabırğesi kabe olmaḫ.**

(Kaburgası kaba olmak.)

Gururlu, kibirli, inatçı.

→Kaburgası kalın. (Saraçbaşı, 2010:695)

→Kabuğu kalın. (BDDA, 2016:9440)

**617. Kam étmaḫ.**

(Bıktırmak.)

Bezdirmek, çileden çıkarmak.

**618. Kapide kürküm şişe, evimde poḫum pişé.**

(Kapıda kürküm şişiyor, evde bokum pişiyor.)

Gösterişe meraklı olan ancak yiyecek lokması olmayan kişiler için kullanılır.

**619. Kardeş degü, karındeşṯŭ.**

(Kardeş değil, karındaştır.)

Yakın olan ama aynı zamanda düşman gibi hareket eden insanlar için kullanılır.

**620. Karın ısṯĭne kan ṯamlemaḫ.**

(Karın üstüne kan damlamak.)

Birbirine uymak, yakışmak.

**621. Karınce gidé file kan vermağe.**

(Karınca gidiyor file kan vermeye.)

İşe yaramayacağını bildiği halde çabalamak.

**622. Karınce yuvasınıŋ ĭsṯĭnde oturmaḫ.**

(Karınca yuvasının üstünde oturmak.)

Pimpirik olmak.

**623. Karnıne kapi eyhmegi gitmaḫ.**

(Karnına kapı ekmeği gitmek.)

Evde oturmayı sevmeyen, sürekli dışarıda dolaşan insanlar için kullanılır.

**624. Kaşoḫ̲an topliyem, çömçedan dağıtŭsén.**

(Kaşıkla toplasam, kepçe ile dağıtırsın.)

Az kazanıp çok dağıtmak, çok harcamak.

→Kaşıkla döşürüp çömçe ile dağıtmak. (BDDA, 2016:9622)

**625. Katıp kalmaḫ.**

(Katıp kalmak.)

Uzun süre hareketsiz kalmak, sertleşmek.

**626. Kéf étmaḫ.**

(Keyif etmek.)

Eğlenmek, hoş vakit geçirmek.

**627. Kelbĭnĭn keresi üzüné vırmaḫ.**

(Kabinin karası yüzüne vurmak.)

İçindeki kötülüklerden, çirkinliklerden dolayı yüzünün de çirkin olması.

→Kalbinin karası yüzüne vurmuş. (BDDA, 2016:9469)

**628. Kele küte olmaḫ.**

( Şişmanlamak.)

Kilolu, irice, şişman olmak.

**629. Kelef atmaḫ.**

(İplik yumağı atmak.)

Vücutta çatlakların olması, yara bere içinde kalmak.

**630. Kembersĭz toy olmes.**

(Kambersiz toy olmaz.)

Kişinin cemiyette bulunmasına alaylı bir şekilde atıfta bulunmak.

→Kambersiz düğün olur mu? (Aksoy, 1998:902)

→Kambersiz düğün olmaz (olur mu?) (Saraçbaşı, 2010:716)

→Kambersiz düğün olmaz./olur mu? (Sinan, 2015:422)

→Kambersiz düğün olmaz./olur mu? (Yurtbaşı, 1996:310)

**631. Kerese olmaḫ.**

(Büyükçe olmak.)

Büyümek, büyük olmak.

**632. Kereyi yaḫmiş üzüme, ‘eyneyi vermiş elime.**

(Karayı yakmış yüzüme, aynayı vermiş elime.)

Arkadan iş çevirip yüze karşı gülmek.

**633. Kérĭne gétmaḫ.**

(Hoşuna gitmek.)

Hoşuna gitmek, beğenmek.

**634. Ḳınco olmaḫ.**

(Sinsi olmak.)

Sinsi olmak.

**635. Kırḫdan sore muğare hoş geldin bayram ağe.**

(Kırktan sonra muğara, hoş geldin bayram ağa.)

Zamanından sonra, zamansız gelen durumlar için kullanılır.

**636. Kızzıl kıyamet koparmaḫ.**

(Kızıl kıyamet koparmak.)

Rezillik çıkarmak.

→Kızılca kıyameti koparmak. (Aksoy, 1998:933)

→Kıyameti (kıyametleri, kızıl kıyameti, kızılca kıyameti) koparmak. (Özdemir,2000:230)

→Kızılca kıyamet kopmak. (Saraçbaşı, 2010:789)

→Kızılca kıyameti/ kızıl kıyameti, kıyameti koparmak. (Sinan, 2015:438)

→Kızılca kıyamet koparmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Kızılca kıyameti koparmak. (Yurtbaşı, 1996:340)

**637. Kĭft olmaḫ.**

(Yorgun olmak.)

Yorulmak.

**638. Kĭm kimnandŭ keçel de öz bırkindandŭ.**

(Kim kiminledir, keçel de kendi dengiyledir..)

Herkesin dengiyle olduğunu anlatır.

→Kim kimden keçel börkinden. (BDDA, 2016:9855)

**639. Kĭmse dimez eyranĭm ţŭrşţŭ.**

(Kimse demez ayranım ekşidir.)

Kimsenin kendi kusurunu görmediğini anlatır.

**640. Kĭrigine kede zeher ţolmaḫ.**

(Boğazına kadar zehir dolmak.)

Aşırı kıskanç olmak.

**641. Komçik olmaḫ.**

(Küçülmek.)

Vücudun tutulması, hareket edemeyecek duruma gelmek, büzüşmek.

**642. Ḳor ḳore dimiş cırtliyem gözaŋ.**

(Kör köre sıçayım gözüne.)

Başkasının kusurunu görüp kendi kusurunu görmemek.

**643. Kort étmaḫ.**

(Delik açmak.)

Çukur açmak.

**644. Koţan kimi.**

(Büyük saban gibi.)

İri, kalın olan.

**645. Koţum baba teberigi.**

(Kotum baba kutsalı.)

Zor sahip olunan, değerli.

**646. Kölgesĭndan geçĭlmemaḫ .**

(Gölgesinden geçilmemek.)

Havalı olmak.

→Gölgesinden geçilmemek. (BDDA, 2016:8792)

**647. Köprinin altınnan çoḫ süler aḫṯi.**

(Köprünün altından çok sular aktı.)

Aradan çok zaman geçmesi, bu zaman zarfında çok şeyin değişmesi.

→Köprülerin altından çok su geçti. (Aksoy, 1998:939)

→Köprülerin altından çok su geçmek. (Özdemir, 2000:234)

→Köprünün (köprülerin) altından çok su (sular) geçmek. (Saraçbaşı, 2010:807)

→Köprünün altından çok su geçmek. (Sinan, 2015:443)

→Köprünün (veya köprülerin) altından çok su (veya sular) aktı (veya geçti). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Köprülerin altından çok su/ sular akmış/ geçmiş olmak. (Yurtbaşı, 1996:347)

**648. Köreh kede dili olmaḫ.**

(Kürek kadar dili olmak.)

Herkese laf yetiştiren, her lafa cevap veren.

→Kürek (pabuç) kadar dili var. (Aksoy, 1998:951)

→Pabuç kadar dili var. (Özdemir, 2000:271)

→Kürek kadar dili var. (Saraçbaşı, 2010:835)

→Kürek/ pabuç gibi/ kadar dili olmak/ var. (Sinan, 2015:449)

→Kürek kadar dili olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Pabuç kadar dili olmak. (Yurtbaşı, 1996:403)

**649. Kulaḫlerĩ terpenmaḫ.**

(Kulakları teprenmek.)

Evlenmek istemek.

**650. Kulağı çarpana çalmak.**

(Kulağı zil çalmak.)

Kulağın her yönden gelen sesleri duyması, bütün dedikodulardan haberdar olmak.

**651. Kulhan yétĩmi.**

(Külhan yetimi.)

Serserilik yapan başıboş kişi.

**652. Kurban olem tipiye, ṯolendĩre getire kapiye.**

(Kurban olam tipiye, dolandıra getire kapıya.)

Yapılan kötülüklerin kişinin kendine dönmesi, ettiğini bulmak anlamında kullanılır.

→Kurban olan tipiye, süpürdü getirdi kapıyı. (BDDA, 2016:9993)

**653. Kŭrt kŭrt ge meni yırt.**

(Kurt kurt gel beni yırt.)

Belayı üzerine çekmek.

**654. Kuzi poṯĩŋe bırınmaḫ.**

(Kuzu postuna bürünmek.)

Olduğundan daha masum görünmek.

→Kuzu postuna bürünmek. (Aksoy, 1998:949)

→Kuzu postuna bürünmek. (Özdemir, 2000:241)

→Kuzu postuna bürünmek. (Saraçbaşı, 2010:830)

→Kuzu postuna bürünmek. (Sinan, 2015:448)

→Kuzu postuna bürünmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Kuzu postuna bürünmek. (Yurtbaşı, 1996:357)

**655. Küldan eşşek.**

(Külden eşek.)

Düzgün yapılmayan iş, sahtelik.

**656. Küt kıréc olmaḫ.**

(Kötürüm hasta olmak.)

Eli ayağı tutulmak, hareket edememek.

**657. Laf lafi aşt̲i.**

(Laf lafı açtı.)

Konuştukça yeni konuların ortaya çıkması.

→Laf lafı,/ lakırdı lakırdıyı açmak. (Sinan, 2015:450)

→Laf lafı açar. (Yurtbaşı, 1996:361)

**658. Lépok olmaḫ.**

(Yalaka olmak.)

Yalakalık yapmak.

**659. Leyi aparmaḫ.**

(Sel götürmek.)

Genellikle sel baskınları için kullanılır.

**660. Leylegi hevade görmaḫ.**

(Leyleği havada görmek.)

Çok fazla yolculuk yapan kişiler için kullanılır.

→Leyleği havada (ayakta) görmek. (Aksoy, 1998:956)

→Leyleği havada görmek. (Özdemir, 2000:246)

→Leyleği havada (ayakta) görmek. (Saraçbaşı, 2010:847)

→Leyleği havada/ ayakta görmek. (Sinan, 2015:452)

→Leyleği havada/ ayakta görmek. (Yurtbaşı, 1996:363)

**661. Ćeli papen gelini, çayde çapen gelini, géce çıraḫ tüketŭ, gündüz papuç ipratŭ.**

(Ali papen gelini, çayda çapan gelini, gece çırak tüketir, gündüz pabuç yıpratır.)

Zamansız iş yapan kişiler için kullanılır.

→Gündüz pabuç yıpratır, gece çırak tüketir. (BDDA, 2016:8950)

**662. Lĭḫçor étmaḫ.**

(pis etmek.)

Kirletmek.

**663. Ćelo ğemsĭz pilav yimes.**

(Elo gamsız pilav yemez.)

Çok sıkıntı çeken insanlar için kullanılır.

→Gamsız pilav yiyemedik. (BDDA, 2016:8661)

**664. Male evınnan aş, kor gözŭnnan yaş esgük olmes.**

(Molla evinden aş, kör gözünden yaş eksik olmaz.)

Âlimlerin herkese verecek yiyecekleri vardır. Fakat dertli insanların gözyaşından başka hiçbir şeyi yoktur.

**665. Malĭmi itler yidi, yeḫemi bitler.**

(Malımı itler yedi, yakamı bitler.)

Başkasına para vermekten kendisine hiçbir şey kalmamak.

→Malını it, yakasını (bağrını) bit yer. (Saraçbaşı, 2010:856)

→Malını it, bağrını bit yer. (Sinan, 2015:543)

→Malını it, yakasını bit yemek. (BDDA, 2016:10116)

→Malını it yer, bağrını bit yer. (Yurtbaşı, 1996:367)

**666. Man baḫ ne ḫaldeyem yâre baḫ ne sallené.**

(Bana bak ne haldeyim, yâre bak ne sallanıyor.)

Kimsenin birbirini umursamaması, derdine ortak olmaması.

→Bana bak ne haldeyim, yara bak ne sallanır. (BDDA, 2016:6753)

**667. Man yoḫ içine poḫ.**

(Bana yok, içine bok.)

Mal sahibi olmadıktan sonra gerisinin önemli olmadığını anlatır.

→Man yok içine bok. (BDDA, 2016:10123)

**668. Mefari kesĭlmaḫ.**

(Sabrı kesilmek.)

Sabırsızlanmak.

**669. Meğde mırıs asmaḫ.**

(Surat asmak.)

Surat asmak.

**670. Meğdesïni sallemaḫ.**

(Suratını sallamak.)

Surat asmak, memnuniyetsiz görünmek.

**671. Men seni çoḫṯan eledim epsedïm.**

(Ben seni çoktan eledim, ayırdım.)

Karşıdakini araştırıp tanımak.

**672. Men umerem bacımnan, bacım ölŭ acınnan.**

(Ben umarım bacımdan, bacım ölür acından.)

Yardım beklediğin insanın aslında çok daha kötü durumda olması.

→Ben umarım bacımdan, bacım ölür acından. (Aksoy, 1998:635)

→Ben umarım bacımdan, bacım ölür acından. (Sinan, 2015:302)

→Ben umarım bacımdan, bacım ölür acından. (BDDA, 2016:6936)

→Ben umarım bacımdan, bacım ölür acından. (Yurtbaşı, 1996:88)

**673. Menïm derdim inekṯan danede, yarın derdi ḫınedan sırmede.**

(Benim derdim inek ile danada, yârin derdi kınayla sürmede.)

Kişi kendi dertleriyle meşgulken karşı tarafın keyifle yaşamına devam etmesi.

→Benim derdim inek ile dana, karımın derdi sürme ile kına./ Benim derdim inek ile dana, seninkisi sindik ile kına./ Benim derdim inekten danada, yârin derdi sürmeden hinede./ Benim derdim oyunla manada, senin derdin inekle danada. (BDDA, 2016:6910-6911-6912-6913)

→Benim gönlüm öküz ile danada, onun gönlü rastık ile kınada. (Yurtbaşı, 1996:88)

**674. Mıradi gözünde kalmaḫ.**

(Muradı gözünde kalmak.)

İsteklerini, hedeflerini, hayallerini gerçekleştirememek.

→Muradı karnında kalmak. (BDDA, 2016:10180)

→Muradı gözünde kalmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**675. Mırtïgini sallemaḫ.**

(Suratını sallamak.)

Surat asmak.

**676. Mıt atmaḫ.**

(Hedefi atmak.)

Hedefini vurmak.

**677. Mïdari kalmemaḫ.**

(Hâli kalmamak.)

Hâlsiz, takatsiz hale gelmek.

**678. Midesi belıne yapişmaḫ.**

(Midesi beline yapışmak.)

Çok zayıf olmak, acıkmak.

**679. Mimdan mim kapmaḫ.**

(Mimden mim kapmak.)

Herşeyden şüphelenmek.

**680. Mĭndar etmaḫ.**

(Murdar etmek.)

Kirletmek, kötü duruma getirmek.

→ Murdar etmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**681. Ne ḫelbĭrĭŋ usţi ne eleġĭŋ alti.**

(Ne kalburun üstü, ne eleğin altı.)

Orta yolu bulmak, orta seviyede olmak.

→Ne kalburun üstü, ne eleğin altı. (Aksoy, 1998:976)

→Ne kalburun üstü, ne eleğin altı. (Sinan, 2015:463)

→Ne kalburun üstü, ne eleğin altı. (BDDA, 2016:10232)

→Ne kalburun üstü, ne eleğin altı. (Yurtbaşı, 1996:380)

**682. Ne it gĭrmiş ne talan étmiş.**

(Ne it girmiş ne talan etmiş.)

Yüzsüz davranmak.

→Ne it girdi, ne ziyan etti. (BDDA, 2016:10236)

**683. Nefsını kor étmaḫ.**

(Nefsini köreltmek.)

Canının istediği şeyleri tatmak.

→Nefsini köreltmek. (Aksoy, 1998:975)

→Nefsini köreltmek. (Özdemir, 2000:256)

→Nefsini körletmek. (Saraçbaşı, 2010:903)

→Nefsini körletmek. (Sinan, 2015:464)

→Nefsini köreltmek (veya körletmek). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Nefsini körletmek. (Yurtbaşı, 1996:383)

**684. Neğre çekmaḫ.**

(Nara çekmek.)

Bağırmak.

**685. Nür yağende tendıre girmaḫ.**

(Nur yağerken tandıra girmek.)

Fırsatı kaçırmak.

**686. Oğlan evïnıŋ ḫeberi yoḫ, kız evinde kapler taşıné.**

(Oğlan evinin haberi yok, kız evinde kaplar taşınıyor.)

Karşı tarafın haberi yokken onunla ilgili plan yapmak.

→Oğlan evinini haberi yok, kız evi dambul dumbul. (Saraçbaşı, 2010:915)

→Oğlan evinde dambur dumbur, kız evinin haberi yok. (Sinan, 2015:467)

→Oğlan evinde dambır dumbur, kız evinin haberi yok./ Oğlan evinin haberi (evinde ses) yok, kız evi dambıl dumbul. (BDDA, 2016:10291-10292)

→Oğlan evinde dambur dumbur, kız evinin haberi yok. (Yurtbaşı, 1996:389)

**687. Oḫleva utmaḫ.**

(Oklava yutmak.)

Dimdik durmak, eğilip bükülmemek.

→Oklava yutmuş gibi. (Saraçbaşı, 2010:917)

→Oklava yutmuş gibi durmak. (Sinan, 2015:467)

→Oklava yutmuş gibi. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Oklava yutmuş gibi durmak. (Yurtbaşı, 1996:389)

**688. Olende ḫat ḫat ater, olmiyende aj yater.**

(Olunca hat hat atar, olmayınca aç yatar.)

Müsrif davranan kişiler için kullanılır.

→Olduğunda hapur hupur (hat hat atar), olmadığında Hakk'a şükür (az yeter). (BDDA, 2016:10314)

**689. Ossurŭ özi, zĭmbıḫler bızı.**

(Osurur kendisi, yumruklar bizi.)

Kendi hatasını başkalarına mâl etmeye çalışmak.

→Osurur özü, zımbıhlar bizi. (BDDA, 2016:10353)

**690. Ossurŭgi götüŋde durmehaḫ.**

(Osuruğu götünde durmamak.)

Yaşlanmak.

**691. Osuren göte arpe eyhmegi mahane.**

(Osuran göte, arpa ekmeği bahane.)

Hata yapmak için bahane aramak.

**692. Osurméyĭŋ sışmeyĭn, köyde keḫya var.**

(Osurmayın sıçmayın köyde kâhya var.)

Her işe karışan, herşeyden rahatsız olan kişiler için kullanılır.

→Osurmayın, sıçmayın; köyde kâhya var. (Aksoy, 1998:990)

→Osurmayın, sıçmayın; köyde kâhya var. (Sinan, 2015:470)

→Osurmayın, sıçmayın; köyde kâhya var. (BDDA, 2016:10348)

→Osurmayın, sıçmayın; köyde kâhya var. (Yurtbaşı, 1996:394)

**693. Otuz iki dişe keman çaldırmaḫ.**

Soğuktan dolayı üşümek, titremek.

(Otuz iki dişe keman çaldırmak.)

→Otuz iki dişe trampet (mızıka) çaldırmak. (Saraçbaşı, 2010:928)

→Otuz iki dişe trampet çaldırmak. (Sinan, 2015:470)

→Otuz iki dişe keman çaldırmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Otuz iki dişe trampet çaldırmak. (Yurtbaşı, 1996:394)

**694. Ödi kopmaḫ.**

(Ödü kopmak.)

Çok korkmak.

→Ödü patlamak (kopmak). (Aksoy, 1998:992)

→Ödü patlamak (kopmak). (Özdemir, 2000:265)

→Ödü çatlamak (kopmak, patlamak, sıdmak). (Saraçbaşı, 2010:931)

→Ödü kopmak/ patlamak. (Sinan, 2015:470)

→Ödü kopmak (veya patlamak). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Ödü kopmak/ patlamak. (Yurtbaşı, 1996:394)

**695. Öküzleri çatmaḫ.**

(Öküzleri çatmak.)

İşini bitirip uyumak.

**696. Ölmiş eşegĭŋ nalĭni söker.**

(Ölmüş eşeğin nalını söker.)

Herşeyden kendine pay çıkaran, herşeyi sahiplenmeye çalışan kişi.

→Ölmüş eşek arıyor ki nalını söksün. (Aksoy, 1998:993)

→Ölmüş eşek arıyor ki nalını söksün. (Saraçbaşı, 2010:934)

→Ölmüş eşek arıyor ki nalını söke/ söksün. (Yurtbaşı, 1996:396)

**697. Ölmiş, ağliyeni yoḫ.**

(Ölmüş ağlayanı yok.)

Zavallı ve yalnızlık çeken insanlar için kullanılır.

→ Ölmüş de ağlayanı yok. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**698. Önde giden zencırli.**

(Önde giden zincirli.)

Başı boş olan kişi.

**699. Öz yağĭnde kavrŭlmaḫ.**

(Öz yağına kavrulmak.)

Kişinin kendi halinde olması.

→Kendi yağıyla kavrulmak. (Özdemir, 2000:227)

→Kendi yağıyla kavrulmak. (Saraçbaşı, 2010:760)

→Kendi yağıyla kavrulmak. (Sinan, 2015:432)

→Kendi yağıyla kavrulmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Kendi yağı ile kavrulmak. (Yurtbaşı, 1996:329)

**700. Özi özüne gelin güvey olmaḫ.**

(Kendi kendisine gelin güvey olmak.)

Karşı tarafın isteklerini umursamadan kendi isteklerinde haklı olduğunu düşünmek.

→Kendi kendine gelin güvey olmak. (Aksoy, 1998:921)

→Kendi kendine gelin güvey olmak. (Özdemir, 2000:225)

→Kendi kendine gelin güvey olmak. (Saraçbaşı, 2010:760)

→Kendi kendine gelin güvey olmak. (Sinan, 2015:432)

→Kendi kendine gelin güveyi olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Kendi kendine gelin güvey olmak. (Yurtbaşı, 1996:329)

**701. Özĭnĭ allahınnan étmaḫ.**

(Özünü Allah'ından etmek.)

Yalan söyleyerek Allah katında küçük düşmemeye çalışmak.

→Kendini Allah'tan etmek. (BDDA, 2016:9709)

**702. Özĭnĭ geremeşlŭğe koymaḫ.**

(Kendisini bilmezliğe koymak.)

Bir işi yaptığı halde yapmamış gibi davranmak, bilmezden gelmek.

**703. Özĭnĭ ottun kimi étmaḫ.**

(Kendisini odun gibi etmek.)

Kendini sıkmak, düşüncelerinden geri adım atmamak.

**704. Papucuni dame atmaḫ.**

(Pabucunu dama atmak.)

İkinci plana itmek.

→Pabucu dama atılmak. (Aksoy, 1998:1001)

→Pabucu dama atılmak. (Özdemir, 2000:271)

→Pabucunu dama atmak (birinin). (Saraçbaşı, 2010:947)

→Pabucu dama atılmak. (Sinan, 2015:474)

→Pabucunu dama atmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Pabucu dama atılmak. (Yurtbaşı, 1996:402)

**705. Paresïzlıḫtan bit kırmaḫ.**

(Parasızlıktan bit kırmak.)

Çok parasız kalmak.

→Parasızlıktan it kırmak. (BDDA, 2016:10488)

**706. Pareyi pare pare ole.**

(Parayı pare pare olsun.)

İnsanın bütün mutsuzluklarının temelinde para vardır. Para olmasaydı insanlar bu kadar mutsuz olmazdı. Buna atıf olarak söylenmiş bir çeşit beddua.

**707. Parpar yimaḫ.**

(Parpar yemek.)

Başı dönmek.

**708. Pelesenk olmaḫ.**

(Dağılmak.)

Dile dolanmak.

**709. Pergelleri aşmaḫ.**

(Pergelleri açmak.)

Uzun ve hızlı adım atmak.

→Pergelleri açmak. (Saraçbaşı, 2010:966)

→Pergelleri/ arşınları açmak. (Sinan, 2015:478)

→Pergelleri açmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Pergelleri açmak. (Yurtbaşı, 1996:411)

**710. Permağını deŋïze soḫe bulandırŭ.**

(Parmağını denize soksa bulandırır.)

Her zaman her yerde ortalığı karıştıran kişiler için kullanılır.

**711. Permaḫlerïnïŋ ücünde gezmaḫ.**

(Parmaklarının ucunda gezmek.)

Kibirli, kendini beğenen kişi.

**712. Pert olmaḫ.**

(Sekli tamamen bozulmak)

Yorulmak.

→ Pert olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**713. Pıḫ étmaḫ.**

(Pıh etmek.)

Kesmek.

**714. Pırpĭtér olmaḫ.**

(Telaşlı olmak.)

Telaşlanmak, heyecanlanmak.

**715. Pij étmaḫ.**

(Berbat etmek.)

Berbat etmek, batırmak.

→Piç etmek. (Özdemir, 2000:280)

→Piç etmek. (Saraçbaşı, 2010:969)

→Piç etmek. (Sinan, 2015:479)

→Piç etmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Piç etmek. (Yurtbaşı, 1996:413)

**716. Pijlŭḫ étmaḫ.**

(Yaramazlık etmek.)

Haddinden fazla yaramazlık, fenalık yapmak.

→Piçlik etmek. (Sinan, 2015:479)

**717. Pĭnti olmaḫ.**

(Pis olmak.)

Kirli, paspal olmak.

**718. Poçik olmaḫ.**

(Kuyruk olmak.)

Kuyruk sokumunun zarar görmesi.

**719. Poḫ yēnĭŋ kaşoği barambar olŭ.**

(Bok yiyenin kaşığı beraber olur.)

Yaptığı işte tedbirli olmak .

**720. Poḫuni gĭlorlémaḫ.**

(Bokunu yuvarlamak.)

Sinirlenmek, kudurmak.

**721. Puç olmaḫ.**

(Boş olmak.)

Eskimek, boşa çıkmak.

**722. Sabah neḫĭre, aḫşem aḫore.**

(Sabah sürüye, akşam ahıra.)

Başkaları tarafından yönetilmek.

→Sabah gider nahıra, akşam gelir ahıra. (BDDA, 2016:10552)

**723. Sabahi aḫşeme, aḫşemi sabahe katmaḫ.**

(Sabahı akşama, akşamı sabaha katmak.)

Sürekli uyumak.

**724. Saçi degĭrmande ağarṯmaḫ.**

(Saçı değirmende ağartmak.)

Tecrübe sahibi olmak.

→Saçı sakalı değirmende ağartmak (bir işte). (Aksoy, 1998:1022)

→Sakalı değirmende ağartmak. (Özdemir, 2000:290)

→Sakalı değirmende ağartmak. (Saraçbaşı, 2010:1000)

→Sakalı değirmende ağartmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Saçlarını değirmende ağartmak. (Yurtbaşı, 1996:

**725. Salor şiklor.**

(Erik dolu.)

Çirkin, itici.

**726. Sari kabaḫ purlidŭ, kişno bizde yérlidŭ.**

(Sarı kabak süslüdür, kişno bizde yerlidir.)

Gidilen yerde yapışıp kalmak, ordan başka bir yere gitmek istememek.

**727. Sandoḫ̲teki sırtıme, sebet̲teki karnime.**

(Sandıktaki sırtıma, sepetteki karnıma.)

Günübirlik yaşamak.

→Sandıktaki sırtında, ambardaki karnında. (Aksoy, 1998:1028)

→Sandıktaki sırtında, ambardaki karnında/ sepetteki boğazında. (Sinan, 2015:486)

→Sandıktaki srtına(arkamızda), sepetteki (tabaktaki) boğazına (karnıma). (BDDA, 2016:10623)

**728. Sen ağe men ağe inekleri kĭm sağe?**

(Sen ağa, ben ağa, inekleri kim sağa?)

Herkesin kendi görevini yerine getirmesi gerektiğini anlatır.

→Sen ağa ben ağa, koyunları kim sağa? (Saraçbaşı, 2010:1013)

→Sen ağa ben ağa,ineği kim sağa? (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Sen ağa/ dede, ben ağa/ dede; bu ineği/ atı kim sağa/ tımar ede? (Yurtbaşı, 1996:432)

**729. Seni dişsiz kŭrtler ye.**

(Seni dişsiz kurtlar yesin.)

Karşıdaki kişinin zorluk çekmesini istemek.

**730. Sererem yorğani, doğerem oğlani.**

(Sererim yorganı, doğarım oğlanı.)

Her işin kendisi için kolay olduğunu söyleyen, özgüven sahibi insanlar için kullanılır.

**731. Sıçan delügŭne gĭrmes, sekevéli kuyroğune bağlér.**

(Sıçan deliğine girmez, süpürgeyi kuyruğuna bağlar.)

Kendi yetmezmiş gibi başkalarını da ortak etmek.

→Sıçan deliğe sığmamış bir de kuyruğuna kabak bağlamış. (Aksoy, 1998:1034)

→Sıçan deliğe sığmamış bir de kuyruğuna kabak bağlamış. (Saraçbaşı, 2010:1020)

→Sıçan/ fare deliğe sığmamış bir de kuyruğuna kabak bağlamış. (Sinan, 2015:490)

→Tilki girecek delik bulamaz, kuyruğuna bir de çalı bağlar. (BDDA, 2016:11033)

→Sıçan deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Sıçan/ fare deliğe sığmamış bir de kuyruğuna kabak bağlamış. (Yurtbaşı, 1996:436)

**732. Sıçan olmiş, torbe dibi dele.**

(Sıçan olmuş torba dibi deliyor.)

Kişinin olgunlaşıp birşeyleri başardığına hayret etmek.

→Sıçan olmadan çuval delmek. (Aksoy, 1998:1034)

→Sıçan olmadan çuval delmek. (Sinan, 2015:490)

→Sıçan olmadan çuval delmek. (BDDA, 2016:10724

→Sıçan olmadan çuval delmek. (Yurtbaşı, 1996:435)

**733. Sışmiş sĭvemiş.**

(Sıçmış sıvamış.)

-Küfretmek.

-Yaptığı işleri batırmak.

→Sıçıp sıvamak. (Saraçbaşı, 2010:1020)

→Sıçıp sıvamak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Sıçıp sıvamak. (Yurtbaşı, 1996:436)

**734. Sışt̲ım kaşt̲ım iş olmes.**

(Sıçtım kaçtım iş olmaz.)

Uyduruk iş yapmamak gerektiğini nasihat eder.

**735. Sıtari olmemaḫ̲.**

(Sabrı olmamak.)

Yerinde duramamak, sürekli yaramazlık yapmak.

**736. Sıtli aşi kaplerĭni t̲aşĭmaḫ̲.**

(Sütlü aşı kaplarını taşımak.)

Kişilerin sofra dışında sürekli tabak tabak yemek taşıyarak başka yerde yemesi.

**737. Sızé olmaḫ̲.**

(Duygusal olmak.)

Acı çekmek, duygusal olmak.

**738. Sil sıpır olmaḫ.**

(Sül süpür olmak.)

Ortadan yok olmak.

**739. Sinegĭŋ yağını çıḫartmaḫ.**

(Sineğin yağını çıkarmak.)

Her işten bi kar elde etmeye çalışmak.

→Sinekten yağ çıkarmak. (Aksoy,v1998:1038)

→Sinekten yağ çıkarmak. (Özdemir, 2000:300)

→Sinekten yağ çıkarmak. (Saraçbaşı, 2010:1031)

→Sinekten yağ çıkarmak. (Sinan, 2015:492)

→Sinekten yağ çıkarmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Sinekten yağ çıkarmak. (Yurtbaşı, 1996:439)

**740. Sore sore gitt̲ĭm Engesore.**

(Sora sora gittim Engesora.)

Yapılan işte başkalarına danışmak gerektiğinin önemini vurgular.

→Sora sora gittim Engesor'a. (BDDA, 2016:10793)

**741. Sögme ḫızmakar babami, sögmiyem ağe babaŋ.**

(Sövme hizmetkâr babamı, sövmeyeyim ağa babanı.)

Kötü laf söylemezse kötü laf da işitmeyeceğini vurgulamak.

**742. Sŭmŭgi (iliği) sïrme olmaḫ.**

(Sümüğü sürme olmak.)

Ölen kişinin mezardaki kemiklerinin bile un ufak olması.

**743. Sü ïsṯïŋe getmaḫ.**

(Su üstüne gitmek.)

Tuvalete gitmek.

**744. Süyi baş yuḫari aḫmaḫ.**

(Suyu baş yukarı akmak.)

İşlerin rast gitmesi.

→Suyu baş yukarı akmak. (BDDA, 2016:10834)

**745. Süyi ısınmaḫ.**

(Suyu ısınmak.)

Yaptığı kötü işler neticesinde zarara uğramak, sonu gelmek.

→Suyu ısınmak. (Aksoy, 1998:1052)

→Suyu ısınmak (kaynamak) (birinin). (Saraçbaşı, 2010:1059)

→Suyu ısınmak/ kaynamak. (Sinan, 2015:497)

→Suyu ısınmak (veya kaynamak). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Suyu ısınmak/ kaynamak. (Yurtbaşı, 1996:451)

**746. Şekkal şekkal gezmaḫ.**

(Ayakkabı ayakkabı gezmek.)

Üstü başı dağınık bir şekilde dolaşmak.

**747. Şelesĭne vırmaḫ.**

(Sırtına vurmak.)

Bütün sorumluluğu karşı tarafa yüklemek.

**748. Şıp şille, paşif şille.**

(Şıp bulgur çorbası, sahur bulgur çorbası)

Hızlı ve pratik olmak.

**749. Şipaneyi öpüp çıḫmaḫ.**

(Kapı eşiğini öpüp çıkmak.)

Bir kişiden veya bir yerden bi daha dönmemek üzere ayrılmak.

**750. Şor étmaḫ.**

(Tuzlu etmek.)

Tadını kaçırmak.

**751. Tabut zĭngĭlavi olmaḫ.**

(Tabut zili olmak.)

Ömrün son zamanlarında yapılan gereksiz iş.

**752. Tabute bi çivi çaḫmaḫ.**

(Tabuta bir çivi çakmak.)

Zamanın geçmesi.

**753. Tatṯan çıḫarmaḫ.**

(Tattan çıkarmak.)

Tadını kaçırmak, can sıkmaya başlamak.

**754. Taffalın cani nedŭ?**

(Zavallının canı nedir?)

Birine acımak.

**755. T̲ağdeki gelmiş, bağdekini sŭré.**

(Dağdaki gelmiş, bağdakini sürüyor.)

Haksız yere başkasının malına konmak ve onu da yerinden yurdundan kovmak.

→Dağdan gelip bağdakini kovmak. (Aksoy, 1998:702)

→Dağdan gelip bağdakini kovmak. (Özdemir, 2000:109)

→Dağdan gelip bağdakini kovmak. (Saraçbaşı, 2010:326)

→Dağdan gelip/ inip bağdakini kovmak. (Sinan, 2015:336)

→Dağdan gelip bağdakini kovmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Dağdan gelip bağdakini kovmak. (Yurtbaşı, 1996:151)

**756. T̲am loğĭ olmaḫ.**

(Taş silindir olmak.)

Kilolu olan kişi.

**757. T̲am pacesi.**

(Dam bacası.)

Umursanmayan, adam yerine konulmayan insanlar için kullanılır.

**758. T̲an t̲an konuşmaḫ.**

(Rastgele konuşmak.)

Yersiz, dengesiz konuşmak.

**759. Ţapani yanmaḫ.**

(Tabanı yanmak.)

Yerinde durmayan, çok gezen kişiler için kullanılır.

→Tabanı yanmış it gibi (dolaşmak). (Saraçbaşı, 2010:1083)

→Tabanı/ ayağı yanmış it gibi kaçmak/ koşmak, dolaşmak. (Sinan, 2015:502)

→Tabanı yanmış it gibi dolaşmak/ kaçmak/ koşmak. (Yurtbaşı, 1996:459)

**760. Ţarlŭğe düşmaḫ.**

(Darlığa düşmek)

Sıkıntı çekmek.

→Dara düşmek. (Aksoy, 1998:705)

→Dara düşmek. (Özdemir, 2000:112)

→Darlığa düşmek. (Saraçbaşı, 2010:335)

→Darlığa düşmek. (Sinan, 2015:338)

→Darlığa düşmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Dara düşmek.(Yurtbaşı, 1996:155)

**761. Tarumar olmaḫ.**

(Tarumar olmak.)

Dağılıp dökülmek.

→ Tarumar olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→ Tarumar etmek. (Yurtbaşı, 1996:462)

**762. Tasi goddigi elĭŋde.**

(Tası tabağı elinde.)

Tedbirli olan kişi.

**763. Tasĭni koymaḫ.**

(Tasını koymak.)

Kendisine yer ayırmak.

**764. T̲aş atmişsen kolĭŋ yorılmiş?**

(Taş atmışsın, kolun mu yorulmuş?)

Sürekli yorgunluktan, halsizlikten şikâyet edenler için söylenen laf.

→Taş attı da kolu mu yoruldu? (Aksoy, 1998:1065)

→Taş attı da kolu mu yoruldu? (Saraçbaşı, 2010:1094)

→Taş attın da kolun mu yoruldu? (Sinan, 2015:504)

→Taş attın da kolun mu yoruldu? (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Taş atıp da/ attı da/ kolun mu yoruldu? (Yurtbaşı, 1996:462)

**765. T̲aş başĭnde it oturĭşĭ.**

(Taş başında it oturuşu.)

Ehli keyif bir şekilde oturmak.

**766. T̲aş üfağı degü, insan üfağı.**

(Taş ufağı değil, insan ufağı.)

İşe yarayan insanlar için kullanılır.

→Taş ufağı değil, insan ufağı. (BDDA, 2016:10961)

**767. Tavoğĭne kışt dimaḫ.**

(Tavuğuna kışt demek.)

Karşıdaki kişiyi kızdırmak, incitmek.

→Tavuğuna kış demek (birinin). (Saraçbaşı, 2010:1100)

→Tavuğuna kışt/ kişt demek. (Sinan, 2015:505)

→Kimin tavuğuna kışt demişiz. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Tavuğuna kışt/ kişt demek. (Yurtbaşı, 1996:465)

**768. Teberük olmaḫ.**

(Kutsal olmak.)

Kıymetli olmak.

**769. Télli dırdan.**

(Telli yün eğirme aleti)

İnce eleyip sık dokuyan kişi.

**770. Teneşĭre çıḫmaḫ.**

(Teneşire çıkmak.)

Ölmek.

**771. Ṯeral olmaḫ.**

(Tembel olmak.)

Tembel olmak.

**772. Térkinĭ vérmémaḫ.**

(Terkini vermemek.)

Yalnız bırakmamak, sürekli rahatsız etmek.

**773. Tıḫ nefes kalmaḫ.**

(Tık nefes kalmak.)

Çok yorulmak.

**774. T̲ınaz étmaḫ.**

(Taklit etmek.)

Taklit etmek.

**775. T̲ırçik atmaḫ.**

(Tekme atmak.)

Zıplamak ya da hiç olmadık yerlerde gezinmek.

**776. Toḫ kotigine ağlemaḫ.**

(Tok tabağına ağlamak.)

Sahip olduklarına şükretmeyen kişi.

**777. Turneyi gözündan vırmaḫ.**

(Turnayı gözünden vurmak.)

Güzel bir sonuç elde etmek.

→Turnayı gözünden vurmak. (Aksoy, 1998:1078)

→Turnayı gözünden vurmak. (Özdemir, 2000:324)

→Turnayı gözünden vurmak. (Saraçbaşı, 2010:1129)

→Turnayı gözünden vurmak. (Sinan, 2015:511)

→Turnayı gözünden vurmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Turnayı gözünden vurmak. (Yurtbaşı, 1996:475)

**778. Ţuţağĭni ozatmaḫ.**

(Dudağını uzatmak.)

Surat asmak.

**779. Ţuz yérĭne buz yalemaḫ.**

(Tuz yerine buz yalamak.)

Fırsatı kaçırıp başka şeylerle avunmak.

→Tuz yerine buz yalamak. (BDDA, 2016:11067)

**780. Ţuzliyem koḫmiyesen.**

(Tuzlayayım kokmayasın.)

→Tuzlayım da kokma. (Aksoy, 1998:1080)

→Tuzlayayım da kokmayasın (kokma). (Özdemir, 2000:325)

→Tuzlayayım da kokma (kokmayasın). (Saraçbaşı, 2010:1132)

→Tuzlayayım da kokma. (Sinan, 2015:512)

→Tuzlayayım da kokmayasın (veya kokma). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Tuzlayayım da kokma. (Yurtbaşı, 1996:477)

**781. Üş gün Ḫeno bézenŭ, kılĭni çeker ozanŭ.**

(Üç gün Heno bezenir, kılını çeker uzanır.)

İnce eleyip sık dokumak, fazla abartmak.

→Üç gün Heno bezenir, kılını çeker uzanır. (BDDA, 2016:11113)

**782. Üz görümlüği ĭsṯemaḫ.**

(Yüz görümlüğü istemek.)

Yeni evlenen çiftlerde ilk gün verilen hediye için kullanılır.

→Yüz görümlüğü. (Aksoy, 1998:1133)

→Yüz görümlüğü. (Saraçbaşı, 2010:1242)

→Yüz görümlüğü. (Sinan, 2015:532)

→Yüz görümlüğü. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yüz görümlüğü. (Yurtbaşı, 1996:515)

**783. Üz göz olmaḫ.**

(Yüz göz olmak.)

Samimiyette aşırıya gitmek.

→Yüz göz olmak. (Aksoy, 1998:1133)

→Yüz göz olmak. (Özdemir, 2000:359)

→Yüz göz olmak. (Saraçbaşı, 2010:1242)

→Yüz göz olmak. (Sinan, 2015:532)

→Yüz göz olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yüz göz olmak/ olmamak. (Yurtbaşı, 1996:515)

**784. Üz vérdoḫ ‘Eliye ‘Eli sışdi ḫaliye.**

(Yüz verdik Ali’ye, Ali sıçtı halıya.)

Kişinin fazla sevgi karşısında şımarması.

→Yüz verdik deliye, çemrendi (geldi) sıçtı halıya. (Aksoy, 1998:1139)

→Yüz verdik Ali’ye (deliye), geldi sıçtı halıya. (Saraçbaşı, 2010:1243)

→Yüz verdik deliye/ Ali/ye, çemrendi/ geldi sıçtı halıya. (Sinan, 2015:532)

→Yüz verdik Ali’ye/ deliye, çemrendi/ geldi sıçtı halıya. (Yurtbaşı, 1996:516)

**785. Üz vérdŭḫ tepemize çıḫtı.**

(Yüz verdik tepemize çıktı.)

Kişiyi fazlasıyla şımartmak.

**786. Üzi kere olmaḫ.**

(Yüzü kara olmak.)

İkiyüzlü davranmak, utanmamak.

→Yüzü kara. (Aksoy, 1998:1135)

→Yüzü kara. (Saraçbaşı, 2010:1245)

→Yüzü kara. (Sinan, 2015:533)

**787. Üzini keyĭm étmaḫ.**

(Yüzünü sağlam etmek.)

Aşırı ısrarcı olmak.

**788. Üziŋi kere çıḫartmaḫ.**

(Yüzünü kara çıkarmak.)

Utandırmak.

→Yüzünü kara çıkarmak (birinin). (Aksoy, 1998:1137)

→Yüzünü kara çıkarmak. (Özdemir, 2000:361)

→Yüzünü kara çıkarmak. (Saraçbaşı, 2010:1250)

→Yüzünü kara çıkarmak. (Sinan, 2015:533)

→Yüzünü kara çıkarmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**789. Üzlerĭŋe kül elenmaḫ.**

(Yüzlerine kül elenmek.)

Benzi solmak.

**790. Üzüne eleyh géçirmaḫ.**

(Yüzüne elek geçirmek.)

Hiçbir durumda utanmayan, arsız.

**791. Üzüŋ ole o yane, ṯapanıŋ ole bu yane.**

(Yüzün olsun o yana, tabanın ola bu yana.)

Kötü insanlara işlerinin rast gitmemesi adına beddua etmek.

**792. Vaşvan étmaḫ.**

(Ağıt yakmak.)

Ağıt yakmak.

**793. Vérĭŋ yisĭŋ, beyhleyĭŋ ölmesĭŋ.**

(Verin yesin, bekleyin ölmesin.)

Hayatta sadece kendi çıkarı için uğraşan, kimseye faydası olmayan kişi.

→Ver yiyeyim, ört yatayım, bekle canım çıkmasın. (Aksoy, 1998:1096)

→Ver yiyeyim, ört yatayım (uyuyayım), bekle canım çıkmasın. (Saraçbaşı, 2010:1168)

→Ver yiyeyim, ört yatayım, bekle canım çıkmasın. (Sinan, 2015:519)

→Verin ki yiye, serin ki otura, örtün ki yata. (BDDA, 2016:11160)

→Ver yiyeyim, ört yatayım, bekle canım çıkmasın. (Yurtbaşı, 1996:490)

**794. Vırıcıŋ atli gele.**

(Zarar verecek kişin atlı gele.)

Kişinin tez vakitte belasını bulması için edilen bir çeşit beddua.

**795. Vırneḫaş olmaḫ.**

(Halsiz olmak.)

Halsiz düşmek.

**796. Yareli bermağe işémaḫ.**

(Yaralı parmağa işemek.)

Çare olmamak, yardımda bulunmamak.

→Yaralı parmağa işememek. (Aksoy, 1998:1107)

→Yaralı parmağa işememek. (Özdemir, 2000:345)

→Yaralı parmağa işememek. (Saraçbaşı, 2010:1190)

→Yaralı parmağa işememek. (Sinan, 2015:523)

→Yaralı parmağa işemek. (BDDA, 2016:11232)

→Yaralı parmağa işememek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yaralı parmağa işemez. (Yurtbaşı, 1996:498)

**797. Yarım ağız.**

(Yarım ağız.)

İstemeden, isteksizce teklifte bulunmak.

→Yarım ağızla. (Aksoy, 1998:1108)

→Yarım ağızla (söylemek). (Özdemir, 2000:345)

→Yarım ağız (yarım ağızla). (Saraçbaşı, 2010:1192)

→Yarım ağız/ ağızla (söylemek). (Sinan, 2015:523)

→Yarım ağız. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yarım ağızla. (Yurtbaşı, 1996:499)

**798. Yatecaḫ yéri yoḫ.**

(Yatacak yeri yok.)

Hayatı boyunca hep kötülük yapan insanlar için kullanılır.

→Yatacak yeri yok. (Yurtbaşı, 1996:500)

**799. Yazïği gelmaḫ.**

(Yazığı gelmek.)

Acımak.

→Yazığı gelmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**800. Yer dibi gitmaḫ.**

(Yer dibi gitmek.)

Sinsi davranmak.

→Yer delen. (BDDA, 2016:11346)

**801. Yerdan bitme.**

(Yerden bitme.)

Kısa boylu olmak.

→Yerden bitme, (yerden yapma). (Aksoy, 1998:1115)

→Yerden bitme. (Saraçbaşı, 2010:1207)

→Yerden bitme/ yapma. (Sinan, 2015:526)

→Yerden bitme. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yerden bitme/ yapma. (Yurtbaşı, 1996:504)

**802. Yéri görünmaḫ.**

(Yeri görünmek.)

Yokluğu belli olmak.

**803. Yérli olmaḫ.**

(Yerli olmak.)

Bir yere çok uzun süre önce gelip yerleşmiş, artık oranın sahibi gibi davranan kişiler için kullanılır.

→Yerli olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**804. Yi kifteyi at çifteyi.**

(Ye köfteyi, at çifteyi.)

Yağlı yiyip vücudun enerji toplaması.

**805. Yiddi keynene boğmaḫ.**

(Yedi kaynana boğmak.)

Çok fena olmak.

**806. Yïḫıl keye bas meni gözlerım görmesın seni.**

(Yıkıl kaya bas beni, gözlerim görmesin seni.)

Karşıdaki kişinin kibirli olduğunu ve durumdan ne kadar rahatsız olduğunu dile getirir.

**807. Yimedĭm aşınnan kor oldum tütünüŋnan.**

(Yemedim aşından, kör oldum tütününden.)

Hep kötüye denk gelmek.

→Yemedim aşından, kör oldum tütününden (gözyaşından). (BDDA, 2016:11322)

**808. Yole düşmaḫ.**

(Yola düşmek.)

Yolculuğa çıkmak.

→Yola düşmek. (Aksoy, 1998:1121)

→Yola düzülmek. (Özdemir, 2000:352)

→Yola düşmek. (Saraçbaşı, 2010:1222)

→Yola düşmek/ Yola düzülmek. (Sinan, 2015:528)

→Yola (veya yollara) düşmek. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yola düşmek. (Yurtbaşı, 1996:508)

**809. Yole vırmaḫ.**

(Yola vurmak.)

Uğurlamak.

→Yola vurmak. (Aksoy, 1998:1122)

→Yola vurmak. (Sinan, 2015:528)

→Yola vurmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yola vurmak. (Yurtbaşı, 1998:509)

**810. Yorlŭğĭni almaḫ.**

(Yorluğunu almak.)

Dinlenmek.

→Yorgunluğunu almak. (Aksoy, 1998:1125)

→Yorgunluğunu almak. (Özdemir, 2000:354)

→Yorgunluğunu almak. (Saraçbaşı, 2010:1228)

→Yorgunluğunu almak. (Sinan, 2015:529)

→Yorgunluk (veya yorgunluğunu) atmak (veya çıkarmak). (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

→Yorgunluğunu almak. (Yurtbaşı, 1996:510)

**811. Zayi etmaḫ.**

(Zayi etmek.)

Boş yere harcamak, ziyan etmek.

→Zayi olmak. (Saraçbaşı, 2010:1257)

→Zayi olmak. (TDK Çevrim içi Türkçe Sözlük)

**812. Zeyi vérmaḫ.**

(Zeyi vermek.)

Çoğalmak. Genelde arılar için kullanılır.

**4. Atasözlerinin Tematik Açıdan Sınıflandırılması**

**AÇLIK**

Acem belayem, toḫem kedayem.

Ac ayü oynemes.

Aci sıletme, toḫi terpetme.

Aj tovuḫ özini darü embarında zannedŭ.

**AĞIRBAŞLILIK**

Ağır ṯaşi kĭmse üynedemes.

Ar üzdan ḳor gözdan bellidŭ.

Ṯaş yérında ağırdŭ.

**AKRABALIK**

Kan sü olmes.

**AİLE İÇİ ÇEKİŞMELER**

Ṯayi kaldŭrŭ, ‘emi saldĭrŭ.

Keyĭn arvadi, ḫayĭn arvadi.

**ANNE-BABANIN DEĞERİ**

Allah insani it ede, eyesĭz etmiye.

Anem babam olsın, boğazi olmesın.

Mıtrıbın elegĭni sü götĭrmiş.

Yetıme yol gösṯeren olo, eyhmek véren olmes.

Yetim güler yanniş güler.

**ARSIZLIK-UTANMAZLIK**

Alışmiş kudurmişt̲an beterdŭ.

‘Arli ‘arınnan arlenŭ, čingir giye sallenŭ.

‘Arsıze kazŭḫ soḫmişlē, gülmiş dimiş bu takaşaḫ hardan gele.

‘Arsızın üzüne tükürende nisan yagmuri sanermiş.

Anesĭ kızıne ögĭt vémiş, kĭzĭ paceye çĭḫmiş, dimiş ‘’ane men genişem yoḫse pace?’’

Azeni mezar pakler.

Hobe hobe osuren göte ne tobe.

Kırḫt̲an sore azeni teneşir pakler.

**AŞAĞILAMA-KÜÇÜMSEME**

Ağaşt̲an maşe, kürtt̲an paşe olmes.

Alece kerğenĭŋ sözi oledi, tebaḫ ayında kar yağerdi.

Arvat mali kapi mandali.

Biti yeḫaŋ, kürdi kapaŋ yavutme.

Ersĭz arvat, yularsız arvat.

Ezmeye düşt̲i, büzmeye düşt̲i, çatlaḫ tapan çizmeye düşt̲i.

İki ağaci çatmişlē, arvat diye satmişlē.

İtin sözi ole, göydan kemik yağer.

Kırḫ kadınıŋ ‘ekli bi tavoğuŋ başĭndedŭ.

Kız gider yiġit getĭrŭ, oğlan gider it getĭrŭ.

Kürt yer çaroğĭne baḫer.

Kürtt̲an oldise evliya, kome gele avluye.

Mıtrıp kızi ḫanım olmes.

Pişik ulaşemedoği cigere pis diyermiş.

Sineh bişe degŭ, mide bulandırŭ.

Üç arvat hiç arvat.

Yidŭḫ işt̲ŭḫ ne'let gele se'rtliye.

**BAHANE**

Oynemağĭ bilmiyen kız, "yérĭm t̲ardŭ" der.

**BAŞIBOŞ OLMAK**

Boş ite menzil olmes, gezer irani, turani.

Gapĭni koparmiş ḫaltesız it.

**BEKLENTİ**

Göt ist̲erem ḥelebi, oğlan doğe çelebi.

**BENCİLLİK**

Bahar güneşi gelinĭme, güz güneşi kızıme.

Erli ersızdan er ıst̲er.

Göst̲erem göresen vermiyem ölesen.

Herkesĭŋ yoruldoği yerde ḫan yapmezlē.

Ḫızan bişürmiş bi gazan aş, gözüne görünmiş dağdan t̲aş.

İt reḥet eyhmekt̲an kaçmes.

Pişik götüni görmiş, "ne böyük yarem var." dimiş.

## CAHİLLİK

Eşek bĭlmedŭği oti ye başi gejalŭ.

Eyaḫler baş olmiş, başler eyaḫ.

Geçi görmedŭḫ mege kĭğĭnide bĭlmenŭḫ.

## CESARET

Koyune rekĭ içirmişle, kŭrdŭŋ evını soymiş.

Kuş̲tan korḫen darŭ eymes.

## CİMRİLİK VE CÖMERTLİK

Ağenĭŋ mali gide, ḫĭzmekarĭŋ cani çıḫé.

Aḫmiye t̲amler.

Almaḫ herkesĭŋ kâridŭ, vérmaḫ herkesĭŋ kâri degŭ.

Bedava sĭrke baldan t̲atlidŭ.

Çoḫ söleme ‘arsĭz olŭ, aj saḫleme hırsız olŭ.

Heç yoḫt̲an kösede eyidŭ.

Is̲tiyenın bi üzi kere vermiyenĭn iki üzi.

Yimyenĭŋ malini yerle.

## ÇIKARCILIK-FIRSATÇILIK

Eyranĭm olsuŋ cĭbĭnĭm bağdat̲tan gelŭ.

İt itĭŋ etini yer, sümügüni yimes.

Kazanıŋ harde keynedise meymunĭŋ orde oyner.

Kepçe tuten bĭzdandŭ.

Kŭrt pusli gün arer.

Sofi soğan yimes, elĭne géçe kaboğuni komes.

Yater mal eyesi, kaḫer oğul babasi.

Yeḫe yirtŭği boğaz artŭği.

**DAYANIKLILIK**

Aci batırcani kırağı çalmez.

**DEDİKODU**

Bi laf duyende kulağıŋ kar, dilĭŋ lal et.

Çoḫ mal ḥeramsız, çoḫ laf yalansız olmes.

Dime sözün éle, düşersen dile.

Él ağzi torbe degŭ büzésen.

İtin behsĭni edende ya kapidan çĭḫer ya pacedan.

Söz gelŭ, sözi getŭrŭ.

**DEĞER VERMEK**

Bin adem degmes bi kişiye, bi adem deger bin ademe.

Eşek olmiyende eşeklere baha biçilmez.

Kari küreyht̲an atellē, kereyi miskaldan t̲artellē.

Mezar ölüsŭne göre kazılŭ.

**DELİRMEK**

Gaplŭḫ olmaḫ.

**DENGESİZLİK**

Bitlisĭŋ kışıne, eskerĭŋ işine ‘ekıl ermes.

Ne önündan gidilŭ ne erẖesĭndan.

**DERTLİ OLMAK**

Az aydi, birazde yaydi.

Derd insani sıletŭ.

**DIŞ GÖRÜNÜŞ**

Bi miskal et bin ‘eyip itŭrŭ.

Çörek üzdan yiyilŭ.

Delünüŋ düşgüni beyaz giyer kış güni.

Eşek bĭzĭm eşek ema çülü değişmiş.

Yoğurt t̲ökülŭ eyran kalŭ, eyran t̲ökülŭ neyi kalŭ?

Gelin duvaẖt̲e bebek kundaẖt̲e güzeldŭ.

Geliniŋ güzellŭği beşigin ögünde belli olŭ.

Göti yére yeẖinnan korẖ.

**DİKKATSİZLİK**

Gözü namazde olmiyeniŋ kulağı ezande olmes.

**DİNİ İNANIŞ-TOPLUMSAL İNANIŞ**

Eẖmeg odŭ dünye üçün ğem çeker, mevlam bilŭ kim kazanŭ, kimler yer.

Allah vérdise dingo bağından da vérŭ.

Allah’ın bermağı yokt̲ŭ, gözan soẖé.

Aẖen sü heram kaldırmes.

Aḫen sü pişik ağzidan heram kaldırmes.

Aḫşemĭŋ ḫerĭnnanse, sabahĭŋ şerri.

Baloḫtan böhük haloḫ var.

Er gele, téz gele, cum’e gecesi gele.

Étme kulaŋ gelŭ yolaŋ.

Eyesĭzlerın eyesi allahtŭ.

Göydan ne yağdi de yer kebul étmé.

İbadet gönül şatlŭğŭdan olŭ.

Karıncenıŋ ahi karınceye kalmes.

Kor allah’a nice baḫer, allah de one éle baḫer.

Korḫ onnan, korḫmes allahınnan.

Şişi ataşe koyende günahkâr günahĭni bilŭ.

Vay vaydan korḫmes allah teala hiç kimsedan.

## DOSTLUK VE DÜŞMANLIK

Dostlŭḫ kenterdan, aluş verüş mıskaldan tartılŭ.

Dostun dost ole, tüşmanın kor ole.

Düşmane taban göstertme.

Esgi düşman dost olmes, it derĭsi post olmes.

İnsan insanıŋ kŭrdidŭ.

Gün batti govur yatti.

**DOYUMSUZLUK**

Kar éden ‘ar etmes.

**DÜRÜSTLÜK**

Egĭri otŭ, t̲üs konış.

Yalançi düz yoldan şaşmiş, t̲oğrusi t̲ağler aşmiş.

**DÜZEN**

Müsülman terpendŭḫce yer açilŭmiş.

**EMEK VERMEK- ÇABALAMAK**

Cani yanen eşşek nalli at̲t̲an çoḫ kaçer.

Yéŋ bilmes, t̲oğriyen bĭlŭ.

**EŞİTLİK-DENKLİK**

Eter, meter ḫeppĭ birbirindan beter.

Her kuş öz refinan üçer.

Kazdan tavoḫ bi yımırte éde, tavoğuŋ göti patler.

**EVLAT SEVGİSİ**

Ayü balesĭni severken öldürŭmiş.

Doğdum özım üçün vérdım ḫérım üçün.

Jüjünin balesi jüjüye şirindŭ.

Kerğenĭŋ balesi özŭne şahan görünü.

**EVLİLİK**

Erĭm çibin ole, ko t̲uvarde ole.

Ev ıst̲ıŋe ev kurulmes .

Eyağım olsın eyaḫkabi çoḫ

**FARKLILIK**

Beş permağıŋ beşi bir degŭ.

**FAYDA GÖRMEK-GÖRMEMEK**

Bal tüten permağını yaler.

Culḫe kefinsĭz ölŭ.

Çıraḫ dibıne işĭḫ vérmes.

Él atıne binen tez iner.

Éldan gelen öyün olmes, öyün olse t̲oyum olmes, t̲oyum olse vaḫdĭnde gelmes.

**GELİN-GÖRÜMCE ÇEKİŞMESİ**

Görüm görüm senede bi görün, o de yataḫt̲e görün.

Görümce görmiyem ömrümce.

Görümüm geldi ölümŭm geldi, beşigi geldi tabutum geldi.

**GELİN-KAYNANA ÇEKİŞMESİ**

Keynene pambŭḫ olmiş, çıḫmiş refe t̲üşmüş gelinin kafesĭni kırmiş.

Keynenenĭŋ eyisi, kırḫ arşından kuyisi.

Kızım san diyerem gelinim sen anle.

**GENÇLİK**

Matildi çatledi oldi sĭrke.

**GEZMEK**

Çoḫ gezenın eyağıne poḫ bulaşŭ.

**GÖRGÜSÜZLÜK**

Arep yağı bol bulende götüne başıne sürtermiş.

Görgüsüzdan kız almağı kolaydŭ saḫlemağı zordu.

**GÜÇ**

At meydanında eşek zırlemes.

Atle katır döğüşü, eşek arede gider.

Yağli kazan yağli kazana aḫer.

**GÜVENSİZLİK**

Sofi soğan yimes, elĭne géçe kaboğuni komes.

Kılavuzi kerğe olenĭn kuṯuzi poḫṯan kurtulmes.

Örtŭḫ kapi selamet, açoḫ kapi melamet.

**HALDEN ANLAMAMAK**

Sağı göndermişlē ḫesṯeye narē.

**HAYAL KURMAK**

Aj tovuḫ özini darü embarında zannedŭ.

**HOŞ VAKİT GEÇİRMEK, EĞLENMEK**

İtĭŋ kefi itṯan gelŭ.

İtin kefi karde gelŭ.

**İRONİ**

Gün batt̲i govur yatt̲i.

Mısafır mısafıri ĭstemez ev sehibi heş kimseyi.

**İŞ BUYURMAK**

Heydo itine iti de kŭyrŭğune.

**KADER**

Az yaşe çoḫ yaşe ‘ekıbet gelir başe.

Gelin ate binmiş ya nesib dimiş.

Gün gider keda gétmes.

Sü aḫer arḫoni bulu.

**KALABALIK OLMAK**

Tavoḫ cücesidan, zestan kundağidan.

**KİŞİLİK-ALIŞKANLIK**

Her başĭŋe leçek örten dimesĭŋ men arvadem, her başĭŋe şevke koyen dimesĭŋ men herĭfem.

Herkes öz gelbĭnĭŋ barĭni yer.

Ḫuyli huyundan vazgeçmes.

İtĭŋ poççigini kırḫ sene kalıbe koymişlē, gina egiri kalmiş.

Orusbinĭn tobesi ḫerebeyi görene kededŭ.

Orusbiyi mezara koymişlē tek yatmenem dimiş.

Sarmisağı gelin etmişlē t̲uvare vırmişlē, kırḫ gün ellememişlē koḫi çıḫmemiş.

**KOMİK DURUMA DÜŞMEK.**

Eşek şaşırende kar yermiş.

**KOMŞULUK**

Ḫer ĭsṯe komşan ḫer gele başan.

Ḳomşi komşinin külüne muhtaşṯŭ.

Ḳomşi komşiye baḫe, gorune çıraḫ yaḫe.

Komşinĭn tavoği komşiye kaz görünü.

Ḳor evlat, yaman komşi olmiye daha yaḫşi.

**KORUMAK**

Sakınen göze çöp bater.

**KÖTÜLÜK**

Eyağıme yer edem, gör başaŋ neler edem.

Kŭrdıŋ adi çıḫmiş kuzi var baş götürü.

Yanen de men, yamande men.

Yedi keynene boğer, suyun bığe bığından korḫer.

**MESLEK**

Çerçi heybesĭndekini sater.

İyi doḫtor mal götŭrŭ kötü doḫtor can götürü.

**MEVSİMLER**

İnanme yazdan kışe taa kĭrmĭzi yımırte bişe.

Mart kapidan baḫṯŭrŭ, kazme körek yaḫṯŭrŭ.

**MİNNETSİZLİK**

Kesabe minnet edecağĭme keser çükümü yerem.

**MİSAFİRPERVERLİK**

Kapiyi küçük, kündŭŋ böyük ét.

Mısafırın iyisi üçer gider kuş kimi mısafırın kötüsü oturŭ baykuş kimi.

Örtŭḫ kapi selamet, açoḫ kapi melamet.

**MÜCADELE**

Dağ ne kede üsgek ole gina yol vérŭ.

**NAZLANMAK**

At sehebĭne kişner.

**NEREDE NASIL DAVRANACAĞINI BİLMEK**

Öliye ağlerlē, deliye gülerle.

**NANKÖRLÜK**

Atım tepmes, kovmez dime.

Baci baciyi seve erini almes, kardeş kardeşi seve arvadĭni almes.

Besle kerğeyi oysun gözüŋ.

Dağdan gelmiş bağdekini kové.

Emek vér asĭle ne'let gele bet asile.

Eyağıme yer edem, gör başaŋ neler edem.

Kaḫenĭŋ yérĭni, ölenin arvadĭni alŭllē.

Kime diyesen can, olŭ jan bater cigeraŋ.

Kürt yer çaroğĭne baḫer.

Öküz can çekişende piçağı çeken çoḫ olo.

Yetım derki böyüt meni, böyüyemki sögem seni.

## ÖLÜ VE ÖLÜM

Ölü bĭzĭmdŭ, allah reḥmet eyliye.

Yatendan degŭ yitendandŭ.

## ÖĞÜT

Az yi, uzun yi.

Baba malĭ tez tükenŭ yazık yoldan azene.

Baba mali tez tükenŭ, gerek evlat kazane.

Bi laf duyende kulağıŋ kar, dilĭŋ lal et.

Böyügün yoḫse şepkene danış.

Böyühler bi şeyi kepeginde koymemişlē.

Cane gelecağıne male gelsın.

Çig eti, pişmemiş ḫemiri kocaŋ göstertme.

Hecidan,ḫocedan, kerenloḫ géceden korḫ.

Ḥezĭre dağ dayenmes.

Yorğun gözidan at alme, bekar gözidan kız alme.

## ÖRNEK ALMAK

Anemin aşi, tendĭrĭmĭŋ başi.

Aŋesi çıḫen ağace kĭzi ṯâl ṯâl gezer.

At atıŋ yanĭnde kale, ya huyunnaŋ ya süyünnaŋ alŭ.

Ḫoce osurdise cemaat sıçer.

İlanın balesi gina ilandŭ.

İt̲t̲an bi piçoḫ it törer.

İt̲t̲an yaten bit̲t̲an kaḫer.

Ḳordan yaten şaşi kaḫer.

Küçük kaḫer böyüge baḫer.

Mal eyesıne, oğul babasıné çeker.

Şam şeker cĭnsĭŋe çeker.

Oti kaldŭ, köküne baḫ.

Üzüm üzüme baḫe baḫe kerarŭ.

**ÖVÜNMEK**

Çölmek dimiş dibim altundŭ, çömçe dimiş men hardan gelérem.

**PİŞMANLIK**

Aḫdan gelen vaḫdan gider.

Gider bağler mévesi, kalŭ üzler keresi.

Hörsüm geldi ağzım kere, hörsüm gitti üzüm kere.

İşağe iş ardĭne düş.

Keşkedan belki ekmişle çıḫmemiş.

Ölü bĭzĭmdŭ, allah reḫmet eyliye.

Ölü ölende götü balli olŭ.

Şipane şilor, gelen gılor.

Tedbirsĭs ebdes bozen domale domale ţaş arer.

Yokuşun dibĭnde arpe kar étmes.

**RAHAT ETMEK**

Herkesĭŋ öz evi öz gori.

**SABRETMEK**

Atım at olene keder, sahibi mat olŭ.

Çıḫmiyen candan ümit kesĭlmes.

Dağ ne kede üsgek ole gina yol vérŭ.

Éşşegi sureŋ ossuroğune katlenŭ.

Yaz var kış var ne ‘ecele iş var.

**SAFLIK**

Éşşegıŋ ‘eḫmeki odŭ peklavadan pay umer.

Paresĭni éller yer, yeḫesĭni bitler yer.

**SAĞLAMLIK**

Buz ŭsţŭne bina kurulmes.

Buzdan eşek yapılmes.

**SAĞLIK VE HASTALIK**

Demĭri nem, insani ğem öldürŭ.

Ḫesţeloḫ gĭrende ḫan kapisi, çıḫen de ine delüġi.

**SAYGI DUYMAK**

Sü küçüğün, sofre büyüğün.

**SAHİPLENMEK**

Ölü bĭzĭm kim ağliye, deli bĭzĭm kim bağliye.

Ölünün sehibi çoḫ olŭ.

**SEÇİCİLİK**

Armıdıŋ sapi, üzümın çöpi

**SINIRLARINI BİLMEK**

Boyan göre bostan ek.

Dervişe def sorulmes.

**SUÇLULUK**

Şişi ataşe koyende günahkâr günahĭni bilŭ.

**ŞANS-ŞANSSIZLIK**

Ademi ağ beḫtli édende dildŭ, kere beḫtli édende dildŭ.

Ağ gün ağartŭ, kere gün kerartŭ.

Aŋenıŋ beḫti, kızınıŋ teḫtĭ  anesi çıḫardi kızi taḫti.

Çay her zaman kütük getĭrmes.

Delünüŋ değĭrmanni allah ögütŭ.

Güzeldan yar çirkindan derd eysik olmes.

Ḫırsız bĭze gelende ay ışıği sabahe kalŭ.

İlanıŋ sevmedŭği ot dibinde biter.

Sabah güneşinde ısınmedĭm, aḫşem güneşinde ısınecam?

Yetım hırsloğe çıḫende ay aḫşemnan doğer.

**ŞÜKRETMEK**

Allah vérdise dingo bağından da vérŭ.

**TARTIŞMAK**

Ḫenek ḫenek, sore oldi degenek.

**TEDBİR**

Pox yéniŋ kaşoği baraba olŭ.

**TEMBELLİK**

Harde hereket orde bereket.

İşler güçler bucaḫte şah balaban kucaḫte, işleri güşleri neyliyem şah balabani besliyem.

Kavun karpuz yate yate böyük olŭ.

Kurban olem bu evin anesĭne kĭzĭne, yazi yazdım aynesĭniŋ tozune.

Oturen göt ḫalĭ doḫur.

Üç arvat hiç arvat.

Üzi bezekli gelin, evi tezeyhli gelin.

Yaten aslandanse gezen tilki yeḫşidŭ.

**TİCARET**

Vérme véresiye aḫer gider keresüye.

**UMURSAMAZLIK**

Ayü meşeye darımiş meşenın ḫeberi yoḫ.

Borş bine çĭẖende borşli keylük eti yermiş.

Çay aẖer âlem baẖer.

İt urer kervan geçer.

Ne öli görmüşlē ağliyelē  ne toy görmişle oyniyelē.

Toy görmemiş oynesĭn, cenaze görmemiş ağlesĭn.

**ÜSTÜNLÜK**

İki koç başi bi kazande keynemes.

Ŭsṯe gelen ŭsṯeler evi berẖi desdeler, altṯeki ya ölŭ ya ẖesṯeler.

**VASIFSIZLIK**

Neẖĭrci neẖĭri ters çevirende uyuz geçi başe geçer.

Öküz cırıldemedan ‘erebe cırıldıyé.

Özĭni bilmeyen çavuşler, sıçer poẖŭni avuşler.

**VESVESE**

Ağacın kŭrdi özündedŭ.

**YAKINMA**

Balem oleli beli kuṯuzum isi poẖe hasretṯŭ.

H̱iyarın başi şirindŭ.

Yidĭm kaz etĭndan doydum lezzetĭndan.

**YALNIZLIK**

Suridan ayrıleni kŭrt kaper.

**YARAMAZLIK**

Deli deliyi görende goppalını yere koyermiş.

Eceli gelen it cami ţuvarĭne işer.

Eşegi yoldan çıḫarŭ, kuduğun oynemesi.

Geçinĭŋ eceli gelende boynĭni piçağe sürtermiş.

Geçinĭŋ eceli gelende çobanıŋ eyhmegini yér.

**YARDIMLAŞMAK- İYİLİK YAPMAK**

Çıḫţi bĭzdan, çıḫmedi çuvaldızdan.

Doğdum özım üçün vérdım ḫérım üçün.

El eldan ŭsţŭndŭ.

El eli yıḫer elde döner üzi yıḫer.

Ğeribe selam bin altune bedeldŭ.

Ḫoşlŭḫ ḫoşţŭ, ḫoş olene ḫoşţŭ.

İlan egülŭ bügülŭ delügüni tanŭ.

İt itin kŭyruğuni basmes.

San ţaş atene sen gül at.

**YAŞLANMAK-TECRÜBE KAZANMAK**

Çoḫ yaşe gör tamaşe.

Genşlŭḫ uçen bi kuşţŭ tutulmes, iḫţiyarlŭḫ esgi bi çüldŭ satılmes.

Ḫekim ḥekim degŭ başĭne gelen hekimdŭ.

Kŭrt koceyende itlere meskere olŭ.

T̲aş degene bellidŭ

**YİĞİTLİK**

Atte karın, yiġit̲te bırın.

İgit evi yapılŭ, altın evi yıḫılŭ.

Pĭre it̲te, bit yiġĭt̲te bulunu.

Yiġidĭŋ mali meydande olŭ.

**YİYECEK-İÇECEK**

Elmayi soy yi, armudi say yi.

Erĭm it olsun, getŭrdŭği et olsın.

Et girmiyen eve dert girer.

Et ne keder leğer ole, eyhmegĭŋ ŭstŭndedŭ.

Kiraz dimiş yi meni edem seni çöpĭm kimi tüt dimiş yi meni edem seni goddum kimi.

**ZAMAN KAVRAMI**

Ay bit̲ti gün bit̲ti, neḫĭrci kızınıŋ ḫüneri tut̲t̲ĭ.

Kırḫ̲t̲an sore muğare ḫoş geldĭn bayrem ağe.

Ölüye başŭst̲ŭ ağlenŭ.

Terezinĭŋ toḫ̲t̲i var, her bişéniŋ vaḫ̲t̲i var.

T̲emĭr tavında dögülŭ.

Zamani gelende ağ göy kere göy belli olŭ.

**ZARAR VERMEK**

Bi neḫĭri bi t̲ane bozer.

Bi sü ne kede kaldise o kede koxer.

İnsan insanıŋ kŭrdidŭ.

İnsan ite t̲aş atende eyesĭnnan utanŭ.

İt ağzınnan deniz ḥeram olmes.

Papşende çömlek kırılŭ zararı bĭze t̲oḫunŭ.

Ulumağı bilmiyen it sürüye kŭrt getirŭ.

## ZENGİNLİK-FAKİRLİK

Ağedan kĭz alé, fekirĭŋ kŭrt̲anĭni t̲agĭdé.

Azdan az gider çoḫt̲an çoḫ.

Bi nali buldŭḫ kaldi üş nal bi eşek.

Deve inmiş bi pule, pul olmedŭḫt̲an sore neyliyem.

Fukareniŋ ölüsi, zenginiŋ kehpesi görünmes.

Heç yoḫt̲an kösede eyidŭ.

Pareniŋ üzi sıcaḫt̲ŭ.

Zenginiŋ basmesi ipehli görünü.

**5.Deyimlerin Tematik Sınıflandırılması**

**ABARTI-ABARTMAK-SIKMAK**

Arrak olmaḫ.

Cĭrĭgini çıḫarmaḫ.

Çekip ozatmaḫ.

Çerŭk olmaḫ.

Şor étmaḫ.

Tat̲t̲an çıḫarmaḫ.

Üş gün Ḫeno bézenŭ, kılĭni çeker ozanŭ.

Üz göz olmaḫ.

**ACELE ETMEK**

Diyesen gelmişle delüklüt̲aşe.

Sışt̲ım kaşt̲ım iş olmes.

**ACIKMAK**

‘Elo peto zır étdi.

Ḫelva şirin, nefs ḳafır.

İlan emzĭrmaḫ.

Midesi belıne yapişmaḫ.

**AÇGÖZLÜLÜK**

Cĭllek olmaḫ.

**ALIŞKANLIK-ALIŞMAK**

Anēmĭŋ aşi tendŭrŭŋ başi.

Çorti aşi aşımız ţam sıpırmaḫ İşimĭz.

Eti şor olmaḫ.

Gej geldi, téz alişţi.

**ARAŞTIRMAK**

Men seni çoḫţan eledim epsedĭm.

**AVUNTU**

ţuz yérĭne buz yalemaḫ.

**AYIRT ETMEK**

Ḥelvasi kozi birine, osuroği tozi birine.

**BAĞIRMAK**

Neğre çekmaḫ.

**BAHANE BULMAK**

Gözüŋ ıstınde kaşıŋ var.

Osuren göte arpe eyhmegi mahane.

**BAŞIBOŞ OLMAK**

Höşţĭrĭm olmaḫ.

Kulhan yétĭmi.

Önde giden zencırli.

**BEDDUA**

Gorbegor olmaḫ.

Ḫuyi batmaḫ.

Seni dişsiz kŭrtler ye.

Üzüŋ ole o yane, ṯapanıŋ ole bu yane.

Vırıcıŋ atli gele.

**BENCİLLİK**

Erenner öz canıne du'a étmiş.

Ḥeso ḥesabĭnĭ bĭlŭ.

Ḥeydo yidi kaldi iti.

Man yoḫ içine poḫ.

Menĭm derdim inekṯan danede, yarın derdi ḫınedan sırmede.

Pişiğe didim poḫun dermandŭ, sışṯi ĭsṯĭnĭ örtṯi.

Vérĭŋ yisĭŋ, beyhleyĭŋ ölmesĭŋ.

**BENZERLİK**

Ḫoce 'Eli, 'Eli ḫoce.

**BEĞENİ-HOŞLANTI**

Ağzınıŋ süyi aḫmaḫ.

Kérĭne gétmaḫ.

**BIKTIRMAK**

Kam étmaḫ.

**BİLMEZLİKTEN GELMEK**

Özĭnĭ geremeşlŭğe koymaḫ.

**BOŞYERE ÇABALAMAK**

Ay işĭğıŋe piştov soḫmaḫ.

Boyun kökünü görmaḫ.

Bulanoḫ süde baloḫ tutmaḫ.

Çapṯi kebap koḫsŭne, baḫṯi éşeg dağlene.

Èşege dimişlé m'erifetĭni gösder, Éşeg osırmiş.

Karınce gidé file kan vermağe.

**BÜYÜMEK-OLGUNLAŞMAK-GENÇLİK**

'Ekli kesmaḫ.

Biti kanlenmaḫ.

Dıtre olmaḫ.

Goddoşleri çıḫmaḫ.

ḫorozleri banlemaḫ.

Kerese olmaḫ.

Kulaḫlerĭ terpenmaḫ.

**CAHİLLİK-OKUMAK**

Böhük adem olmaḫ.

İşitmiş Ḫorasande ḫali Toḫuné, enĭ nedŭ boyĭ nedŭ bilmè.

**CESARET**

Geşme nâmerd körpisĭnnan ko aparsın sü seni; yatma tĭlki kölgesĭnde ko yisin aslan seni.

**CİMRİLİK-CÖMERTLİK**

Avucŭnnan ţaru töķŭlmemaḫ.

Bagci bağ vérmiş, bağvanci bi salḫom üzüm vermemiş.

Cum'e sutuni verŭ, pişigini de ardınnan saler.

Domuzdan tüy çekmaḫ.

İt yatağĭnde eyhmek üfağı.

**CİNSELLİK**

Har olmaḫ.

Hu hu azmaḫ.

**ÇABALAMAK**

Babamĭŋ adi Ḫıdır, elĭmnan gelen budur.

**ÇUKUR AÇMAK**

Kort étmaḫ.

**DAĞILMAK-DAĞITMAK-DAĞINIKLIK**

Diyesen mıtrıp goni.

Tarumar olmaḫ.

**DANIŞMAK**

Sore sore gitţĭm Engesore.

**DEDİKODU**

Adi çıḫmaḫ.

Aldi ele saldi dile.

Élĭŋ ağzıne sekkĭz olmaḫ.

Kulağı çarpana çalmak.

**DEĞER VERMEK-VERMEMEK**

Arḫesĭne düşmaḫ.

Bos̲tan korḫŭloği.

Elek ıs̲ti olmaḫ.

Elma kimi malım olsun, satılmedise cir éderem.

Èşşegi toye çağırmişlé, ya sü esġükdŭ ya o̲t̲tun.

İtin eyağını t̲aş̲t̲aŋ esĭrgemaḫ.

Ko̲t̲um baba teberigi.

Papucuni dame atmaḫ.

T̲aş üfağı degü, insan üfağı.

**DEĞERSİZLEŞTİRMEK**

Bal var it tĭloğŭnde.

Bızabın böyügü aḫorde kalmiş.

**DEĞİŞİKLİK**

Evloḫ hemamloḫ

**DERTLEŞMEK**

İçini tökmaḫ.

**DERTLİ OLMAK**

Ɛlo ğemsĭz pilav yimes.

Male evınnan aş, kor gözŭnnan yaş esgük olmes.

**DIŞLANMAK**

Allah'ın divanından sŭrŭlmaḫ.

**DİNİ**

Ağzınŋi bağlemaḫ.

Bĭzdan yüngüller.

**DİNLENMEK**

Yorlŭğĭni almaḫ.

**DOSTLUK-DÜŞMANLIK**

Èl oğli baldır, dosţi baş düşmani.

**DOYUMSUZLUK**

Toḫ kotigine ağlemaḫ.

**DUYGUSALLIK**

Cazülŭḫ étmaḫ

Sızé olmaḫ

**DÜRÜSTLÜK**

Adem ‘ekılli.

Özĭnĭ allahınnan étmaḫ.

**DÜZENBAZLIK-FIRSATÇILIK**

Eba altĭnnan baba ölçmaḫ.

Babasınıŋ kefiŋini satmaḫ.

Ḫoce ḫoceye ögüt vérŭ,  ḫoce özi göt vérŭ.

İki camuş aresĭnnan géçe, bi çŭt çaroḫ çıḫarmaḫ.

İmanĭni de koymiş ŭssŭne.

Kereyi yaḫmiş üzüme, ‘eyneyi vermiş elime.

Ölmiş eşegĭŋ nalĭni söker.

Poḫ yēnĭŋ kaşoği barambar olŭ.

Sinegĭŋ yağını çıḫartmaḫ.

**ESKİMEK**

Puç olmaḫ.

**EŞİTLİK**

Kaz kazidan, taz tazıdan, kel tavoḫ de öz ḫorozidan.

Kĭm kimnandŭ keçel de öz bırkindandŭ.

**EVLİLİK**

Başĭni bağlemaḫ

**FAYDASIZLIK**

Eli erḫesĭne gétmémaḫ

Güneş ole kimsenin üzŭne vĭrmes.

İt demĭrçi tükenĭne gire ne aparŭ.

Yareli bermağe işémaḫ.

**FAZLALIK**

Coraṯan atmaḫ

**FİZİKSEL GÖRÜNÜŞ**

Baş zangor, karĭn émbar.

Çaroḫ ağız.

Délan olmaḫ.

Deleşük olmaḫ.

Ecĭp erbet olmaḫ.

Göti yére yapişoḫ.

Kele küte olmaḫ.

Koṯan kimi.

Oḫleva utmaḫ.

Salor şiklor.

Şekkal şekkal gezmaḫ.

Ṯam loğĭ olmaḫ.

Yerdan bitme

**GARANTİYE ALMAK**

Kâbe kapisĭnde borş vérmaḫ.

**GEVEZELİK**

Bu ağız ondeken daha çoḫ sekkĭz çiner.

Ḫezare Bülbül Olmaḫ.

Köreh kede dili olmaḫ.

Laf lafi aşṯi.

Pelesenk olmaḫ.

ṯan ṯan konuşmaḫ.

**GEZMEK**

Eyağınĭŋ şekkali başĭne sĭşré.

Fink atmaḫ.

Karnıne kapi eyhmegi gitmaḫ.

Pergelleri aşmaḫ.

ṯapani yanmaḫ.

Ṯırçik atmaḫ.

**GİZLİLİK**

Fındûḫ kĭrmaḫ.

Gap kırmaḫ.

İç étmiş, ortedan kaldĭrmiş.

**GÖSTERİŞ**

Bĭzĭm gelin bĭzdan kaçer, başĭni örter götŭni açer.

Kapide kürküm şişe, evimde poḫum pişe.

**GÜZELLİK**

Ay parçesi.

Ayıŋ on dördi.

**HAKARET-REZİL ETMEK**

İtĭn götŭŋe soḫup çıḫartmaḫ.

**HAKKANİYET**

Ali al mori mor.

Sögme ḫızmakar babami, sögmiyem ağe babaŋ.

**HALSİZLİK**

Bécan olmaḫ

**HAMARATLIK**

Bağ evĭni bağvan, şar evini şeğban étmiş.

Dili varse dĭlçegi de var.

Feyfüri fincan gibi dönmaḫ.

Ḫĭşṯonĭŋ ḫençéri var.

Jehati olmaḫ.

## HAMİLELİK-DOĞUM

Ayli olmaḫ.

Bér atmaḫ.

Dünyaye gözinı aşmaḫ.

Zeyi vérmaḫ.

## HASTALIK-SAĞLIK

Ağzi bırni palampuç olmaḫ.

Bi sesi yerde, bi sesi göyde.

Devrani dönmaḫ.

Doleme olmaḫ.

Fırk atmaḫ.

Göz göz olmaḫ.

Gözüne keresü inmaḫ.

ḥeçĭkleri sağlem olmaḫ.

Kelef atmaḫ.

Küt kıréc olmaḫ.

Poçik olmaḫ.

Üzlerĭŋe kül elenmaḫ.

## HAZIRA KONMAK

Aş bişt̲i, Ḫeydo yétĭşt̲i.

At ‘elinĭŋ, göt velinĭŋ.

Édın verın élĭme, aḫşem gösṯerem erime.

Él kesesından cömerṯlŭḫ étmaḫ.

ṯağdeki gelmiş, bağdekini sŭré.

**HEDEFLEMEK**

Mıt atmaḫ.

**HEYECAN-ŞAŞKINLIK**

Gözlerĭŋi pıjıldetmaḫ.

Pırpĭtér olmaḫ.

**HIRSIZLIK**

Gözdan sırme çalmaḫ

**HIZ**

Pergelleri aşmaḫ.

**ISLANMAK**

Cip sü olmaḫ.

**ISRAR**

Eteğini yırtmaḫ.

Günaḫım ole boynaŋ.

Sari kabaḫ purlidŭ,  kişno bizde yérlidŭ.

Üzini keyĭm étmaḫ.

**İKİ YÜZLÜ OLMAK**

Hem nale vıre hem méḫe.

**İKLİM-MEVSİM-HAVA DURUMU**

Bittĭsĭŋ kari göyde kalmes.

Bulutler gitt̲i muşe, kaḫıŋ gidaḫ işe.

Bulutler gitt̲ĭ vane, kaḫın gidaḫ divane.

Dullere yamelŭḫ geldi.

Leyi aparmaḫ.

**iNATÇILIK**

Eynat étti itlere götüni verdi kurtlere.

Özĭnĭ ot̲tun kimi étmaḫ.

**İNTİKAM**

ḫeyĭfĭni almaḫ

**İRONİ-ALAY**

Altıne t̲arŭ sepmaḫ.

Atĭm at ole, sehibi mat olŭ.

Az vardi cücedan, bu de çıḫt̲i pacedan.

İki delüye bi ‘ekĭlli.

Karın ıst̲ĭne kan t̲amlemaḫ.

Kembersĭz toy olmes.

t̲aş atmişsen kolĭŋ yorılmiş.

**İSTEKSİZLİK**

Yarım ağız.

**İŞİNİ BİLMEK**

Ḫırsız evdan ole, ṯaneyi pacedan üçürŭ.

**İYİLİK YAPMAK**

Bi adım gē maŋ un adım gelem saŋ.

**KALABALIK**

Ane baba güni.

İt toyĭŋe tumansız.

**KARARSIZLIK**

İki arede bi derede kalmaḫ

**KARIŞMAK**

Jeng olmaḫ.

**KAVGA ETMEK**

Dişini karnĭŋe ṯökmaḫ.

El eyaḫ içine almaḫ.

Fıtresĭŋĭ ḫoş étmaḫ.

Ḫenek ḫenek, sore oldi degenek.

ḫır vırmaḫ.

ḫındigini (ḫemdĭğĭni) ḫoş Étmaḫ.

Kızzıl kıyamet koparmaḫ.

**KAYBOLMAK**

Sil sıpır olmaḫ.

**KESMEK**

Pıḫ étmaḫ.

**KEFİL OLMAK**

Boyun olmaḫ.

**KENDİ HALİNDE OLMAK**

Öz yağĭnde kavrŭlmaḫ.

**KENDİ KENDİNE PLAN YAPMAK**

Oğlan evĭnıŋ ḫeberi yoḫ, kız evinde kapler taşıné.

Özi özüne gelin güvey olmaḫ.

**KISKANÇLIK**

Çatle patle kal özan, çüt permağım çüt gözan.

Ḥesut ḥeno.

Ḥesutlŭḫ étmaḫ.

Kĭrigine kede zeher ṯolmaḫ.

**KİBİR**

‘Alem üzükṯŭ, bĭz ŭstŭnde kaş.

Aj karın usgek nalen, ha salıŋ ha salıŋ.

Bırnından kıl aldırmaḫ.

Bırni böyük olmaḫ.

Bırni kaḫmaḫ.

Göt, mennan bile gelme, keser aterem.

İt ‘erebe kölgesĭnde yaté, diye gıra öz kölgesidŭ.

Kabırğesi kabe olmaḫ.

Kĭmse dimez eyranĭm t̲ŭrş̲t̲ŭ.

Kölgesĭndan geçĭlmemaḫ.

Osurméyĭŋ sışmeyĭn, köyde keḫya var.

Permaḫlerĭnĭŋ ücünde gezmaḫ.

Sen ağe men ağe inekleri kĭm sağe?

Sererem yorğani, doğerem oğlani.

Yĭḫıl keye bas meni gözlerım görmesın seni.

**KİRLETMEK-ZARAR VERMEK-ZARAR GÖRMEK**

Çeyme abam yırtılŭ.

Lĭḫçor étmaḫ.

Mĭndar etmaḫ.

Pij étmaḫ.

Pĭnti olmaḫ.

Sışmiş sĭvemiş.

Süyi ısınmaḫ.

Zayi etmaḫ

**KORKU**

Cigeri ağzıŋa gelmaḫ.

Damağı ṯüşmaḫ.

Ödi kopmaḫ.

**KOVMAK-KOVALAMAK**

Cırtṯaŋ kaçĭrmaḫ.

Kapiye atmaḫ.

**KÖTÜLÜK YAPMAK**

‘Eli kıran baş kesen.

Anesĭŋdan doğdŭğĭne peşmam etmaḫ .

Başĭni yimaḫ.

Başinin süyüni ısıtmaḫ.

Bıraḫmessenki baba oğule benzĭyé.

Eve sü çerḫelémaḫ.

Gape götŭrmaḫ.

Kardeş degü, karındeşṯŭ.

Kelbĭnĭn keresi üzüné vırmaḫ.

**KURALSIZLIK**

Bĭresi hizandŭ, ne kanun var ne nizam.

**KUTSALLIK**

Koṯum baba teberigi.

Teberük olmaḫ.

**KÜÇÜLMEK**

Komçik olmaḫ.

**KÜÇÜMSEME-KÜÇÜK DÜŞÜRME**

Açoḫ göte zingĭlav, él gülmiye kim güle.

Alem çük oldi ozandi, bĭz taşşaḫ oldoḫ çekildoḫ.

Altın üfağı degü, ṯaş üfağı.

Alti vayvayli, ŭsti kelâyli.

Aṯṯan indi, eşşége bindi.

Bişĭrdoği aş oledi, başĭmi kıren ṯaş oledi.

Diyesen adĭl begiŋ arvadidŭ.

Diyesen dağı bağıŋ üsṯine koymiş.

Ebṯesḫane ibroği.

Él delüye bĭz ‘ekılliye hesret.

Èrkek séldŭ getŭrŭ, kadın kumdŭ götürü.

Eşekṯe de boy var.

Eyaḫler baş olmiş başler eyaḫ.

Eyhmek bulmes yimağe, atli gider.

Ḥeydo yidi kaldi iti.

İncili çavuşuŋ eşeği.

İtţan çuvalé girmaḫ.

ķor ķore dimiş cırtliyem gözaŋ.

Sıçan olmiş, torbe dibi dele.

Ţam pacesi.

**MERAK ETMEK**

Cani ruḥi kalmaḫ.

Gözi erḫede kalmaḫ.

**MUTLULUK-MUTSUZLUK**

‘Eķıl atmaḫ.

Canım azat, kefinim helal.

Ḫır vırmaḫ.

Kéf étmaḫ.

Otuz iki dişe keman çaldırmaḫ.

Ţaş başĭnde it oturĭşĭ.

**MÜDAHALE ETMEMEK**

Deyme geliniŋ çerḫĭne, dönsŭŋ evĭne berḫĭne.

**NAZAR**

Göz vırmaḫ.

**NANKÖRLÜK**

Eyhmegi dizĭnde olmaḫ.

Eyhmegi şor olmaḫ.

Gözĭne dizıne dırmaḫ.

Ḫeri ḫiyar étmaḫ.

**ORTA YOLU BULMAK**

Ne ḫelbĭrĭŋ us̲ti ne eleġĭŋ alti.

**ORTALIK KARIŞTIRMAK-SİNSİLİK**

Alen razi véren razi, sen ne gezésen ortede belek tazi.

Ari punune ağaş soḫmaḫ.

Ataşe bi avuş t̲uz atmaḫ.

Ay işĭğıŋe pişt̲ov soḫmaḫ.

Bi t̲ali tŭter t̲oksan t̲okkuz dali sırkeler.

Çibanıŋ başi.

Ḫeçi koltĭğĭnın altında olmaḫ.

Ḳınco olmaḫ.

Kŭrt kŭrt ge meni yırt.

Kuzi post̲ĭŋe bırınmaḫ.

Permağını deŋĭze soḫe bulandırŭ.

Yatecaḫ yéri yoḫ.

Yer dibi gitmaḫ.

Yiddi keynene boğmaḫ.

**OYUN**

Ḫale baci oynemaḫ.

**ÖĞÜT**

‘Eḳlıŋ başaŋ devşir.

‘Eli ‘ehmet sen ne zehmet.

Çay nedŭ say nedŭ?

Allah’ın yarettŭğıŋe ey diyilmes.

**ÖLÜM**

Ficreten gitmaḫ.

Gorune çıraḫ tikmaḫ.

Sŭmŭgi (iliği)  sĭrme olmaḫ.

Teneşĭre çıḫmaḫ.

**ÖZLEMEK**

Yéri görünmaḫ.

**PİŞMANLIK**

Er didim geldim, hu didim geldim, bıledĭm beledi, poḫ yidĭm geldim.

Kurban olem tipiye, ṯolendĭre getire kapiye.

**PRATİK OLMAK**

Şıp şille, paşif şille.

**RAHATLAMAK**

Düze çıḫmaḫ.

Elegi eledĭm, dıvare as̱tĭm.

**RAHATSIZ ETMEK**

Térkinĭ vérmémaḫ.

**SABIR**

İneğim ayli olsun, ne zaman t̲oğese t̲oğsun.

Mefari kesĭlmaḫ.

**SAFLIK**

Başında yulari esgük.

Sabah neḫĭre, aḫşem aḫore.

**SAĞLAMLIK**

Erep zamkĭdan yapiş̱t̲ĭrmaḫ.

**SAHTELİK**

Küldan eşşek.

**SAKARLIK**

Gelin kaḫti evi yıḫt̲i.

**SAVURGANLIK**

Kaşoḫ̲tan topliyem, çömçedan dağıtŭsén.

Malĭmi itler yidi, yeḫemi bitler.

Olende ḫat ḫat ater, olmiyende aj yater.

**SERSEMLEMEK**

Gej olmaḫ

Parpar yimaḫ

**SEVGİ-NEFRET**

Ciger cigere sŭr̲tmaḫ.

Cigeri savŭmaḫ.

Cigerĭne tepmaḫ.

Eyşo sevdi fa̲toyi.

Görecaḫ gözi olmemaḫ.

Gönül vérmaḫ.

Gözi düşmaḫ.

Gözĭne kerartmaḫ.

Gözüŋe şirin étmaḫ.

Ḥéyran kurban olmaḫ.

**SİNİRLİ OLMAK**

Ateş pĭzoti olmaḫ.

Cét ḫoroz olmaḫ.

Dişi karnĭŋe getmaḫ.

Etını yéŋ.

Etını yimaḫ.

Gözŭndan ataş atmaḫ.

İtĭŋ eyağına basmaḫ.

Poḫuni gĭlorlémaḫ.

**SOĞUKLUK**

Çayiŋ ţaşi.

İt eyağı.

Otuz iki dişe keman çaldırmaḫ**.**

**SORUMLULUK-SORUMSUZLUK**

Sen ağe men ağe inekleri kĭm sağe.

Sıçan delügŭne gĭrmes, sekevéli kuyroğune bağlér.

Sıtli aşi kaplerĭni ţaşĭmaḫ.

Şelesĭne vırmaḫ.

**SUSKUNLUK**

Ağzıŋi mühürlemaḫ

Ağzĭni piçaḫ aşmemaḫ.

**ŞANS-ŞANSSIZLIK**

Baḫme gözüm şaşidŭ, gör beḫţĭm ne yaḫşidŭ.

Başına gelmaḫ.

Bĭze gelen bĭze benzer, bizimki de eşşegĭŋkĭne.

Bulağe gide bulaḫ kurur.

Çaye vurdi boğulmedi, arḫe vurdi boğuldi.

Çerḫĭ dönmemaḫ.

Él delüye bĭz ‘ekılliye.

Gelen vırmiş, giden vırmiş.

Gün görmemaḫ.

Mıradi gözünde kalmaḫ.

Nür yağende tendıre girmaḫ.

Süyi baş yuḫari aḫmaḫ.

Turneyi gözündan vırmaḫ.

Yimedĭm aşınnan kor oldum tütünüŋnan.

**ŞIMARMAK-ŞIMARTMAK**

Üz Vérdoḫ ‘Eliye ‘Eli Sışdi ḫaliye.

Üz vérdŭḫ tepemize çıḫṯi.

**ŞÜPHELENMEK**

Mimdan mim kapmaḫ.

**TAKLİT ETMEK**

Ṯınaz Étmaḫ.

Ağzĭni yaslemaḫ.

**TATMAK**

Nefsını kor étmaḫ.

**TEDBİR ALMAK-GARANTİLEMEK**

At gelmedan mısırı yapmaḫ.

Çay görmedan çemĭrlendi.

Tasi goddigi elĭŋde.

**TEMBELLİK**

T̲eral olmaḫ

**TOPLUMSAL YAŞAYIŞ-TOPLUMSAL DEĞER**

Ağzıŋi şirin étmaḫ.

Erĭm it ole, getŭrdoği et ole.

Evlerine ataş t̲üşmaḫ.

Ḥelvaloğĭni vérmaḫ.

T̲uzliyem koḫmiyesen.

Üz görümlŭği ĭst̲emaḫ.

Yérli olmaḫ.

Yi kifteyi at çifteyi.

**UMURSAMAZLIK**

Ay mennan olsun, yıldızın götüne bermağım bermaḫ.

Ahi gumanĭ yoḫ.

Baş çavuşun eşegi konuşé.

Başınnan atmaḫ.

Cehnemi gor.

Dünya yane bi bırme oti yoḫtŭ içinde.

Degĭrmani itŭrmiş takaşakĭni arıyé.

Eyağım karnan.

İncili çavuşuŋ eşeği.

Man baḫ ne ḥaldeyem yare baḫ ne sallené.

Man yoḫ içine poḫ.

Sandoḫteki sırtıme, sebetteki karnime.

**UYKU**

Gözi gitmaḫ.

Gözüne yuḫi girmemaḫ.

Ḫayzér olmaḫ.

Öküzleri çatmaḫ.

Sabahi aḫşeme, aḫşemi sabahe katmaḫ.

**UTANMAK**

Üzi kere olmaḫ.

Üziŋi kere çıḫartmaḫ.

**ÜZÜNTÜ-YAKINMA-ACIMA**

Bi balte buldum itĭrdım, özüme dert artordım.

Bi tŭtağı yéri süpüre, bi tŭtağı göyi.

Cigeri yanmaḫ.

Evlerine ataş ṯüşmaḫ.

Gözŭndan buğ çıḫmaḫ.

Ğem etĭ tutmaḫ.

İçi meni yaḫer, dışi éli.

Meğde mırıs asmaḫ.

Meğdesĭni sallemaḫ.

Mırtĭgini sallemaḫ.

Ossurŭ özi, zĭmbıḫler bızi.

Ṯaffalın cani nedŭ.

Tavoğĭne kışt dimaḫ.

Ṯuṯağĭni ozatmaḫ.

Vaşvan étmaḫ.

Yazĭği gelmaḫ.

**VESVESE**

Karınce yuvasınıŋ ĭsṯĭnde oturmaḫ.

Télli dırdan.

**YALAKALIK YAPMAK**

Bi aferine kırḫ tas sü içé.

Cırli tikan gibi yapişmaḫ.

Fŭkare sümüği kimi yapişmaḫ.

Lépok olmaḫ.

**YALNIZLIK**

Ölmiş, ağliyeni yoḫ.

**YARAMAZLIK**

Allah’ın ataşi.

Cimcik atmaḫ.

Fırléme olmaḫ.

İti azmaḫ.

Pijlŭḫ étmaḫ.

Sıtari olmemaḫ.

**YARANAMAMAK**

Avcundé yĭmĭrte bişirmaḫ.

Göze gelmemaḫ.

İşağım yoḫ, etegĭm poḫ.

**YASAKLAMAK**

Şipaneyi öpüp çıḫmaḫ.

**YAŞLILIK-TECRÜBE**

Dünyaye kazoḫ çaḫmaḫ.

Eldan eyaḫtan düşmaḫ.

Eldan olmaḫ.

Gor ağzıne gelmaḫ

Göti susṯalmaḫ.

Ossurŭgi götüŋde durmehaḫ.

Saçi degĭrmande ağarṯmaḫ.

Tabut zĭngĭlavi olmaḫ.

Tabute bi çivi çaḫmaḫ.

**YAVAŞLIK**

Eyağınıŋ altında yĭmĭrte kırılmaḫ.

**YER AYIRMAK**

Tasĭni koymaḫ.

**YOLCULUK**

Leylegi hevade görmaḫ.

Yole düşmaḫ.

Yole vırmaḫ.

**YORGUNLUK**

Eyağıne keresü inmaḫ.

Eyaḫlerĭnde derman kalmemaḫ.

Katıp kalmaḫ.

Kĭft olmaḫ.

Mĭdari kalmemaḫ.

Pert olmaḫ.

Tıḫ nefes kalmaḫ.

Vırneẖaş olmaẖ.

**YÜZSÜZLÜK**

‘Arli ‘arınnan arlenŭ, utanŭ, ‘arsız diyer mennan korẖe.

‘Arsĭzi ceẖneme atmişlē, dimiş oṯunum yaşṯŭ.

Ne it gĭrmiş ne talan étmiş.

Öküz cırıldemedan ‘erebe cırıldıyé.

Üzüne eleyh géçirmaẖ.

**ZAMAN-ZAMANSIZLIK**

Éli papen gelini, çayde çapen gelini, géce çıraẖ tüketŭ, gündüz papuç ipratŭ.

Kırẖdan sore muğare hoş geldin bayram ağe.

Köprinin altınnan çoẖ süler aẖṯi.

**ZENGİNLİK-FAKİRLİK**

Adi uli, göti kŭri.

Men umerem bacımnan, bacım ölŭ acınnan.

Paresĭzlıẖṯan bit kırmaẖ.

Pareyi pare pare ole.

Ṯarlŭğe düşmaẖ.

Var evi kerem evi, yoẖ evi verem evi.

**Tablo 2.** Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| ATASÖZLERİ | *KAYNAK* | *TDK SÖZLÜK* | *BAAD* | *E. ÖZDEMİR* | *Ö.A. AKSOY* | *M.HENGİRMEN* |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Acem belayem, toḫem kedayem.** | **8** | - | + | - | - | - |
| **Ac ayü oynemes.** | **17** | + | + | + | + | + |
| **Aci batırcani kırağı çalmez.** | **8** | + | - | + | + | + |
| **Aci sıletme, toḫi terpetme.** | **13** | - | + | - | - | - |
| **Ademi ağ beḫtli édende dildŭ, kere beḫtli édende dildŭ.** | **13** | - | - | - | - | - |
| **Ağ gün ağartŭ, kere gün kerartŭ.** | **13** | + | - | + | + | + |
| **Ağacın kŭrdi özündedŭ.** | **5** | + | + | + | + | + |
| **Ağaştan maşe, kürttan paşe olmes.** | **16** | + | - | + | + | + |
| **Ağedan kĭz alé, fekirĭŋ kŭrtanĭni tagĭdé.** | **24** | - | + | - | - | - |
| **Ağır taşi kĭmse üynedemes.** | **1** | + | + | + | + | + |
| **Ağenĭŋ mali gide, ḫĭzmekarĭŋ cani çıḫé.** | **15** | - | + | + | + | + |
| **Aj tovuḫ özini darü embarında zannedŭ.** | **4** | + | + | + | + | + |
| **Alışmiş kudurmiştan beterdŭ.** | **14** | + | + | + | + | + |
| **Allah vérdise dingo bağından da vérŭ.** | **25** | - | + | - | - | - |
| **Allah'ın bermağı yokţŭ, gözan soḫé.** | **11** | - | - | - | - | - |
| **Anem babam olsın, boğazim olmesın.** | **1** | - | - | - | - | - |
| **'Ar üzdan ḳor gözdan bellidŭ.** | **16** | - | + | - | - | - |
| **'Arli 'arınnan arlenŭ, čingir giye sallenŭ.** | **29** | - | + | + | + | + |
| **'Arsıze kazŭḫ soḫmişlē, gülmiş dimiş bu takaşaḫ hardan gele.** | **10** | - | + | - | - | - |
| **'Arsızın üzüne tükürende nisan yagmuri sanermiş.** | **4** | + | - | + | + | + |
| **Aḫen sü heram kaldırmes.** | **29** | + | + | - | + | + |
| **Aḫen sü pişik ağzidan heram kaldırmes.** | **6** | + | + | - | + | + |
| **Aḫdan gelen vaḫdan gider.** | **8** | - | + | - | + | - |
| **Aḫmiye ţamler.** | **3** | + | - | + | + | + |
| **Aḫşemĭŋ ḫerĭnnanse, sabahĭŋ şerri.** | **19** | + | - | + | + | - |
| **Alece kerğenĭŋ sözi oledi, tebaḫ ayında kar yağerdi.** | **10** | - | + | - | - | - |
| **Allah insani it ede, eyesĭz etmiye.** | **21** | - | + | - | - | - |
| **Almaḫ herkesĭŋ kâridŭ, vérmaḫ herkesĭŋ kâri degŭ.** | **22** | - | - | - | - | - |
| **Anesĭ kızıne ögĭt vérmiş, kĭzĭ paceye çĭḫmiş, ane men genişem yoḫse pace?.** | **15** | - | - | - | - | - |
| **Aŋenıŋ beḫti, kızınıŋ teḫtĭ, anesi çıḫardi kızi taḫţi.** | **7** | - | + | - | - | - |
| **Aŋesi çıḫen ağace kĭzi ţâl ţâl gezer.** | **22** | - | + | - | - | - |
| **Arep yağı bol bulende götüne başıne sürtermiş.** | **7** | + | - | + | + | + |
| **Arvat mali kapi mandali.** | **27** | + | + | - | + | + |
| **At atıŋ yanĭnde kale, ya huyunnaŋ ya süyünnaŋ alŭ.** | **5** | + | - | + | + | - |
| **At meydanında eşek zırlemes.** | **19** | - | + | - | - | - |
| **At sehibine kişner.** | **6** | + | - | + | + | + |
| **Atım at olene keder, sahibi mat olŭ.** | **13** | + | - | + | + | - |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Atım tepmes, kovmez dime.** | **18** | + | - | - | + | + |
| **Atle katır döğüşü, eşek arede gider.** | **18** | + | + | + | + | + |
| **Atte karın, yiğitte bırın.** | **24** | + | - | + | + | + |
| **Ay bitti gün bitti, neḫirci kızınıŋ ḥüneri tuttï.** | **3** | - | - | - | - | - |
| **Ayü balesïni severken öldürümiş.** | **1** | - | - | - | - | - |
| **Ayü meşeye darımiş meşenın ḥeberi yoḫ.** | **9** | + | - | + | + | + |
| **Az aydi, birazde yaydi.** | **11** | - | - | - | - | - |
| **Az yaşe çoḫ yaşe ‘ekıbet gelir başe.** | **20** | - | - | - | - | - |
| **Az yi, uzun yi.** | **24** | - | + | - | - | - |
| **Azdan az gider çoḫtan çoḫ.** | **19** | - | + | - | - | - |
| **Azeni mezar pakler.** | **30** | + | - | + | + | - |
| **Baba malï tez tükenü yazık yoldan azene.** | **1** | - | + | - | - | - |
| **Baba mali tez tükenü, gerek evlat kazane.** | **1** | + | - | + | + | - |
| **Baci baciyi seve erini almes, kardeş kardeşi seve arvadïni almes.** | **14** | - | + | - | - | - |
| **Bahar güneşi gelinime, güz güneşi kızıme.** | **4** | - | + | - | - | - |
| **Bal tüten permağını yaler.** | **18** | + | - | + | + | + |
| **Balem oleli beli kuṯuzum isi poḫe hasretṯü.** | **24** | - | - | - | - | - |
| **Baloḫṯan böhük haloḫ var.** | **7** | - | + | - | - | - |
| **Bedava sïrke baldan ṯatlidü.** | **7** | + | - | + | + | + |
| **Besle kerğeyi oysun gözüŋ.** | **7** | + | - | - | + | + |
| **Beş permağıŋ beşi bir degü.** | **11** | + | - | + | + | + |
| **Bi laf duyende kulağıŋ kar, dilïŋ lal et.** | **19** | - | - | - | - | - |
| **Bi miskal et bin ‘eyip itürü.** | **24** | + | - | + | + | - |
| **Bi nali buldüḫ kaldi üş nal bi eşek.** | **11** | - | - | - | - | - |
| **Bi neḫïri bi ṯane bozer.** | **16** | - | + | - | - | - |
| **Bi sü ne kede kaldise o kede koxer.** | **5** | - | - | - | - | - |
| **Bin kişi değmes bi kişiye, bi kişi değer bin kişiye.** | **5** | - | + | - | - | + |
| **Biti yeḫaŋ, kürdi kapaŋ yavutme.** | **28** | - | + | - | - | - |
| **Bitlisïŋ kışıne, eskerïŋ işine ‘ekıl ermes.** | **26** | - | - | - | - | - |
| **Borş bine çïḫende borşli keylük eti yermiş.** | **15** | - | + | - | - | - |
| **Boş ite menzil olmes, gezer irani, turani.** | **10** | + | - | + | + | + |
| **Boyan göre bostan ek.** | **2** | - | - | - | - | - |
| **Böyügün yoḫse şepkene danış.** | **9** | + | + | - | - | - |
| **Böyüh dime başaŋ gelü.** | **7** | - | - | - | - | - |
| **Böyühler bi şeyi kepeginde koymemişlē.** | **21** | - | + | - | - | - |
| **Buz üsṯüne bina kurulmes.** | **15** | - | + | - | - | - |
| **Buzdan eşek yapılmes.** | **19** | - | - | - | - | - |
| **Cane gelecağıne male gelsın.** | **30** | + | - | + | - | + |
| **Cani yanen eşşek nalli atṯan çoḫ kaçer.** | **25** | + | - | - | + | + |
| **Culḫe kefinsïz ölü.** | **24** | - | - | + | - | - |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Çay aḫer alem baḫer.** | **8** | - | - | - | - | - |
| **Çerçi heybesĭndekini sater.** | **1** | + | + | + | + | + |
| **Çıḫmiyen candan ümit kesĭlmes.** | **10** | + | - | + | + | + |
| **Çıḫt̲i bĭzdan, çıḫmedi çuvaldızdan.** | **6** | - | - | - | - | - |
| **Çıraḫ dibıne işĭḫ vérmes.** | **28** | + | - | + | + | + |
| **Çig eti, pişmemiş ḫemiri kocaŋ göstertme.** | **14** | - | - | - | - | - |
| **Çoḫ mal ḫeramsız, çoḫ laf yalansız olmes.** | **9** | - | - | + | - | - |
| **Çoḫ gezenın eyağıne poḫ bulaşŭ.** | **12** | + | + | + | + | + |
| **Çoḫ söleme ‘arsĭz olŭ, aj saḫleme hırsız olŭ.** | **27** | + | - | + | + | + |
| **Çoḫ yaşe gör tamaşe.** | **27** | - | + | - | - | - |
| **Çölmek dimiş dibim altundŭ, çömçe dimiş men hardan gelérem.** | **27** | - | - | - | + | - |
| **Çörek üzdan yiyilŭ.** | **12** | - | - | - | - | - |
| **Dağ ne kede üsgek ole gina yol vérŭ.** | **2** | + | - | + | + | + |
| **Davuluŋ sesi uzaḫt̲an ḫoş gelŭ.** | **18** | + | - | + | + | + |
| **Degme gelinin çerḫıne dönsün evine berḫĭne.** | **30** | - | - | - | - | - |
| **Delünüŋ değĭrmanni allah ögütŭ.** | **25** | - | + | - | - | - |
| **Deli deliyi görende goppalını yere koyermiş.** | **13** | + | - | + | + | + |
| **Delünüŋ düşgüni beyaz giyer kış güni.** | **1** | + | - | + | + | + |
| **Demĭri nem, insani ğem öldürŭ.** | **12** | + | - | + | + | + |
| **Derd insani sıletŭ.** | **12** | - | - | - | - | - |
| **Dervişe def sorulmes.** | **15** | - | - | - | - | - |
| **Deve inmiş bi pule, pul olmedŭḫt̲an sore neyliyem.** | **20** | - | - | - | - | - |
| **Dime sözün éle, düşersen dile.** | **27** | - | + | - | - | - |
| **Doğdum özım üçün vérdım ḫérım üçün.** | **18** | - | - | - | - | - |
| **Dostlŭḫ kenterdan, aluş verüş mıskaldan t̲art̲ılŭ.** | **6** | + | - | + | + | + |
| **Dost̲un dost ole, t̲üşmanın kor ole.** | **19** | - | + | - | - | - |
| **Düşmane t̲aban göst̲ertme.** | **7** | - | + | - | - | - |
| **Eceli gelen it cami t̲uvarĭne işer.** | **13** | + | + | + | + | + |
| **Egĭri otŭ, t̲üs konış.** | **2** | + | - | + | + | + |
| **Eḫmeg odŭ dünye üçün ğem çeker, mevlam bilŭ kim kazanŭ, kimler yer.** | **8** | - | - | - | - | + |
| **Él ağzi torbe degŭ büzésen.** | **5** | + | - | - | - | - |
| **Él atıne binen tez iner.** | **29** | + | - | + | + | + |
| **El eldan ŭst̲ŭndŭ.** | **12** | + | - | + | + | + |
| **El eli yıḫer elde döner üzi yıḫer.** | **3** | + | - | + | + | + |
| **Éldan gelen öyün olmes, öyün olse t̲oyum olmes, t̲oyum olse vaḫdĭnde gelmes.** | **1** | + | + | + | + | + |
| **Elmayi soy yi, armudi say yi.** | **9** | + | - | - | + | + |
| **Emek vér asĭle ne’let gele bet asile.** | **30** | - | - | - | - | - |
| **Er gele, téz gele, cum’e gecesi gele.** | **21** | - | - | - | - | - |
| **Erĭm çibin ole, ko t̲uvarde ole.** | **12** | - | - | - | - | - |
| **Erĭm it olsun, getŭrdŭği et olsın.** | **18** | - | - | - | - | - |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Erli ersızdan er ıs̲t̲er.** | **4** | - | - | - | - | - |
| **Ersïz arvat, yularsız arvat.** | **16** | - | + | - | - | - |
| **Esgi düşman dost olmes, it derïsi post olmes.** | **5** | + | - | + | + | + |
| **Eşegi yoldan çıḫarŭ, kuduğun oynemesi.** | **28** | + | - | + | + | + |
| **Eşek bïlmedŭği oti ye başi gejalŭ.** | **1** | - | + | - | - | - |
| **Eşek bïzïm eşek ema çülü değişmiş.** | **7** | - | - | - | - | - |
| **Eşek olmiyende eşeklere baha biçilmes.** | **6** | - | - | - | - | - |
| **Eşek şaşırende kar yermiş.** | **14** | - | - | - | - | - |
| **Éşşegıŋ ‘eḫmeki odŭ peklavadan pay umer.** | **16** | + | - | + | + | + |
| **Éşşegi sureŋ ossuroğune katlenŭ.** | **27** | - | + | + | + | + |
| **Et girmiyen eve dert girer.** | **30** | - | + | - | - | - |
| **Et ne keder leğer ole, eyhmegïŋ ŭstŭndedŭ.** | **30** | + | + | + | + | + |
| **Eter, meter ḫeppï birbirindan beter.** | **11** | - | - | - | - | - |
| **Étme kulaŋ gelŭ yolaŋ.** | **5** | + | + | + | + | + |
| **Ev ıs̲t̲ıŋe ev kurulmes.** | **2** | + | - | - | - | - |
| **Eyağım olsın eyaḫkabi çoḫ.** | **18** | - | - | - | - | - |
| **Eyağıme yer edem, gör başaŋ neler edem.** | **26** | - | + | - | - | - |
| **Eyesïzlerın eyesi allah̲t̲ŭ.** | **17** | - | + | - | - | - |
| **Eyranïm olsuŋ cïbïnïm bağdat̲t̲an gelŭ.** | **9** | - | + | - | - | - |
| **Fukareniŋ ölüsi, zenginiŋ kehpesi görünmes.** | **1** | - | - | - | - | - |
| **Geçi görmedŭḫ mege kïğïnide bïlmenŭḫ.** | **19** | - | - | - | - | - |
| **Geçiniŋ eceli gelende boynïni piçağe sürtermiş.** | **3** | - | + | - | - | - |
| **Geçiniŋ eceli gelende çobanıŋ eyhmegini yér.** | **12** | - | + | - | - | - |
| **Gelin ate binmiş ya nesib dimiş.** | **21** | + | - | + | + | + |
| **Gelin duvaḫ̲t̲e bebek kundaḫ̲t̲e güzeldŭ.** | **2** | - | + | - | - | - |
| **Geliniŋ güzelloği beşigin ögünde belli olŭ.** | **26** | - | - | - | - | - |
| **Genşlŭḫ uçen bi kuş̲t̲ŭ tutulmes, iḫ̲t̲iyarlŭḫ esgi bi çüldŭ satılmes.** | **13** | - | - | + | - | - |
| **Gider bağler mévesi, kalŭ üzler keresi.** | **8** | - | + | - | - | - |
| **Görgüsüzdan kız almaği kolaydŭ saḫlemaği zordu.** | **19** | - | - | - | - | - |
| **Görüm görüm senede bi görün, o de yataḫ̲t̲e görün.** | **2** | - | - | - | - | - |
| **Görümce görmiyem ömrümce.** | **21** | - | - | - | - | - |
| **Görümüm geldi ölümŭm geldi, beşigi geldi tabutum geldi.** | **3** | - | - | - | - | - |
| **Gös̲t̲erem göresen vermiyem ölesen.** | **9** | - | - | - | - | - |
| **Göt is̲t̲erem ḫelebi, oğlan doğe çelebi.** | **1** | - | - | - | - | - |
| **Göti yére yeḫinnan korḫ.** | **30** | - | - | - | - | - |
| **Göydan ne yağdi yer kabul etme.** | **30** | + | - | + | - | + |
| **Gözü namazde olmiyeniŋ kulağı ezande olmes.** | **15** | + | - | - | + | - |
| **Gün bat̲t̲i govur yat̲t̲i.** | **13** | - | - | - | - | - |
| **Gün gider keda gétmes.** | **21** | - | + | - | - | - |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Güzeldan yar çirkindan derd eysik olmes.** | **8** | - | - | - | - | - |
| **Ğeribe selam bin altune bedeldŭ.** | **19** | + | - | + | + | + |
| **Harde hereket orde bereket.** | **13** | + | - | + | + | + |
| **Hecidan,ḫocedan, kerenloḫ géceden korḫ.** | **8** | - | + | + | - | - |
| **Heç yoḫṯan kösede eyidŭ.** | **11** | - | + | - | - | + |
| **Ḥekim ḥekim degŭ başïne gelen hekimdŭ.** | **17** | - | - | + | + | + |
| **Ḫenek ḫenek, sore oldi degenek.** | **20** | - | + | - | - | - |
| **Her başïŋe leçek örten dimesïŋ men arvadem, her başïŋe şevke koyen dimesïŋ men herïfem.** | **25** | - | - | - | - | - |
| **Ḫer ïsṯe komşan ḫer gele başan.** | **17** | - | - | + | + | + |
| **Her kuş öz refinan üçer.** | **5** | - | + | - | - | - |
| **Herkesïŋ öz evi öz gori.** | **19** | - | - | - | - | - |
| **Herkesïŋ yoruldoği yerde ḫan yapmezlē.** | **7** | + | - | + | + | + |
| **Herkeş öz gelbïnïŋ barïni yer.** | **4** | - | - | - | - | - |
| **Ḫesṯeloḫ gïrende ḫan kapisi, çıḫende ine delüġi.** | **13** | - | + | - | - | - |
| **Heydo itine iti de kŭyrŭğune.** | **1** | + | - | - | + | + |
| **Ḥezïre dağ dayenmes.** | **18** | + | + | + | + | + |
| **Ḫırsız bïze gelende ay ışığı sabahe kalŭ.** | **13** | - | - | - | - | - |
| **Ḫırsız evdan ole, ṯaneyi pacedan üçürŭ.** | **17** | - | - | - | + | + |
| **Ḫızan bişürmiş bi gazan aş, gözüne görünmiş dağdan ṯaş.** | **8** | - | - | - | - | - |
| **Ḫiyarın başi şirindŭ.** | **14** | - | + | - | - | - |
| **Hobe hobe osuren göte ne tobe.** | **7** | - | + | - | - | - |
| **Ḫoce osurdise cemaat sıçer.** | **21** | - | - | - | + | - |
| **Ḫorozun üçecağı yér küllŭğe kededŭ.** | **4** | - | + | - | - | - |
| **Ḫoşlŭḫ ḫoşṯŭ, ḫoş olene ḫoşṯŭ.** | **19** | - | - | - | - | - |
| **Hörsüm geldi ağzım kere, hörsüm gitti üzüm kere.** | **17** | - | + | - | - | - |
| **Ḫuyli huyundan vazgeçmes.** | **2** | + | - | + | + | + |
| **Isṯiyenın bi üzi kere vermiyenïn iki üzi.** | **11** | + | - | + | + | + |
| **İbadet gönül şatlŭğŭdan olŭ.** | **24** | - | - | - | - | - |
| **İgit evi yapılŭ, altın evi yıḫılŭ.** | **30** | - | - | - | - | - |
| **İki ağaci çatmişlē, arvat diye satmişlē.** | **26** | - | - | - | - | - |
| **İki koç başi bi kazande keynemes.** | **17** | + | + | - | - | + |
| **İlan egülŭ bügülŭ delügüni tanŭ.** | **3** | - | + | - | - | - |
| **İlanın balesi gina ilandŭ.** | **20** | - | - | - | - | - |
| **İlanıŋ sevmedüği ot dibinde biter.** | **9** | - | - | + | + | + |
| **İnanme yazdan kişe taa kïrmïzi yımırte bişe.** | **6** | - | + | - | - | - |
| **İnsan insanıŋ kŭrdidŭ.** | **1** | + | - | + | + | + |
| **İnsan ite ṯaş atende eyesïnnan utanŭ.** | **14** | - | + | - | - | - |
| **İşağe iş ardïne düş.** | **25** | + | + | + | + | + |
| **İşler güçler bucaḫṯe şah balaban kucaḫṯe, işleri güşleri neyliyem şah balabani besliyem.** | **13** | - | - | - | - | - |
| **İt ağzınnan deniz ḫeram olmes.** | **29** | + | + | - | + | + |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **İt itin kŭyruğuni basmes.** | **2** | **-** | **+** | **+** | **+** | **+** |
| **İt itĭŋ etini yer, sümügüni yimes.** | **11** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **İt reḫet eyhmekt̲an kaçmes.** | **8** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **İtĭŋ kefi itt̲an gelŭ.** | **16** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **İtt̲an yaten bitt̲an kaḫer.** | **21** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **İt urer kervan geçer.** | **25** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **İtin behsĭni edende ya kapidan çĭḫer ya pacedan.** | **30** | **+** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **İtin kefi karde gelŭ.** | **21** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **İtin sözi ole, göydan kemik yağer.** | **6** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **İtĭŋ poççigini kırḫ sene kalıbe koymişlē, gina egiri kalmiş.** | **14** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **İtt̲an bi piçoḫ it törer.** | **4** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **İyi doḫtor mal götŭrŭ kötü doḫtor can götürü.** | **29** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Jüjünin balesi jüjüye şirindŭ.** | **20** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Kaḫenĭŋ yérĭni, ölenin arvadĭni alŭllē.** | **5** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Kan sü olmes.** | **8** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Kapiyi küçük, kündŭŋ böyük ét.** | **17** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Kar éden ‘ar etmes.** | **25** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Karıncenıŋ ahi karınceye kalmes.** | **22** | **-** | **+** | **+** | **+** | **+** |
| **Kari küreyht̲an atellē, kereyi miskaldan t̲artellē.** | **3** | **-** | **+** | **-** | **-** | **+** |
| **Kavun karpuz yate yate böyük olŭ.** | **7** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Kazanıŋ harde keynedise meymunĭŋ orde oyner.** | **25** | **-** | **-** | **+** | **-** | **-** |
| **Kazdan tavoḫ bi yımırte éde, tavoğuŋ göti patler.** | **8** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Kepçe tuten bĭzdandŭ.** | **19** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Kerğenĭŋ balesi özŭne şahan görünü.** | **16** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Kesabe minnet edecağĭme keser çükümü yerem.** | **4** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Keşkedan belki ekmişle çıḫmemiş.** | **21** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Keyĭn arvadi, ḫayĭn arvadi.** | **17** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Keynene pambŭḫ olmiş, çıḫmiş refe t̲üşmüş gelinin kafesĭni kırmiş.** | **9** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Keynenenĭŋ eyisi, kırḫ arşından kuyisi.** | **14** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Kılavuzi kerğe olenĭn kut̲uzi poḫt̲an kurtulmes.** | **26** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Kırḫ kadınıŋ ‘ekli bi tavoğuŋ başĭndedŭ.** | **4** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Kırḫt̲an sore azeni teneşir pakler.** | **19** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Kız gider iġit getĭrŭ, oğlan gider it getĭrŭ.** | **21** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Kime diyesen can, olŭ jan bater cigeraŋ.** | **8** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Kiraz dimiş yi meni edem seni çöpĭm kimi tüt dimiş yi meni edem seni goddum kimi.** | **6** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Ḳomşi komşinin külüne muhtaşt̲ŭ.** | **17** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Ḳomşi komşiye baḫe, gorune çıraḫ yaḫe.** | **21** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Komşinĭn tavoği komşiye kaz görünü.** | **21** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Kor allah’a nice baḫer, allah de one éle baḫer.** | **10** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Ḳor evlat, yaman komşi olmiye daha yaḫşi.** | **8** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Ḳordan yaten şaşi kaḫer.** | **3** | **+** | **-** | **+** | **+** | **-** |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Korḫ onnan, korḫmes allahınnan.** | **18** | **-** | **+** | **+** | **+** | **+** |
| **Koyune rekï içirmişle, kŭrdŭŋ evını soymiş.** | **12** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Kurban olem bu evin anesïne kïzïne, yazi yazdım aynesïniŋ tozune.** | **30** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Kŭrdıŋ adi çıḫmiş kuzi var baş götürü.** | **14** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Kŭrt koceyende itlere meskere olŭ.** | **5** | **+** | **+** | **+** | **+** | **+** |
| **Kŭrt pusli gün arer.** | **19** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Kuşṯan korḫen darŭ eymes.** | **11** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Küçük kaḫer böyüge baḫer.** | **5** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Kürt yer çaroğïne baḫer** | **3** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Kürtṯan oldise evliya, kome gele avluye.** | **18** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Mal eyesıne, oğul babasıné çeker.** | **39** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Mart kapidan baḫṯŭrŭ, kazme köreh yaḫṯŭrŭ.** | **4** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Matildi çatledi oldi sïrke.** | **19** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Mezar ölüsüne göre kazılŭ.** | **11** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Mısafır mısafırı ïstemez ev sehibi heş kimseyi.** | **28** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Mısafırın iyisi üçer gider kuş kimi mısafırın kötüsü oturŭ baykuş kimi.** | **21** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Mıtrıbın elegïni sü götïrmiş.** | **2** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Mıtrıp kızi ḫanım olmes.** | **1** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Müsülman terpendŭḫce yer açilŭmiş.** | **17** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Ne öli görmüşlē ağliyelē ne toy görmişle oyniyelē.** | **9** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Ne önündan gidilŭ ne erḫesïndan.** | **10** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Neḫïrci neḫïri ters çevirende uyuz geçi başe geçer.** | **23** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Orusbinïn tobesi ḫerebeyi görene kededŭ.** | **27** | **-** | **+** | **-** | **+** | **-** |
| **Orusbiyi mezara koymişlē tek yatmenem dimiş.** | **13** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Oti kaldŭ, köküne baḫ.** | **6** | **+** | **+** | **+** | **+** | **+** |
| **Oturen göt ḫalï doḫur.** | **17** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Oynemağï bilmiyen kız, "yérïm ṯardŭ" der.** | **5** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Öküz can çekişende piçağı çeken çoḫ olo.** | **12** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Öküz cırıldemedan 'erebe cırıldıyé.** | **14** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Öliye ağlerlē, deliye gülerle.** | **9** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Ölü bïzïm kim ağliye, deli bïzïm kim bağliye.** | **30** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Ölü bïzïmdŭ, allah reḫmet eyliye.** | **21** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Ölü ölende götü balli olŭ.** | **11** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Ölünün sehibi çoḫ olŭ.** | **18** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Ölüye başŭsṯŭ ağlenŭ.** | **11** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Örtŭḫ kapi selamet, açoḫ kapi melamet.** | **9** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Özïni bilmeyen çavuşler, sıçer poḫŭni avuşler.** | **4** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Papşende çömlek kırılŭ zararı bïze ṯoḫunŭ.** | **15** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Pareniŋ üzi sıcaḫṯŭ.** | **28** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Paresĭni éller yer, yeḫesĭni bitler yer.** | **3** | - | - | - | - | - |
| **Pĭre itṯe, bit yiğĭtṯe bulunu.** | **9** | - | - | - | - | - |
| **Pişik götüni görmiş, "ne böyük yarem var" dimiş.** | **14** | - | - | + | + | + |
| **Pişik ulaşemedoği cigere pis diyermiş.** | **1** | - | - | + | + | + |
| **Pox yénĭŋ kaşoği baraba olŭ.** | **27** | - | + | - | - | - |
| **Sabah güneşinde ısınmedĭm, aḫşem güneşinde ısınecam?** | **30** | - | - | - | - | - |
| **Sağı göndermişlē ḫesṯeye narē.** | **16** | - | - | - | - | - |
| **Sakınen göze çöp bater.** | **3** | + | - | + | + | + |
| **San ṯaş atene sen gül at.** | **15** | - | - | + | + | - |
| **Sarmisağı gelin etmişlē ṯuvare vırmişlē, kırḫ gün ellememişlē koḫi çıḫmemiş.** | **19** | + | - | + | + | + |
| **Sineh bişe degŭ, mide bulandırŭ.** | **17** | + | - | + | + | + |
| **Sofi soğan yimes, elĭne géçe kaboğuni komes.** | **11** | - | - | + | + | + |
| **Söz gelŭ, sözi getŭrŭ.** | **30** | - | - | - | - | - |
| **Suri terse dönende topal eşşek öne geçer.** | **11** | - | + | - | - | - |
| **Suridan ayrıleni kŭrt kaper.** | **3** | + | - | + | + | + |
| **Sü aḫer arḫoni bulu.** | **24** | - | + | + | + | + |
| **Sü küçüğün, sofre büyüğün.** | **8** | + | - | + | + | - |
| **Şam şeker cĭnsĭŋe çeker.** | **6** | - | - | + | + | - |
| **Şipane şilor, gelen gılor.** | **14** | - | - | - | - | - |
| **Şişi ataşe koyende günahkâr günahĭni bilŭ.** | **30** | - | - | - | - | - |
| **Ṯaş degene bellidŭ.** | **6** | - | - | - | - | - |
| **Ṯaş yérında ağırdŭ.** | **27** | + | - | + | + | + |
| **Tavoḫ cücesidan, zestan kundağidan.** | **12** | - | - | - | - | - |
| **Ṯayi kaldŭrŭ, 'emi saldĭrŭ.** | **17** | - | + | - | - | - |
| **Tedbirsĭs ebdesṯ bozen domale domale ṯaş arer.** | **29** | - | + | - | + | - |
| **Ṯemĭr tavında dögülŭ.** | **5** | + | - | + | + | + |
| **Terezinĭŋ toḫṯi var, her bişéniŋ vaḫṯi var.** | **17** | - | - | + | + | - |
| **Toy görmemiş oynesĭn, cenaze görmemiş ağlesĭn.** | **18** | - | - | - | - | - |
| **Ulumağı bilmiyen it sürüye kŭrt getirŭ.** | **1** | - | - | + | + | - |
| **Ŭsṯe gelen ŭsṯeler evi berḫi desdeler, altṯeki ya ölŭ ya ḫesṯeler.** | **9** | - | + | - | - | - |
| **Üç arvat hiç arvat.** | **29** | - | - | - | - | - |
| **Üzi bezekli gelin, evi tezeyhli gelin.** | **6** | - | - | + | - | - |
| **Üzüm üzüme baḫe baḫe kerarŭ.** | **18** | + | - | + | + | + |
| **Vay vaydan korḫmes allah teala hiç kimsedan.** | **3** | - | - | - | - | - |
| **Vérme véresiye aḫer gider keresüye.** | **11** | - | + | + | + | + |
| **Yağli kazan yağli kazana aḫer.** | **16** | - | + | - | - | - |
| **Yalançi düz yoldan şaşmiş, ṯoğrusi ṯağler aşmiş.** | **24** | - | + | - | - | - |
| **Yanen de men, yamande men.** | **8** | - | - | - | - | - |
| **Yaten aslandanse gezen tilki yeḫşidŭ.** | **15** | - | - | + | + | + |
| **Yatendan degŭ yitendandŭ.** | **27** | - | + | + | + | + |
| **Yater mal eyesi, kaḫer oğul babasi.** | **3** | - | + | - | - | - |

**Tablo 2.** (devam) Atasözlerinin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|
| **Yaz var kış var ne 'ecele iş var.** | **9** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Yedi keynene boğer, suyun bığe bığından korḫer.** | **14** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Yeḫe yırtoği boğaz artŭği.** | **7** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Yéŋ bilmes, ṯoğriyen bĭlŭ.** | **19** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Yetım derki böyüt meni, böyüyemki sögem seni.** | **16** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Yetım hırsloğe çıḫende ay aḫşemnan döğer.** | **16** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Yetıme yol göṯteren olo, eyhmek véren olmes.** | **16** | **-** | **-** | **+** | **-** | **+** |
| **Yetim güler yanniş güler.** | **21** | **-** | **+** | **+** | **+** | **+** |
| **Yidĭm kaz etĭndan doydum lezzetĭndan.** | **6** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Yidŭḫ işṯŭḫ ne'let gele se'rtliye.** | **17** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Yiğidĭŋ mali meydande olŭ** | **2** | **-** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Yimyenĭŋ malini yerle** | **7** | **+** | **-** | **+** | **+** | **+** |
| **Yoğurt ṯökülŭ eyran kalŭ, eyran ṯökülŭ neyi kalŭ** | **15** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Yokuşun dibĭnde arpe kar étmes** | **10** | **-** | **+** | **-** | **-** | **-** |
| **Yorğun gözidan at alme, bekar gözidan kız alme** | **9** | **-** | **-** | **-** | **+** | **-** |
| **Zamani gelende ağ göy kere göy belli olŭ** | **4** | **-** | **-** | **-** | **-** | **-** |
| **Zenginĭŋ basmesi ipehli görünü** | **30** | **-** | **+** | **-** | **+** | **+** |

**Tablo 3.** Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| DEYİMLER | KAYNAK | A.T. SİNAN | BAAD | E. ÖZDEMİR | Ö.A. AKSOY | E.SARAÇBAŞI | TDK SÖZLÜK | M.YURTBAŞI |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| ‘Alem üzükţŭ, bĭz ŭstŭnde kaş | 13 | - | - | - | - | - | - | - |
| ‘Arli ‘arınnan arlenŭ, utanŭ, ‘arsız diyer mennan korẖe. | 29 | - | - | - | - | - | - | - |
| ‘Arsĭzi ceẖneme atmişlē, dimiş oţunum yaşţŭ. | 30 | - | + | - | - | - | - | - |
| ‘Eba altĭnnan baba ölçmaẖ. | 2 | - | - | - | - | - | - | - |
| ‘Ekıl atmaẖ. | 8 | - | - | - | - | - | - | - |
| ‘Ekḷıŋ başaŋ devşir. | 14 | + | - | + | + | + | + | + |
| ‘Ekli kesmaẖ. | 7 | + | - | + | + | + | + | + |
| ‘Eli ‘ehmet sen ne zehmet. | 21 | - | + | - | - | - | - | - |
| ‘Eli kıran baş kesen. | 5 | + | - | + | + | + | + | + |
| ‘Elo peto zır étdi. | 27 | - | - | - | - | - | - | - |
| Açoẖ göte zingĭlav, él gülmiye kim güle. | 5 | - | - | - | - | - | - | - |
| Adem ‘ekılli. | 14 | + | - | - | - | - | + | + |
| Adi çıẖmaẖ. | 25 | + | - | + | + | + | + | + |
| Adi uli, göti kŭri. | 18 | + | + | - | + | - | - | + |
| Ağzıŋi mühürlemaẖ. | 4 | + | - | - | + | + | + | - |
| Ağzınıŋ süyi aẖmaẖ. | 30 | + | - | - | + | + | + | + |
| Ağzıŋi bağlemaẖ. | 1 | + | - | - | + | - | - | + |
| Ağzıŋi şirin étmaẖ. | 24 | - | - | - | - | - | - | - |
| Ağzi bırni palampuç olmaẖ. | 9 | - | - | - | - | - | - | - |
| Ağzĭni piçaẖ aşmemaẖ. | 12 | + | - | + | + | + | + | + |
| Ağzĭni yaslemaẖ. | 29 | - | - | - | - | - | - | - |
| Ahi gumanĭ yoẖ. | 1 | - | - | - | - | - | - | - |
| Aj karın usgek nalen, ha salıŋ ha salıŋ. | 18 | - | + | - | - | - | - | - |
| Aldi ele saldi dile. | 13 | - | + | - | - | - | - | - |
| Alem çük oldi ozandi, bĭz taşşaẖ oldoẖ çekildoẖ. | 1 | - | + | - | - | - | - | - |
| Alen razi véren razi, sen ne gezésen ortede belek tazi. | 28 | - | - | - | - | - | - | - |
| Ali al mori mor. | 23 | + | - | - | + | + | + | + |
| Allah’ın ataşi. | 2 | - | - | - | - | - | - | - |
| Allah’ın divanından sŭrŭlmaẖ. | 9 | - | + | - | - | - | - | - |
| Allah’ın yarettŭğıŋe ey diyilmes. | 15 | - | - | - | - | - | - | - |
| Altın üfaği degü, ţaş üfaği. | 12 | - | - | - | - | - | - | - |
| Altıne ţarŭ sepmaẖ. | 1 | - | - | - | - | - | - | - |

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | **4** | | | | | | | |
| **Alti vayvayli, ŭsti kelâyli.** | **6** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ane baba güni.** | **9** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Anēmĭŋ aşi tendŭrŭn başi.** | **18** | + | - | - | - | - | - | + |
| **Anesĭŋdan doğdŭğĭne peşmam etmaḫ.** | **10** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Arḫesĭne düşmaḫ.** | **10** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Ari punune ağaş soḫmaḫ.** | **10** | + | - | + | + | - | + | + |
| **Arrak olmaḫ.** | **10** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Aş bişṯi, Ḫeydo yétĭşṯi.** | **28** | - | + | - | - | - | - | - |
| **At ‘elinĭŋ, göt velinĭŋ.** | **14** | - | + | - | - | - | - | - |
| **At gelmedan mısırı yapmaḫ.** | **6** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ateş pĭzoti olmaḫ.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ataşe bi avuş ṯuz atmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Atṯan indi, eşşége bindi.** | **18** | + | - | + | + | + | + | + |

**Tablo 3.** Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Avcundé yĭmĭrte bişirmaḫ.** | **24** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Avucŭnnan ṯaru tökḳülmemaḫ.** | **4** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ay işĭğıŋe pişṯov soḫmaḫ.** | **9** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ay mennan olsun, yıldızın götüne bermağım bermaḫ.** | **6** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ay parçesi.** | **30** | + | - | - | - | + | + | + |
| **Ayıŋ on dördi.** | **30** | + | - | - | - | + | - | + |
| **Ayli olmaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Az vardi cücedan, bu de çıḫṯi pacedan.** | **3** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Babamĭŋ adi Ḫıdır, elĭmnan gelen budur.** | **17** | + | - | - | + | + | + | - |
| **Babasınıŋ kefiŋini satmaḫ.** | **12** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bağ evĭni bağvan, şar evini şeğban étmiş.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bagci bağ vérmiş, bağvanci bi salḫom üzüm vermemiş.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Baḫme gözüm şaşidŭ, gör beḫṯĭm ne yaḫşidŭ.** | **21** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bal var it tĭloğŭnde.** | **17** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Baş çavuşun eşegi konuşé?** | **22** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Baş zangor, karĭn émbar.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Başında yulari esgük.** | **4** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Başıne gelmaḫ.** | **15** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Başınnan atmaḫ.** | **20** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Başĭni bağlemaḫ.** | **7** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Başĭni yimaḫ.** | **12** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Başĭniŋ süyüni ısıtmaḫ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bécan olmaḫ.** | **16** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bér atmaḫ.** | **3** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bıraḫmessenki baba oğule benzĭyé.** | **7** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bırnından kıl aldırmemaḫ.** | **16** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Bırni böyük olmaḫ.** | **29** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Bırni kaḫmaḫ.** | **22** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bızabın böyügü aḫorde kalmiş.** | **1** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bi adım gē maŋ un adım gelem saŋ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bi aferine kırḫ tas sü içé.** | **22** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bi balte buldum itĭrdım, özüme derṯ artordım.** | **6** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bi sesi yerde, bi sesi göyde.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bi ṯali tŭter ṯoksan ṯokkuz ṯali sırkeler.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bi ṯŭṯaği yéri süpüre, bi ṯŭṯaği göyi.** | **17** | + | - | - | + | - | - | + |
| **Bĭresi hizandŭ, ne kanun var ne nizam.** | **4** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bişĭrdoği aş oledi, başĭmi kıren ṯaş oledi.** | **15** | + | + | - | - | - | - | + |
| **Biti kanlenmaḫ.** | **30** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Bittĭsĭŋ kari göyde kalmes.** | **23** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bĭzdan yüngüller.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bĭze gelen bĭze benzer, bizimki de eşşegĭŋkĭne.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bĭzĭm gelin bĭzdan kaçer, başĭni örter götüni açer.** | **20** | + | - | - | + | - | - | + |
| **Bosṯan korḫŭloği.** | **11** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Boyun kökünü görmaḫ.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Boyun olmaḫ.** | **5** | + | - | - | - | - | - | - |
| **Böhük adem olmaḫ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Bu ağız ondeken daha çoḫ sekkĭz çiner.** | **9** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bulağe gide bulaḫ kurur.** | **7** | + | - | - | - | - | - | + |
| **Bulanoḫ süde baloḫ tutmaḫ.** | **18** | + | - | + | + | + | - | + |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Bulutler gitti muşe, kaḫıŋ gidaḫ işe.** | **30** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Bulutler gittĭ vane, kaḫın gidaḫ divane.** | **22** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Canım azat, kefinim helal.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cani ruḫi kalmaḫ.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cazülüḫ étmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cehnemi gor.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cét ḫoroz olmaḫ.** | **18** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cırli tikan gibi yapişmaḫ.** | **28** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cırttaŋ kaçĭrmaḫ.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ciger cigere sürtmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cigeri ağzıŋa gelmaḫ.** | **26** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Cigeri savŭmaḫ.** | **5** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cigeri yanmaḫ.** | **11** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Cigerĭne tepmaḫ.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cĭllek olmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cimcik atmaḫ.** | **25** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Cip sü olmaḫ.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cĭrĭgini çıḫarmaḫ.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Coraṯan atmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Cum'e sutuni verŭ, pişigini de ardınnan saler.** | **17** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Çapti kebap koḫsŭne,baḫti éşeg dağlene.** | **3** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Çaroḫ ağız.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Çatle patle kal özan, çüt permağım çüt gözan.** | **4** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Çay görmedan çemĭrlendi.** | **30** | + | + | + | + | + | - | + |
| **Çay nedŭ say nedŭ?** | **26** | + | - | - | - | - | - | - |
| **Çaye vurdi boğulmedi, arḫe vurdi boğuldi.** | **9** | + | + | + | - | - | + | + |
| **Çayiŋ ṯaşi.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Çekıp ozatmaḫ.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Çerḫĭ dönmemaḫ.** | **1** | + | - | - | - | - | - | - |
| **Çerŭk olmaḫ.** | **16** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Çeyme abam yırtılŭ.** | **27** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Çibanıŋ başi.** | **18** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Çorti aşi aşımız ṯam sıpırmaḫ İşimĭz.** | **3** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Damağı ṯüşmaḫ.** | **9** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Degĭrmani itŭrmiş takaşakĭni arıyé.** | **9** | + | + | - | + | - | - | + |
| **Délan olmaḫ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Deleşük olmaḫ.** | **18** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Devrani dönmaḫ.** | **22** | + | - | - | - | - | - | + |
| **Deyme geliniŋ çerḫĭne, dönsŭŋ evĭne berḫĭne.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Dıtre olmaḫ.** | **10** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Dili varse dĭlçegi de var.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Dişi karniŋe getmaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Dişini karniŋe ṯökmaḫ.** | **3** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Diyesen adĭl begiŋ arvadidŭ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Diyesen dağı bağıŋ üsṯine koymiş.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Diyesen gelmişle delüklüṯaşe.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Diyesen mıtrıp goni.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Doleme olmaḫ.** | **3** | - | - | - | - | - | + | + |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Domuzdan tüy çekmaḫ.** | **20** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Dullere yamelŭḫ geldi.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Dünya yane bi bırme oti yoḫtŭ içinde.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Dünyaye gözini aşmaḫ.** | **6** | + | - | - | - | - | - | + |
| **Dünyaye kazoḫ çaḫmaḫ.** | **19** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Düze çıḫmaḫ.** | **25** | - | - | - | - | + | - | + |
| **Ebtesḫane ibroği.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ecĭp erbet olmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Édın verın élĭme, aḫşem göstерem erıme.** | **7** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Él delüye bĭz 'ekılliye hesret.** | **3** | - | - | - | - | - | - | - |
| **El eyaḫ içine almaḫ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Él kesesından cömertlŭḫ étmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Èl oğli baldır, dosti baş düşmani.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eldan eyaḫtan düşmaḫ.** | **24** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Eldan olmaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eli erḫesĭne gétmémaḫ** | **24** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Elegi eledĭm, dıvare astĭm.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Elek ısti olmaḫ.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Élĭŋ ağzıne sekkĭz olmaḫ.** | **18** | - | - | - | - | - | + | + |
| **Elma kimi malım olsun, satılmedise cir éderem.** | **23** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Er didim geldim, hu didim geldim, bıledĭm beledi, poḫ.yidĭm geldim.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Erenner öz canıne du'a étmiş.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Erep zamkĭdan yapiştĭrmaḫ.** | **2** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eşekte de boy var.** | **4** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eteğini yırtmaḫ.** | **24** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Etıni yéŋ.** | **18** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Etıni yimaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eti şor olmaḫ.** | **16** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Eve sü çerḫelémaḫ.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Evlerine ataş tüşmaḫ.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Evloḫ hemamloḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eyağıne keresü inmaḫ.** | **19** | + | - | + | + | - | + | - |
| **Eyağınıŋ altında yĭmĭrte kırılmaḫ.** | **16** | + | + | - | + | - | - | + |
| **Eyağım karnan.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eyağınĭŋ şekkali başĭne sĭşré.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eyaḫler baş olmiş başler eyaḫ.** | **8** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Eyaḫlerĭnde derman kalmemaḫ.** | **23** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Eyhmegi dizĭnde olmaḫ.** | **19** | + | - | - | + | - | - | + |
| **Eyhmegi şor olmaḫ.** | **2** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Eyhmek bulmes yimağe, atli gider sışmağe.** | **17** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Eynat étti itlere götüni verdi kurtlere.** | **11** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Eyşo sevdi fatoyi.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ezmeye düşti, büzmeye düşti, çatlaḫ tapan çizmeye düşti.** | **26** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Feyfüri fincan gibi dönmaḫ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Fındûḫ kĭrmaḫ.** | **8** | + | - | - | - | - | + | - |
| **Fırk atmaḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Fırléme olmaḫ.** | **13** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Fıtresĭŋĭ ḫoş étmaḫ.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ficreten gitmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Fink atmaḫ.** | **18** | + | - | + | + | + | + | + |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Fŭkare sümüği kimi yapişmaḫ.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gap kırmaḫ.** | **10** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gape götŭrmaḫ.** | **5** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gapĭni koparmiş ḫaltesız it.** | **24** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gaplŭḫ olmaḫ.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gej geldi, téz alişti.** | **4** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Gej olmaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gelen vırmiş, giden vırmiş.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gelin kaḫti evi yıḫti.** | **19** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Geşme nâmerd körpisĭnnan ko aparsın sü seni; yatma tĭlki kölgesĭnde ko yisin aslan seni.** | **6** | + | - | - | - | + | + | - |
| **Goddoşleri çıḫmaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gor ağzına gelmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gorbegor olmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gorune çıraḫ tikmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Görecaḫ gözi olmemaḫ.** | **5** | - | | - | - | + | - | - |
| **Gönül vérmaḫ.** | **7** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Göt, mennan bile gelme, keser aterem.** | **3** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Göti susṯalmaḫ.** | **16** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Göti yére yapişoḫ.** | **24** | + | - | - | - | - | - | - |
| **Göz göz olmaḫ.** | **29** | + | - | - | - | + | - | + |
| **Göz vırmaḫ.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gözdan sırme çalmaḫ.** | **17** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Göze gelmemaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gözi düşmaḫ.** | **30** | - | + | - | - | - | + | - |
| **Gözi erḫede kalmaḫ.** | **18** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Gözi gitmaḫ.** | **11** | + | - | - | + | + | + | - |
| **Gözĭne dizına dırmaḫ.** | **18** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Gözĭne kerartmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gözlerĭŋi pıjıldetmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gözŭndan ataş atmaḫ.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gözŭndan buğ çıḫmaḫ.** | **13** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gözüne keresü inmaḫ.** | **5** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Gözüne yuḫi girmemaḫ.** | **2** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Gözüŋ ıstında kaşıŋ var.** | **26** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Gözüŋe şirin étmaḫ.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Gün görmemaḫ.** | **6** | - | - | - | - | + | + | - |
| **Günaḫım ole boynaŋ.** | **30** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Güneş ole kimsenin üzŭne vĭrmes.** | **13** | + | + | + | + | + | + | + |
| **Ğem etĭ tutmaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫeçi koltĭğĭnın altında olmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫale baci oynemaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Har olmaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Ḫayzér olmaḫ.** | **2** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫorozleri banlemaḫ.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫeçĭkleri sağlem olmaḫ.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫelva şirin, nefs ḳafır.** | **1** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ḫelvaloğĭni vérmaḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫelvasi kozi birine, osuroği tozi birine.** | **25** | - | + | - | - | - | - | - |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Hem nale vıre hem méḫe.** | **29** | + | - | + | + | + | - | + |
| **Ḫeri ḫiyar étmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫeso ḥesabĭnĭ bĭlŭ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫesut ḥeno.** | **4** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫır vırmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫesutlŭḫ étmaḫ.** | **13** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫeydo yidi kaldi iti.** | **16** | + | + | - | - | - | - | - |
| **Ḫeyĭfĭni almaḫ.** | **5** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Ḫéyran kurban olmaḫ.** | **18** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫezare bülbül olmaḫ** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫındigini (ḫemdĭğĭni) ḫoş Étmaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫĭşṯonĭŋ ḫençéri var.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ḫoce ‘Eli, ‘Eli ḫoce.** | **17** | + | - | - | + | - | - | + |
| **ḫoce ḫoceye ögüt vérŭ, ḫoce özi göt vérŭ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Höşṯĭrĭm olmaḫ.** | **16** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Hu hu azmaḫ.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **ḫuyi batsın.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İç étmiş, ortedan kaldĭrmiş.** | **11** | + | - | + | + | + | + | + |
| **İçi meni yaḫer, dışi éli.** | **6** | + | - | + | + | + | + | + |
| **İçini tökmaḫ.** | **3** | + | - | + | + | + | - | + |
| **İki arede bi derede kalmaḫ.** | **4** | + | - | + | + | + | - | + |
| **İki camuş aresĭnnan géçe, bi çŭt çaroḫ çıḫarŭ.** | **9** | - | + | - | - | - | - | - |
| **İki delüye bi ‘ekĭlli.** | **8** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İlan emzĭrmaḫ.** | **15** | - | + | - | - | - | - | - |
| **İmanĭni de koymiş ŭssŭne.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İncili çavuşuŋ eşeği.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İneğim ayli olsun, ne zaman ṯoğese ṯoğsun.** | **17** | - | + | - | - | - | - | - |
| **İşağım yoḫ, etegĭm poḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İşitmiş Ḫorasande ḫali Toḫuné, enĭ nedŭ boyĭ nedŭ bilmè.** | **15** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İt ‘erebe kölgesĭnde yaté, diye gıra öz kölgesidŭ.** | **10** | - | - | - | - | - | + | - |
| **İt demĭrçi tükenĭne gire ne aparŭ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İt eyağı.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İt toyĭŋe tumansız.** | **13** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İt yatağĭnde eyhmek üfağı.** | **30** | - | + | - | - | - | - | - |
| **İti azmaḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İtin eyağını ṯaşṯaŋ esĭrgemaḫ** | **18** | + | - | + | + | - | - | + |
| **İtĭn götŭŋe soḫup çıḫartmaḫ** | **5** | + | - | - | + | + | + | + |
| **İtĭŋ eyağıne basmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **İttan çuvalé girmaḫ.** | **4** | - | - | - | - | + | + | - |
| **Jehati olmaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Jeng olmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kâbe kapisĭnde borş vérmaḫ.** | **21** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Kabırğesi kabe olmaḫ.** | **30** | - | + | - | - | + | - | - |
| **Kam étmaḫ.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kapide kürküm şişe, evimde poḫum pişe.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kapiye çıḫmaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kardeş degü, karındeşṯŭ.** | **13** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Karın ıṣṯĭne kan ṯamlemaḫ.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Karınce gidé file kan vermağe.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Karınce yuvasınıŋ ĭstĭnde oturmaḫ.** | **23** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Karnıne kapi eyhmegi gitmaḫ.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kaşoḫtan topliyem, çömçedan dağıtŭsén.** | **8** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Katıp kalmaḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kéf étmaḫ.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kelbĭnĭn keresi üzüné vırmaḫ.** | **28** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Kele küte olmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kelef atmaḫ.** | **15** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kembersĭz toy olmes.** | **24** | + | - | - | + | + | - | + |
| **Kerese olmaḫ.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kereyi yaḫmiş üzüme, ‘eyneyi vermiş elime.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kérĭne gétmaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **ḳınco olmaḫ.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kırḫdan sore muğare hoş geldin bayram ağe.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kızzıl kıyamet koparmaḫ.** | **10** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Kĭft olmaḫ.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kĭm kimnandŭ keçel de öz bırkindandŭ.** | **21** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Kĭmse dimez eyranĭm ṯŭrşṯŭ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **kĭrigine kede zeher ṯolmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Komçik olmaḫ.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **ḳor ḳore diye cırtliyem gözaŋ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kort étmaḫ.** | **22** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Koṯan kimi.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Koṯum baba teberigi.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kölgesĭndan geçĭlmemaḫ.** | **18** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Köprinin altınnan çoḫ süler aḫṯi.** | **3** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Köreh kede dili olmaḫ.** | **15** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Kulaḫlerĭ terpenmaḫ.** | **23** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kulağı çarpana çalmak.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kulhan yétĭmi.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **kurban olem tipiye, ṯolendĭre getire kapiye.** | **26** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Kŭrt kŭrt ge meni yırt.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Kuzi posṯĭŋe bırınmaḫ.** | **26** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Küldan eşşek.** | **24** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Küt kıréc olmaḫ.** | **18** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Laf lafi aşṯi.** | **20** | + | - | - | - | - | - | + |
| **Lépok olmaḫ.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Leyi aparmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Leylegi hevade görmaḫ.** | **22** | + | - | + | - | + | - | + |
| **ʹEli papen gelini, çayde çapen gelini, géce çıraḫ tüketŭ, gündüz papuç ipratŭ.** | **13** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Lĭḫçor étmaḫ.** | **5** | - | - | - | - | - | - | - |
| **ʹElo ğemsĭz pilav yimes.** | **24** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Male evınnan aş, kor gözŭnnan yaş esgük olmes.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Malĭmi itler yidi, yeḫemi bitler.** | **29** | + | + | - | - | + | - | + |
| **Man baḫ ne ḥaldeyem Yare baḫ ne sallené.** | **21** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Man yoḫ içine poḫ.** | **30** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Mefari kesĭlmaḫ.** | **4** | - | - | - | - | - | - | - |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Meğde mırıs asmaḫ.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Meğdesĭni sallemaḫ.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Men seni çoḫtan eledim epsedĭm.** | **28** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Men umerem bacımnan, bacım ölŭ acınnan.** | **24** | + | + | - | - | + | - | + |
| **Menĭm derdim inekṯan danede, yarın derdi ḫınedan sırmede.** | **8** | - | + | - | - | - | - | + |
| **Mıradi gözünde kalmaḫ.** | **11** | - | + | - | - | - | + | - |
| **Mırtĭgini sallemaḫ.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Mıt atmaḫ.** | **24** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Mĭdari kalmemaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Midesi belıne yapişmaḫ.** | **3** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Mimdan mim kapmaḫ.** | **16** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Mĭndar etmaḫ.** | **25** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Ne ḫelbĭrĭŋ usṯi ne eleğĭŋ alti.** | **28** | + | + | - | + | - | - | + |
| **Ne it gĭrmiş ne talan étmiş.** | **21** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Nefsını kor étmaḫ.** | **26** | + | - | + | - | + | + | + |
| **Neğre çekmaḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Nür yağende tendıre girmaḫ.** | **2** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Oğlan evĭnıŋ ḫeberi yoḫ, kız evinde kapler taşıné.** | **20** | + | - | - | - | + | - | + |
| **Oḫleva utmaḫ.** | **4** | + | - | - | + | - | + | + |
| **Olende ḫat ḫat ater, olmiyende aj yater.** | **11** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ossurŭ özi, zĭmbıḫler bızi.** | **30** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ossurŭgi götŭŋde durmemaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Osurméyĭŋ sışmeyĭn, köyde keḫya var.** | **24** | + | + | - | - | - | - | + |
| **Otuz iki dişe keman çaldırmaḫ.** | **27** | + | - | - | - | + | + | + |
| **Ödi kopmaḫ.** | **5** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Öküzleri çatmaḫ.** | **15** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ölmiş eşegĭŋ nalĭni söker.** | **19** | - | - | - | + | + | - | + |
| **Ölmiş, ağliyeni yoḫ.** | **12** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Önde giden zencırli.** | **8** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Öz yağĭnde kavrŭlmaḫ.** | **17** | + | - | + | - | + | + | + |
| **Özi özüne gelin güvey olmaḫ.** | **14** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Özĭnĭ allahınnan étmaḫ.** | **20** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Özĭnĭ geremeşlŭğe koymaḫ.** | **5** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Özĭnĭ oṯṯun kimi étmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Papucuni dame atmaḫ.** | **25** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Paresĭzlıḫṯan bit kırmaḫ.** | **10** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Pareyi pare pare ole.** | **13** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Parpar yimaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Pelesenk olmaḫ.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Pergelleri aşmaḫ.** | **17** | + | - | - | - | + | + | + |
| **Permağını deŋĭze soḫe bulandırŭ.** | **12** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Permaḫlerĭnĭŋ ücünde gezmaḫ.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Pert olmaḫ.** | **23** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Pıḫ étmaḫ.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Pırpĭtér olmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Pij étmaḫ.** | **12** | + | - | + | - | + | + | + |
| **Pijlŭḫ étmaḫ.** | **8** | + | - | - | - | - | - | - |
| **Pĭnti olmaḫ.** | **12** | - | - | - | - | - | + | - |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Poçik olmaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Poḫuni gĭlorlémaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Puç olmaḫ.** | **29** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Sabah neḫĭre, aḫşem aḫore.** | **20** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Sabahi aḫşeme, aḫşemi sabahe katmaḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Saçi degĭrmande ağarṯmaḫ.** | **30** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Salor şiklor.** | **2** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sari kabaḫ purlidŭ, kişno bizde yérlidŭ.** | **28** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sandoḫṯeki sırtıme, sebetṯeki karnime.** | **9** | + | + | - | + | - | - | - |
| **Sen ağe men ağe inekleri kĭm sağe.** | **21** | - | - | - | - | + | + | + |
| **Seni dişsiz kŭrtler ye.** | **25** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sererem yorğani, doğerem oğlani.** | **28** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sıçan delüğüne gĭrmes, sekevéli kuyroğune bağlér.** | **13** | + | + | - | + | + | + | + |
| **Sıçan olmiş, torbe dibi dele.** | **11** | + | + | - | + | - | - | + |
| **Sışmiş sĭvemiş.** | **19** | - | - | - | - | + | + | + |
| **Sıştım kaştım iş olmes.** | **24** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sıtari olmemaḫ.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sıtli aşi kaplerĭni ṯaşĭmaḫ.** | **22** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sızé olmaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sil sıpır olmaḫ.** | **4** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Sinegĭŋ yağını çıḫartmaḫ.** | **10** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Sore sore gittĭm Engesore.** | **18** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Sögme ḫızmakar babami, sögmiyem ağe babaŋ.** | **28** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Sŭmŭgi (iliği) sĭrme olmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Süyi baş yuḫari aḫmaḫ.** | **15** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Süyi ısınmaḫ.** | **23** | + | - | - | - | + | + | + |
| **Şekkal şekkal gezmaḫ.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Şelesĭne vırmaḫ.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Şıp şille, paşif şille.** | **8** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Şipaneyi öpüp çıḫmaḫ.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Şor étmaḫ.** | **7** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Tabut zĭngĭlavi olmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Tabute bi çivi çaḫmaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Tatṯan çıḫarmaḫ.** | **20** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯaffalın cani nedŭ.** | **26** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯağdeki gelmiş, bağdekini sŭré.** | **12** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Ṯam loğĭ olmaḫ.** | **8** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯam pacesi.** | **10** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯan ṯan konuşmaḫ .** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯapani yanmaḫ.** | **9** | + | - | - | - | - | - | + |
| **Ṯarlŭğe düşmaḫ.** | **30** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Tarumar olmaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | + | + |
| **Tasi goddigi elĭŋde.** | **27** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Tasĭni koymaḫ.** | **11** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯaş atmişsen kolĭŋ yorılmiş.** | **2** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Ṯaş başĭnde it oturĭşĭ.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯaş üfağı degü, insan üfağı.** | **18** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Tavoğĭne kışt dimaḫ.** | **23** | + | - | - | - | + | + | + |
| **Teberük olmaḫ.** | **19** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Télli dırdan.** | **10** | - | - | - | - | - | - | - |

**Tablo 3.** (devam) Deyimlerin kaynak eserlerle kıyaslanması.

| | | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| **Teneşĭre çıḫmaḫ** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯeral Olmaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Térkinĭ vérmémaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Tıḫ nefes kalmaḫ.** | **1** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯınaz Étmaḫ.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯırçik atmaḫ.** | **17** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Toḫ kotigine ağlemaḫ.** | **29** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Turneyi gözündan vırmaḫ.** | **15** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Ṯuṯağĭni ozatmaḫ.** | **24** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Ṯuz yérĭne buz yalemaḫ.** | **15** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Ṯuzliyem koḫmiyesen.** | **3** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Üş gün Ḫeno bézenŭ, kılĭni çeker ozanŭ.** | **12** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Üz görümlüğĭ ĭsṯemaḫ.** | **1** | + | - | - | + | + | + | + |
| **Üz göz olmaḫ.** | **9** | + | - | + | + | + | - | + |
| **Üz vérdoḫ ‘Eliye ‘Eli sışdi ḫaliye.** | **16** | + | - | - | + | + | - | + |
| **Üz vérdŭḫ tepemize çıḫṯi.** | **16** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Üzi kere olmaḫ.** | **8** | + | - | - | + | + | - | - |
| **Üziŋi keyĭm étmaḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Üziŋi kere çıḫartmaḫ.** | **19** | + | - | + | + | + | + | - |
| **Üzlerĭŋe kül elenmaḫ.** | **23** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Üzüne eleyh géçirmaḫ.** | **28** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Üzüŋ ole o yane, ṯapanıŋ ole bu yane.** | **23** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Vaşvan étmaḫ.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Vérĭŋ yisĭŋ, beyhleyĭŋ ölmesĭŋ.** | **30** | + | + | - | + | + | - | + |
| **Vırıcıŋ atli gele.** | **14** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Vırneḫaş olmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Yareli bermağe işémaḫ.** | **29** | + | + | + | + | + | + | + |
| **Yarım ağız.** | **10** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Yatecaḫ yéri yoḫ.** | **21** | - | - | - | - | - | - | + |
| **Yazĭği gelmaḫ.** | **3** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Yer dibi gitmaḫ.** | **24** | - | + | - | - | - | + | - |
| **Yerdan bitme.** | **16** | + | - | - | - | + | + | + |
| **Yéri görünmaḫ.** | **30** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Yérli olmaḫ.** | **9** | - | - | - | - | - | + | - |
| **Yi kifteyi at çifteyi.** | **6** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Yiddi keynene boğmaḫ.** | **2** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Yĭḫıl keye bas meni gözlerım görmesın seni.** | **15** | - | - | - | - | - | - | - |
| **Yimedĭm aşınnan kor oldum tütünüŋnan.** | **21** | - | + | - | - | - | - | - |
| **Yole düşmaḫ.** | **19** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Yole vırmaḫ.** | **20** | + | - | - | + | - | + | + |
| **Yorlŭğĭni almaḫ.** | **7** | + | - | + | + | + | + | + |
| **Zayi etmaḫ.** | **16** | - | - | - | - | + | + | - |
| **Zeyi vérmaḫ.** | **29** | - | - | - | - | - | + | - |

# SONUÇ

Çalışma 2018-2019 yılları arasında Bitlis/Merkez bölgesinde yapılmıştır. Araştırma yapılırken uygun kaynak kişiler ile yüz yüze görüşme yapılmış ve söylenenler kayıt altına alınmıştır. Böylelikle yazılı kaynaklarda yer alan/almayan birçok atasözü ve deyim birebir halk ağzından derlenerek sunulmuştur.

Çalışmamızda toplanan veriler ışığında görülmektedir ki dil ve toplum daima iç içedir ve birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Çünkü toplumun sosyal, kültürel ve dini yaşantısı topladığımız sözlü verilere de açıkça sirayet etmiştir. Geçmişi itibari ile birçok farklı kültürü bünyesinde barındırması Bitlis'in toplumsal yaşamını oldukça etkilemiştir. Bu farklılıklar ile atasözleri ve deyimlerde yer alan kelimelerde sıkça karşılaşılmaktadır.

Çalışmamızda 334 atasözü ve 478 tane deyim tespit edilmiştir. Atasözlerinin 1065tanesinin, deyimlerin ise 252 tanesinin diğer karşılaştırılan diğer kaynaklar içerisinde yer almadığı görülmüştür. Tespit edilen bu veriler tematik olarak sınıflandırılmış ve toplumsal yaşayışın seyrini daha net bir şekilde ortaya koymayı amaçlamıştır.

Çalışma içerisinde ayrıca Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler* adlı eserin içerisindeki "Anlamı Çözülemeyen Kelimeler" adlı başlık altında yer alan bazı kelimelerin tespitine de Sözlükçe içerisinde yer verilmiştir.

Atasözleri ve deyimler toplum içerisinde kullanılan; geçmişe, şimdiye ve geleceğe ışık tutması bakımından önemli ürünlerdir. Bu ürünler bölge halklarının kendi yaşam şeklini tanıması, değerlendirebilmesi; inançlarını, geleneklerini ve göreneklerini sonraki nesillere ulaştırabilmesi adına adeta bir araç niteliği taşımaktadır.

Çalışmamız genel itibarı ile değerlendirildiğinde karşılaştırılan kaynaklarda yer almayan atasözleri ve deyimlere yer vermesi bakımından önemli bir kaynak olmuştur. Bu araştırma bölgedeki sözlü kültür ürünlerine daha derli toplu bir şekilde ve daha rahat ulaşılması ile beraber korunabilmesi açısından da önem arz etmektedir.

# SÖZLÜKÇE

**‘Eba:** Kalın kumaş parçası**.** *Örn: ‘Eba altĭnnan baba ölçmaḫ. (338)*

**Apar-:** Götürmek**.** *Örn: Leyi aparmaḫ. (659)*

**Arḫ:** Suyun akması için yapılan küçük oluklar, su yatağı**.** *Örn: Sü aḫer arḫoni bulŭ. (292)*

**Ari puni:** Arı kovanı. *Örn: Ari punune ağaş soḫmaḫ. (372)*

**Arrak:** Tembel. *Örn: Arrak olmaḫ. (373)*

**Ayli:** Hamile. *Örn: Ayli olmaḫ. (386)*

**Azat:** Özgür. *Örn: Canım azat, kefinim helal. (431)*

**Bağvan:** Bahçe işiyle uğraşan kimse, bahçıvan. *Örn: Bağ evĭni bağvan, şar evini şeğban étmiş. (390)*

**Bale:** Yavru. *Örn: Balem oleli beli kuṯuzum isi poḫe hasretṯŭ. (54)*

**Batırcan:** Patlıcan. *Örn: Aci batırcani kırağı çalmez. (3)*

**Bécan:** Cansız. *Örn: Bécan olmaḫ. (402)*

**Bér:** Döl, ürün. *Örn: Bér atmaḫ. (403)*

**Belek:** Benekli. *Örn: Alen razi véren razi, sen ne gezésen ortede belek tazi. (360)*

**Berḫ:** Bark, ev. *Örn: Deyme geliniŋ çerḫĭne, dönsŭŋ evĭne berḫĭne. (467)*

**Bet asil:** Kötü. Soyu sopu belli olmayan. *Örn: Emek vér asĭle ne’let gele bet asile.(114)*

**Bızap:** Buzağı. *Örn: Bızabın böyügü aḫorde kalmiş. (408)*

**Bulaḫ:** Çeşme. *Örn: Bulağe gide bulaḫ kurur. (427)*

**Buğ:** Buhar. *Örn: Gözŭndan buğ çıḫmaḫ. (556)*

**Cazü:** Duygusal. *Örn: Cazülüẖ étmaẖ. (433)*

**Cét:** Kavgacı. *Örn: Cét ẖoroz olmaẖ. (435)*

**Cırılde-:** Yansıma bir ses. *Örn: Öküz cırıldemedan ‘erebe cırıldıyé. (266)*

**Cırli:** Yapışkanlı. *Örn: Cırli tikan gibi yapişmaẖ. (436)*

**Cırt:** Tavuk, kuş pisliği. *Örn: Cırt̲taŋ kaçĭrmaẖ. (437)*

**Cĭllek:** Doyumsuz, açgözlü. *Örn: Cĭllek olmaẖ. (443)*

**Čingir:** Bez parçası. *Örn: Arli ‘arınnan arlenŭ, čingir giye sallenŭ. (18)*

**Cĭrĭg:** Cırık, yırtık. *Örn: Cĭrĭgini çıẖarmaẖ. (446)*

**Cırtle-:** Pislemek (kanatlı hayvanlar için.) *Örn: Ḳor ḳore dimiş cırtliyem gözaŋ. (642)*

**Cir:** Meyvelerin kurutulmuş hali. *Örn: Elma kimi malım olsun, satılmedise cir éderem. (496)*

**Cora̲tan:** Damdan suyun akması için açılan oluklar. *Örn: Cora̲tan atmaẖ. (447)*

**Culẖe:** Kefen yapıp satan kişi. *Örn: Culẖe kefinsĭz ölŭ. (77)*

**Çap-:** Koşmak. Örn: *Çapt̲i kebap koẖsŭne, baẖt̲i éşeg dağlene. (449)*

**Çaroẖ:** Çarık, ayakkabı. *Örn: Çaroẖ ağız. (450)*

**Çarpana:** Bir çeşit müzik aleti, zilli def. *Örn: Kulaği çarpana çalmak. (650)*

**Çerẖ:** Çark. *Örn: Çerẖĭ dönmemaẖ. (457)*

**Çerŭk:** Abartmak. *Örn: Çerŭk olmaẖ. (458)*

**Çıraẖ:** Işık. *Örn: Çıraẖ dibıne işĭẖ vérmes. (83)*

**Çibin:** Sinek. *Örn: Erĭm çibin ole, ko t̲uvarde ole. (116)*

**Çorti aşi:** Lahana turşusundan yapılan bir yemek. *Örn: Çorti aşi aşımız t̲am sıpırmaẖ işimiz. (461)*

**Çömçe:** Kepçe. *Örn: Çölmek dimiş dibim altundŭ, çömçe dimiş men hardan gelérem. (89)*

**Çüt:** Çift. *Örn: Çatle patle kal özan, çüt permağım çüt gözan. (451)*

**Délan:** Boylu poslu. *Örn: Délan olmaḫ. (464)*

**Deleşük:** Dağılmış, bozulmuş. *Örn: Deleşük olmaḫ. (465)*

**Dırdan:** Yün eğirme makinesi. *Örn: Télli dırdan. (769)*

**Dıtre:** Boylu poslu, gelişmiş. *Örn: Dıtre olmaḫ. (468)*

**Dĭlçeg:** Büyük dilli. *Örn: Dili varse dĭlçegi de var. (469)*

**Doleme:** İltihap. *Örn: Doleme olmaḫ. (476)*

**Ecĭp:** Acayip. *Örn: Ecĭp erbet olmaḫ. (484)*

**Epse-:** Ayırmak. *Örn: Men seni çoḫtan eledim epsedĭm. (671)*

**Er:** Koca, eş. *Örn: Baci baciyi seve kocasını almes, kardeş kardeşi seve arvadĭni almes. (51)*

**Engesor:** Tatvan ilçesinin eski adı. *Örn: Sore sore gittĭm Engesore. (740)*

**Eye:** Sahip. *Örn: İnsan ite taş atende eyesĭnnan utanŭ. (193)*

**Eyesĭz:** Sahipsiz. *Örn: Eyesĭzlerın eyesi allahtŭ. (135)*

**Fırk:** Ağrı, sızı. *Örn: Fırk atmaḫ. (521)*

**Fırléme:** Yaramaz. *Örn: Fırléme olmaḫ. (522)*

**Fıtre:** Sadaka. *Örn: Fıtresĭŋĭ ḫoş étmaḫ. (523)*

**Ficreten:** Bir anda, aniden. *Örn: Ficreten gitmaḫ. (524)*

**Gap:** İp. *Örn: Gap kırmaḫ (527)*

**Gej:** 1. Sersem. *Örn: Gej olmaḫ.(534)*

2. Zaman anlamın da “geç.” *Örn: Gej geldi, téz alişţi.(531)*

**Gejal-:** Başı dönmek. *Örn: Eşek bĭlmedŭği oti ye başi gejalŭ. (122)*

**Geremeşlŭḫ:** Bilmezlikten gelmek. *Örn: Özĭnĭ geremeşlŭğe koymaḫ. (702)*

**Gılor:** Yuvarlak. *Örn: Şipane şilor, gelen gılor. (295)*

**Gĭlorlé-:** Yuvarlamak. *Örn: Poḫuni gĭlorlémaḫ. (720)*

**Gıra:** Zannediyor ki. *Örn: İt ‘erebe kölgesĭnde yaté, diye gıra öz kölgesidŭ. (603)*

**God:** Gövde. *Örn: Kiraz dimiş yi meni edem seni çöpĭm kimi tüt dimiş yi meni edem seni goddum kimi. (231)*

**Goddig:** Tabak. *Örn: Tasi goddigi elĭnde. (762)*

**Goddoş:** Boynuz. *Örn: Goddoşleri çıḫmaḫ (536)*

**Goppal:** Değnek, sopa. *Örn: Deli deliyi görende goppalını yere koyermiş. (94)*

**Gor:** Mezar**.** *Örn: Gor ağzına gelmaḫ. (537)*

**Gorbegor:** Ölen kişinin arkasından sövmek, beddua etmek. *Örn: Gorbegor olmaḫ. (538)*

**Govur:** Müslüman olmayan. *Örn: Gün batţi govur yatţi. (155)*

**Guman:** Şüphe. *Örn: Ahi gumanĭ yoḫ. (356)*

**Haloḫ:** Yaratıcı. *Örn: Baloḫţan böhük haloḫ var.(55)*

**Har:** Ateş. *Örn: Har olmaḫ.(567)*

**Harde:** Nerede. *Örn: Harde hereket orde bereket. (159)*

**Ḫayzér:** Sersem, uykusuz. *Örn: Ḫayzér olmaḫ. (568)*

**Ḥeçĭk:** Kemik. *Örn: Ḥeçĭkleri sağlem olmaḫ. (570)*

**Ḫenek:** Şaka. *Örn: Ḫenek ḫenek, sore oldi degenek. (163)*

**Ḥesut:** Kıskanç. *Örn: Ḥesut ḥeno. (577)*

**Ḥesutlŭḫ:** Kıskançlık. *Örn: Ḥesutlŭḫ étmaḫ. (579)*

**Heyĭf:** İntikam. *Örn: Heyĭfĭni almaḫ. (581)*

**Ḫezar:** Bin. *Örn: Ḫezare bülbül olmaḫ. (583)*

**Hörs:** Hırs, öfke. *Örn: Hörsüm geldi ağzım kere, hörsüm gitti üzüm kere.(181)*

**Höşṯĭrĭm:** Kimseyi takmayan. *Örn: Höşṯĭrĭm olmaḫ. (588)*

**İşağ:** Uşak, çocuk. *Örn: İşağe iş ardĭne düş. (194)*

**İtŭr-:** Kaybetmek. *Örn: Degĭrmani itŭrmiş takaşakĭni arıyé. (463)*

**Jan:** Kötü, pis. *Örn: Kime diyesen can, olŭ jan bater cigeraŋ. (230)*

**Jehati:** Hamarat. *Örn: Jehati olmaḫ. (613)*

**Jeng:** Karışık, birbirine girmiş olan. *Örn: Jeng olmaḫ. (614)*

**Jüjü:** Kirpi. *Örn: Jüjünin balesi jüjüye şirindŭ. (209)*

**Kam:** Bıkkınlık. *Örn: Kam étmaḫ. (617)*

**Kar:** Sağır. *Örn: Bi laf duyende kulağıŋ kar, dilĭŋ lal et. (59)*

**Kat-:** Hareketsiz kalmak. *Örn: Katıp kalmaḫ. (625)*

**Kéf:** Keyif. *Örn: Kéf étmaḫ. (626)*

**Kér:** Hoşlanma, beğeni. *Örn: Kérĭne gétmaḫ. (633)*

**Keda:** Kaza, bela. *Örn: Acem belayem, toḫem kedayem. (1)*

**Kele küte:** İri, büyük. *Örn: Kele küte olmaḫ. (628)*

**Kelef:** Yara. *Örn: Kelef atmaḫ. (629)*

**Kere:** Zeytinyağı. *Örn: Kari küreyḫan atellē, kereyi miskaldan ṯartellē. (215)*

**Kerese:** Büyük, kocaman. *Örn: Kerese olmaḫ. (631)*

**Keyĭm:** Sağlam. *Örn: Üzini keyĭm étmaḫ. (787)*

**Ḳınco:** Sinsi. *Örn: Ḳınco olmaḫ. (634)*

**Kĭğ:** Küçükbaş hayvanların dışkısı. *Örn: Geçi görmedŭḫ mege kĭğĭnide bĭlmenŭḫ.(138)*

**Kĭft:** Yorgun. *Örn: Kĭft olmaḫ. (637)*

**Kĭrig:** Boğaz. *Örn: Kĭrigine kede zeher ṯolmaḫ. (640)*

**Komçik:** Büzüşmüş. *Örn: Komçik olmaḫ. (641)*

**Kort:** Çukur. *Örn: Kort étmaḫ. (643)*

**Koṯan:** Hayvanları sürerken kullanılan büyük saban**.** *Örn: Koṯan kimi. (644)*

**Kuduḫ:** Eşek yavrusu, sıpa**.** *Örn: Eşegi yoldan çıḫarŭ, kuduğun oynemesi. (121)*

**Kuṯuz:** Burun. *Örn: Balem oleli beli kuṯuzum isi poḫe hasretṯŭ. (54)*

**Kŭrṯan:** Gömlek. *Örn: Ağedan kĭz alé, fekirĭŋ kŭrṯanĭni ṯagĭdé. (9)*

**Küllük:** Mangal. *Örn:Ḫorozun üçecağı yér küllŭğe kededŭ. (179)*

**Künt:** Ekmek yapmak için hazırlanmış bezelerin her biri. *Örn: Kapiyi küçük, kündŭŋ böyük ét. (212)*

**Küt kıréc:** Kötürüm durumda olan. *Örn: Küt kıréc olmaḫ. (656)*

**Leçek:** İnce kumaştan yazma, eşarp. *Örn: Her başĭŋe leçek örten dimesĭŋ men arvadem, her başĭŋe şevke koyen dimesĭŋ men herĭfem. (164)*

**Leğer:** Zayıf, çelimsiz. *Örn: Et ne keder leğer ole, eyhmegĭŋ ŭstŭndedŭ. (129)*

**Lépok:** Yalaka. *Örn: Lépok olmaḫ. (658)*

**Leyi:** Sel. *Örn: Leyi aparmaḫ. (659)*

**Lĭḫçor:** Kir, pis. *Ör: Lĭḫçor étmaḫ. (662)*

**Loğ:** Toprağı basmak için kullanılan silindir. *Örn: T̲am loğĭ olmaḫ. (756)*

**Male:** Molla, hoca. *Örn: Male evınnan aş, kor gözŭnnan yaş esgük olmes. (664)*

**Man:** Bana. *Örn: Man yoḫ içine poḫ. (667)*

**Matil*:*** Sirkenin bit olmadan önceki hali. *Örn: Matildi çatledi oldi sĭrke. (250)*

**Mefar*:*** Sabır. *Örn: Mefari kesĭlmaḫ.(668)*

**Meğde:** Surat. *Örn: Meğde mırıs asmaḫ. (669)*

**Méḫ:** Büyük çivi, mıh. *Örn: Hem nale vıre hem méḫe. (574)*

**Mĭdar:** Çare. *Örn: Mĭdari kalmemaḫ. (677)*

**Mırtĭg:** Yüz, surat. *Örn: Mırtĭgini sallemaḫ. (675)*

**Mıskal:** Bir ölçü birimi. *Örn: Bi miskal et bin ‘eyip itŭrŭ. (60)*

**Mıt:** Iskalamak. *Örn: Mıt atmaḫ. (676)*

**Mıtrıp:** Çingene. *Örn: Mıtrıp kızi ḫanım olmes. (255)*

**Mıtrıp goni:** Çingenelerin, göçebelerin yaşadığı çadırlar. *Örn: Diyesen mıtrıp goni. (475)*

**Nâr:** Ateş. *Örn: Sağı göndermişlē ḫes̲teye nârē. (283)*

**Neḫĭr:** Sürü. *Örn: Bi neḫĭri bi t̲ane bozer. (62)*

**Neḫĭrci:** Çoban. *Örn: Ay bit̲ti gün bit̲ti, neḫĭrci kızınıŋ ḫüneri tut̲tĭ. (41)*

**Pace:** Pencere**.** *Örn: Anesĭ kızıne ögĭt vérmiş, kĭzĭ paceye çĭḫmiş, dimiş ‘’ane men genişem yoḫse pace?’’ (29)*

**Palampuç:** Şişkin, şişmek. *Örn: Ağzi bırni palampuç olmaḫ (353)*

**Papşen:** İl merkezine bağlı Yumurtatepe Köyü’nün eski adı. *Örn: Papşen’de çömlek kırılŭ zararı bĭze t̲oḫunŭ. (275)*

**Parpar:** Semiz otu. *Örn: Parpar yimaḫ. (707)*

**Paşif:** Sahur. *Örn: Şıp şille, paşif şille. (748)*

**Pelesenk:** Dağınık. *Örn: Pelesenk olmaḫ. (708)*

**Pıjıldet-:** İrice açmak. *Örn: Gözlerĭŋi pıjıldetmaḫ (554)*

**Pırpĭtér:** Sürekli söylenmek, telaşlı olmak. *Örn: Pırpĭtér olmaḫ. (714)*

**Piçoḫ:** Buçuk. *Örn: İttan bi piçoḫ it törer. (207)*

**Pij:**Pis, kir. *Örn: Pij étmaḫ. (715)*

**Pĭnti:** Temiz olmayan, kirli. *Örn: Pĭnti olmaḫ. (717)*

**Pişik:** Kedi. *Örn: Aḫen sü pişik ağzidan heram kaldırmes. (22)*

**Pištov:** Silah, tabanca. *Örn: Ay işĭğıŋe pištov soḫmaḫ. (382)*

**Pĭzot:** Kıvılcım. *Örn: Ateş pĭzoti olmaḫ. (377)*

**Poççik:** Kuyruk. *Örn: İtĭŋ poççigini kırḫ sene kalıbe koymişlē, gina egiri kalmiş. (206)*

**Puç:** Boş, çürük. *Örn: Puç olmaḫ. (721)*

**Purli:** Sık ve çok yapraklı olan. *Örn: Sari kabaḫ purlidŭ, kişno bizde yérlidŭ. (726)*

**Ref:** Grup. *Örn: Her kuş öz refinan üçer. (166)*

**Salor:** Erik. *Örn: Salor şiklor. (725)*

**Sekevél:** Süpürge. *Örn: Sıçan delügŭne gĭrmes, sekevéli kuyroğune bağlér. (731)*

**Sılet-:** Söyletmek. *Örn: Aci sıletme, toḫi terpetme. Aci sıletme, toḫi terpetme. (4)*

**Sıtar:** Sabır. *Örn: Sıtari olmemaḫ. (735)*

**Sızé:** Duygusal. *Örn: Sızé olmaḫ. (737)*

**Sög-:** Sövmek, küfretmek. *Örn: Sögme ḫızmakar babami, sögmiyem ağe babaŋ. (741)*

**Susṯal-:** Gevşemek. *Örn: Göti susṯalmaḫ. (543)*

**Sümüg:** Kemik. *Örn: İt itĭŋ etini yer, sümügüni yimes. (198)*

**Şar:** Şehir. *Örn: Bağ evĭni bağvan, şar evini şeğban étmiş. (390)*

**Şekkal:** Ayakkabı. *Örn: Şekkal şekkal gezmaḫ. (746)*

**Şele:** Sırt. *Örn: Şelesĭne vırmaḫ. (747)*

**Şiklor:** Dolu yağışı. *Örn: Salor şiklor. (725)*

**Şilor:** Erik. *Örn: Şipane şilor, gelen gılor. (295)*

**Şille:** Bulgur çorbası. *Örn: Şıp şille, paşif şille. (748)*

**Şipane:** Kapı eşiği. *Örn: Şipaneyi öpüp çıḫmaḫ. (749)*

**Şor:** Tuzlu. *Örn: Eyhmegi şor olmaḫ. (514)*

**Ṯaffal:** Zavallı. *Örn: Ṯaffalın cani nedŭ? (754)*

**Ṯan ṯan:** Rastgele, düşünmeden. *Örn: Ṯan ṯan konuşmaḫ. (758)*

**Ṯeral:** Tembel. *Örn: Ṯeral olmaḫ. (771)*

**Ṯınaz:** Taklit. *Örn: Ṯınaz étmaḫ. (774)*

**Ṯırçik:** Tekme. *Örn: Ṯırçik atmaḫ. (775)*

**Takaşaḫ:** Yansıma bir ses. *Örn: 'Arsıze kazŭḫ soḫmişlē, gülmiş dimiş bu takaşaḫ hardan gele? (19)*

**Tamaşe:** İzlemek, seyretmek. *Örn: Çoḫ yaşe gör tamaşe. (88)*

**Tebaḫ:** Ağustos ayı. *Örn: Alece kerğenĭŋ sözi oledi, dabaḫ ayında kar yağerdi.(26)*

**Teberük:** Kutsal. *Örn: Teberük olmaḫ. (768)*

**Tĭloğ:** Tulum. *Örn: Bal var it tĭloğŭnde. (393)*

**Tikan:** Diken. *Örn: Cırli tikan gibi yapişmaḫ. (436)*

**Toḫt:** Tartı. *Örn: Terezinĭŋ toḫti var, her bişéniŋ vaḫti var. (303)*

**Tumansız:** Külotsuz. *Örn: İt toyĭŋe tumansız. (606)*

**Turş:** Ekşi. *Örn: Kĭmse dimez eyranĭm tŭrştŭ. (639)*

**Usgek:** Yüksek. *Örn: Aj karın usgek naln, ha salıŋ ha salıŋ. (357)*

**Üynet-:** Oynatmak. *Örn: Ağır taşi kĭmse üynedemes. (10)*

**Vaşvan:** Bağırıp çağırarak ağlamak, ağıt. *Örn: Vaşvan étmaḫ. (792)*

**Vırıcı:** Vurucu, zarar verecek kişi. *Örn: Vırıcıŋ atli gele. (794)*

**Vırneḫaş:** Halsiz. *Örn: Vırneḫaş olmaḫ. (795)*

**Yasle-:** Taklit etmek. *Örn: Ağzĭni yaslemaḫ. (355)*

**Yavut-:** Yaklaştırmak. *Örn: Biti yeḫaŋ, kürdi kapaŋ yavutme. (65)*

**Üngül:** Hafif. *Örn: Bĭzdan üngüller. (419)*

**Zamk:** Yapıştırıcı. *Örn: Erep zamkĭdan yapiştĭrmaḫ. (499)*

**Zangor:** Büyük. *Örn: Baş zangor, karĭn émbar. (395)*

**Zestan:** Yeni doğum yapmış kadın. *Örn: Tavoḫ cücesidan, zestan kundağidan. (299)*

**Zeyi:** Çoğalmak, yavrulamak (arılar için). *Örn: Zeyi vérmaḫ. (812)*

**Zĭmbıḫle-:** Yumruklamak. *Örn: Ossurŭ özi, zĭmbıḫler bızi. (689)*

**Zır ét-:** Çalmak. *Örn: 'Elo peto zır étdi. (344)*

**Zingĭlav:** Çan, zil. Örn: *Açoḫ göte zingĭlav, él gülmiye kim güle. (345)*

# KAYNAKLAR


Aksoy ÖA. (1998). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, İstanbul, İnkılap Kitabevi.

Albayrak N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul, Kapı Yayınları.

Alkan A. (2015) Bitlis şehrinin çevre sorunları ve alınması gereken önlemler, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 33: 11-36

Altaylı S. (2010). Atasözü ve deyimler arasındaki farklar, *Karadeniz Araştırmaları,* 25: 125-134

Azap EY. (2015). *Osmanlı Belgelerinde Bitlis*, İstanbul, BETAV Yayınları.

Banguoğlu T. (1986). *Türkçenin Grameri*, Ankara, TDK Yayınları.

Başgöz İ. (1995). Bir atasözümüzün yedi yüz yıllık tarihi. *İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara , s. 79-84.

"Bitlis", Yurt Ansiklopedisi. (1982). C. 2, İstanbul, Anadolu Yayıncılık.

*Bitlis Belediyesi Kent Yıllığı* (2013). Bitlis, Bitlis Belediyesi Kültür Yayınları.

Boratav PN. (1969). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

Caferoğlu A. (1995). *Anadolu Ağızlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları)*, Ankara, TDK Yayınları.

Çete Nİ (2013). Bitlis'in tarihi ve kültürel mirasının geleceğe taşınması, 7. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, Bitlis, Bitlis Eren Üniversitesi Yayını.

Çevik, M. (2006); Basın Dilinde Atasözleri ve Deyimler, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Çobanoğlu Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul, AKM Başkanlığı Yayınları.

Dilçin D. (2000). *Edebiyatımızda Atasözleri*, 2. b., Ankara, TDK Yayınları.

Elçin Ş. (1992). *Atalar Sözü Türk Dünyası El Kitabı*, 2. b., 3. Cilt, Ankara, TKAE Yayınları.

Ergin M. (1999). *Orhun Abideleri*, 24. b., İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

Çelebi E. (1986). *Seyahatname*, İstanbul, Üçdal Neşriyat.

Gökçe A. (2011). Osmanlı Türkçesinden Cumhuriyet Dönemi'ne yapı ve anlam bakımından değişime uğrayan kalıp ifadeler: Deyimler, 6. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Erzurum, s.1-7.

Hatiboğlu V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara, TDK Yayınları.

Hengirmen M. (2007a). *Atasözleri Sözlüğü*, Ankara, Engin Yayınevi.

___ (2007b). *Deyimler Sözlüğü*, Ankara, Engin Yayınevi.

İslam Ansiklopedisi Online Erişim, www.islamansiklopedisi.org.

Kaçalin MS. (2016). *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler*, Ankara, TDK Yayınları.

KBY (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Ankara, Başbakanlık Basımevi.

Korkmaz Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, 4. Baskı, Ankara, TDK Yayınları.

Mangaltepe İ. (2007). 19. yy. seyahatnamelerinde Bitlis, 2. Van Gölü Havzası Sempozyumu, Bitlis, Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Yayınları.

Oy A. (1991). Atasözü. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/atasozu

Özdemir E. (2009a). *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

___ (2009b). *Açıklamalı Deyimler Sözlüğü,* Ankara, Bilgi Yayınevi.

Özsoy A. (2014). Bartın Yöresinden Derlenmiş Atasözleri ile Deyimlerin Tematik Açıdan Değerlendirilmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi.

Püsküllüoğlu A. (2002). *Türk Atasözleri Sözlüğü.* Ankara, Arkadaş Yayınevi.

Saraçbaşı ME. (2010). *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü I-II,* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Sertkaya OF. (1999). Eski Türklerin kağan seçimi üzerine Göktürk yazıtlarındaki iki atasözü, *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, 8: 233-240

Sinan, AT. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*, İstanbul, Kesit Yayınları.

TDK (2009), Yazım Kılavuzu, 26. b., Ankara, TDK Yayınları.

Tekin T. (1957). Köktürk yazıtlarındaki deyimler üzerine, *Türk Dili Dergisi*, Ankara.

___ (1998). *Orhon Yazıtları*. 2. b., İstanbul, Simurg Yayınevi.

Turan O. (2018). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Yurtbaşı M. (1996). *Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü*, 1.b., İstanbul, Özdemir Yayıncılık.

Serdar MT. (2013). Şehr-i Bitlis, Bitlis, Bitlis Belediyesi Kültür Yayınları.

Tuncel M. Bitlis şehri (tarihî coğrafya açısından yaklaşım). http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/cadata4_7.pdf

Türk Dil Kurumu, Online Sözlük, https://sozluk.gov.tr/?kelime=

Türkiye İstatistik Kurumu (2014). *Seçilmiş Göstergelerle Bitlis*, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu. http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

Zülfikar H. (1968). Bitlis'te derlenmiş atasözleri, deyimler, alkış, kargış ve bilmeceler, *Türkoloji Dergisi*, C. 3: 65-105

___ (1988). Ata sözü terimi, kaynağı ve imlâsı, *Türk Dili*, C. LV, S. 438.